

קובץ
באר התורה

(קלא)

ראש השנה

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

יו"ל

ע"י מכון "יד יוסף"

לעילוי נשמת רבי יוסף מלכא בן עישה ע"ה

*

נשמח לקבל הערות והוספות ותגובות

ולהצטרפות לרשימת התפוצה

ניתן לשלוח ל:

as0583233587@gmail.com

פקס: 036770810

או לת"ד 5161749 בני ברק

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

תוכן הענינים:

- 5.....א. האם יש לעשות פרוזבול בערב שביעית.
- 6.....בדעת הרא"ש
- 6.....בדעת הבית יוסף.
- 7.....בדברי האבן עזרא.
- 7.....לוה בשביעית מה דינו לדעת הרא"ש.
- 10.....בדעת הגר"א.
- 12.....דעות הפוסקים להחמיר.
- 13.....דעות הפוסקים להקל.
- איזה בי"ד צריך לעשות את הפרוזבול לחומרא ובמנהג הקה"י
והגר"ח"ק.
- 14.....
- 15.....בדעת החזו"א.
- 16.....האם יש לחוש לקים לי.
- 17.....בדעת החתם סופר.
- 21.....בדברי הבן איש חי.
- 23.....הערה בנוסח הפרוזבול בערב שביעית.
- האם מי שנוהג להקפיד על עשיית פרוזבול בערב ראש השנה
האם גם ישמטו עבירותיו.
- 24.....
- 26.....ב. כבוד ראש השנה או כבוד שבת מה עדיף.
- 40.....האם ביום הכיפורים יש ללבוש בגדי יום טוב.
- 40.....העיקר להכין את הלב.
- ג. מכתב לקונטרס מאלפי זהב ימים נוראים התרת נדרים –
בחיוב לקום לסליחות – הערות בהלכות התר נדרים
- 42.....
- ד. תשליך בגיגית עם מים או דגים בר"ה או בעשי"ת בים.
- 46.....
- ה. בגדר מצות תקיעת שופר בשמיעה או בתקיעה והאם תוקע
שמכון שלא להוציא מי שבידוד או חולה קורונה יד"ח.
- 50.....
- ו. קידוש בליל שבת על מזונות בבית הכנסת.
- 52.....

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

- 58.....בנוהגים לקדש עוד פעם מחומרא.....
- 67.....ז. בחובת מזוזה בישיבות.....
- 71.....ח. הוספה לבאר התורה קל בענין חתימה קבוע במייל מועילה..

	<p>יוצא לאור</p> <p>לעילוי נשמת זקנתי הרבנית הצדקנית</p> <p>מרת עליזה עישה בת לאוני ע"ה</p> <p>אשת חבר</p> <p>לזקני מרן הגר"א פורת טהרני שליט"א</p> <p>נלב"ע כ' שבט תש"פ</p> <p>לעילוי נשמת האשה הצדקנית אם זקני</p> <p>מרת עישא אליז בת איזה אביטבול ע"ה</p> <p>נלב"ע ד' תשרי תשפ"א</p> <p>ת.נ.צ.ב.ה</p>	
--	---	--

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

א. האם יש לעשות פרוזבול בערב שביעית

בס"ד

ערב ראש השנה תשפ"ב

לכבוד ידידי הבה"ח גרשון שוורץ ני"ו, שלו' וברכה.

אודות מה ששאל האם לדינא יש להחמיר לעשות פרוזבול בערב שביעית כדעת הרא"ש, ועוד.

איתא בגמ' בערכין דף כח ע"ב, בשלמא שביעית בסופה, דכתיב, מקץ שבע שנים תעשה שמטה וכן כתב ברמב"ם לדינא בהל' שמייטה ויובל פרק ט' הלכה ד' וז"ל: אין שביעית משמטת כספים אלא בסופה שנאמר מקץ שבע שנים תעשה שמטה וזה דבר השמטה ושם הוא אומר מקץ שבע שנים במועד שנת השמטה בחג הסוכות, מה שם אחר שבע אף השמטת כספים אחר שבע, לפיכך הלוח את חבירו בשביעית עצמה גובה חובו כל השנה, וכשתשקע חמה בלילי ראש השנה של מוצאי שביעית אבד החוב. עכ"ד הרמב"ם.

וכן כתב בסמ"ג (לאוין סימן ער) שיש היקש למה שנאמר במצות הקהל (דברים לא י) מקץ שבע שנים במועד שנת השמטה בחג הסוכות נאמר כאן קץ ונאמר להלן קץ כשם שמצות הקהל בסוף השנה השביעית ולא בתחילתה כך הוא הדין בשמיטת כספים שהיא בסוף השנה השביעית ולא בתחילתה ואפילו אם הלוח בשביעית החוב קיים כל שנת השמיטה ומשמטת בשקיעת החמה של מוצאי שביעית. וכן כתב במאירי בגיטין דף לז ע"א ששביעית אינה משמטת אלא בסופה, ובכל שנת השביעית עצמה גובה את חובו.

ואמנם בתוספתא (מסכת שביעית פרק ח' הלכה י) איתא אימתי כותבין פרוזבול ערב ראש השנה של שביעית. ואמנם מדברי הגמ' והראשונים לא נקטינן הכי. וכן כתב בעל העיטור (אות פ' פרוזבול דף עו ג), וכן כתב בספר כפתור ופרח (פרק ג) כתב כן בשם רבינו נסים והרב בן מלכי צדק שהגירסא בתוספתא היא לא בערב שביעית יעו"ש.

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

בדעת הרא"ש

וברא"ש (גיטין פ"ד סימן יח' כ) כתב שיש לחלק בין המצות עשה של שמוט כל בעל משה ידו ובין הלא תעשה של לא יגוש שבמצות עשה של השמטת כספים כתוב מקץ שבע שנים תעשה שמיטה וזה דבר השמיטה שמוט כל בעד משה ידו, ולכן מצוה אינה חלה עד סוף שנת השמיטה אבל לגבי הל"ת של לא יגוש כתוב לא יגוש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמיטה לה' והיינו מיד שקרא שמיטה לה' חל האיסור של לא יגוש אבל החוב עדיין נשאר בתוקפו ואם הלוח יפרע החוב מעצמו בשנת השמיטה א"צ לומר משמט אני וכמו שאין ב"ד נזקקין לגבות החוב לאחר שנכנסה שביעית כמו כן מיד בכניסת השנה השביעית אין נזקקין לכתוב פרוזבול.

והרא"ש שם הביא עוד ראייה מדברי התוספתא בשביעית (פ"ח הי"א) שכתוב שם להדיא אימתי כותבין פרוזבול ערב ר"ה של שביעית, וביאר הרא"ש שה"ה קודם לכן ולא בא למעט אלא בשנה של שביעית ואע"פ ששביעית אינה משמטת אלא בסופה, אפ"ה אין כותבין פרוזבול אחרי תחילת השנה השביעית. וכן סתם בטור (חו"מ שם סל"ב) כשיטת אביו הרא"ש.

וכן הוא דעת התשב"ץ והו"ד בשו"ת הדרב"ז (ח"ו סימן ב' אלפים רל"ח) שכתב, אין כותבים פרוזבול אלא עד סוף שנה שישית, נכנסה שביעית אין כותבים עליו פרוזבול, וכתב שיש לתמוה עליו שמכיון שאין שביעית אלא משטמת אלא בסופה, למה לא יכתבו פרוזבול בשביעית, ועוד המלוה של שנה שביעית מה תהא עליה וכו' ועוד שכל הפרוזבול מאוחר יותר למלוה, הוא מועיל יותר לכל ההלוואות שקדמוהו, וכמו ששנינו (שביעית פרק י' משנה ה) פרוזבול המאוחר כשר, ולכן אדרבה אם כותב הפרוזבול בסוף שנה שביעית הוא מועיל לכל ההלוואות וכן ראוי להורות וכן נהגו עכ"ד, וע"ע בטורי אבן בראש השנה דף יב ע"ב.

בדעת הבית יוסף

ובבית יוסף סימן סז כתב להביא דברי הרא"ש וסיעתו שהגירסא בתוספתא שכותבים את הפרוזבול בערב שביעית, והסיק לדינא שלא כדעתם, והביא מש"כ בתשובות המיוחסות לרמב"ן (סימן צח) משבעל העיטור דס"ל כדעת הרא"ש גירסא משובשת נזדמנה לו בתוספתא דשביעית אבל הגירסא

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

האמיתית היא כיון ששביעית אינה משמטת אלא בסוף כל זמן שהוא גובה מוסר שטרותיו לבית דין, וכן נקט כהאי גיסרא בפירוש הר"ש על המשניות, וכן בשו"ת הרשב"א ח"ב סימן שיד, וסיים בב"י שכן נקט הרמב"ם, וכתב שהכי פשט המנהג באר"י וסביבותיה לכתוב פרוזבול בערב ראש השנה של מוצאי שביעית ושכן נהג מהר"י בירב. והכי בשו"ע חו"מ סימן סז סעיף ל' לדינא ששביעית משמטת בסופה.

בדברי האבן עזרא

ואמנם באבן עזרא (דברים טו א) הפסוק מקץ שבע שנים תעשה שמטה מקץ היינו בתחלת שנת השביעית וכמו שכתוב בירמיה (לד יד) מקץ שבע שנים תשלחו איש את אחיו העברי שפירושו בסוף השנה השישית ובתחלת השנה השביעית ולפי דבריו יהיה אסור לתבוע את החוב בתחילת שנת השביעית, וברמב"ן על התורה סוף פרשת ראה כתב לדחות את דברי האבן עזרא, יעו"ש, וכן כתב בשו"ת המיוחסות להרמב"ן (סימן צח) שכתב להביא דברי בעל העיטור שכתב כדברי הרא"ש, וכתב עליו, ואינו אלא מן התמיהים בדינו שהרי אין שביעית משמטת אלא בסופה, וגירסא משובשת נזדמנה לו בתוספתא, והנוסח המדוייקת בתוספתא, אימתי כותבים פרוזבול ערב ראש השנה של מוצאי שביעית, וכן בדקתי בפירוש המשניות של רבינו שמשון וראיתי שגם הוא העתיק התוספתא כנוסחא שכתבתי והיא הנוסחא הנכונה עכ"ד.

ובעיקר דברי האבן עזרא נראה דהבין החזו"ע (פרוזבול דיני שמיטת כספים הלכה ג) בדברי האבן עזרא שתחילת השביעית גם משמטת את החוב, ואמנם בתומים (סימן סו סקכ"ו) כתב ששיטת האבן עזרא אינה שיטה בפני עצמה אלא נתכוון לשיטת הרא"ש, וח"ו לומר שהיה בו שמץ של מינו לחלוק על דברי חז"ל דסוף שמיטה משמטת כמבואר במשנה בשביעית פרק י' משנה ב', ואמנם בפאת השלחן (סימן כט סקצ"ו) כתב לחלוק על התומים, וכתב שהאבן העזרא חולק על הרא"ש, וכיון שכן נפקא לן ג' דעות בענין שמיטת כספים.

לזה בשביעית מה דינו לדעת הרא"ש

הנה נחלקו בפוסקים מה הדין בלזה בשביעית, הנה בקרבן נתנאל (גיטין פרק ד' סימן כ' אות א) כתב בשיטת הרא"ש שגם אם לזה בשביעית עצמה אין

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

כותבין עליו פרוזבול, וכן נראה מדברי הבית יוסף סימן סז בד"ה ואין כותבין, וכן נראה מדברי הדרכי משה סימן סז אות ט' וזה דלא כרמב"ם לעיל שכותב שחוב שלוח בשביעית גובה כל השביעית, וכתב בקרבן נתנאל שלפי שיטת הרא"ש אין סברא לחלק בין הלואה בערב שביעית להלואה בשביעית עצמה כיון שהלאו של לא יגוש הולך על כל שנת השביעית, ועוד שאם כן היה הרא"ש מתרץ בכך את סתירת הפסוקים שהפסוק של שמוט מדבר בהלואה בשביעית והפסוק של לא יגוש מדבר בהלואה שלפני שביעית.

ובסמ"ע סימן סז סקנ"ג כתב שלכל הדעות כותבים פרוזבול כל זמן שיכול לגבות החוב, אלא שנחלקו עד מתי רשאי לגבות חובו, שלדעת הרא"ש כל השביעית אין יכול לגבות חובו ולכן לא כותבים פרוזבול בשביעית, אבל לדעת הרמב"ם כל השביעית הרי הוא יכול לגבות חובו, ולכן כותבים פרוזבול עד סוף שביעית, והוסיף בקרבן נתנאל שלפי שיטת הרא"ש אין סברא לחלק בין הלואה בערב שביעית להלואה בשביעית עצמה, כיון שהלאו של לא יגוש קאי על כל שנת השביעית, ועוד שא"כ היה הרא"ש מתרץ בכך את סתירת הפסוקים שהפסוק של שמוט מדבר בהלואה בשביעית, והפסוק של לא יגוש מדבר בהלואה לפני שביעית.

ואולם בב"ח (סימן סז אות לב) כתב, דלא אמר הרא"ש אלא בחוב שהלוח בשישית התם מי כשהתחילה שנת השמיטה אין ביד נזקקין לגבות שום חוב שנעשה קודם שמיד שנכנסה השמיטה הזהירה התורה לא יגוש כי קרא לשמיטה לה' אבל בהלוח את חבירו בשביעית מודה הרא"ש דשביעית משמטת בסופה, וביאר דבריו בחת"ס דכי היכי דשמיטה דסוף השנה היא ברגע צאת היום ערב ראש השנה בשמינית הכא נמי שמיטת הכניסה שבתחילת השנה תליא ברגע יציאת הכוכבים דר"ה של שביעית וכן משמע מהפסוק כי קרא שמיטה לה' בזמן שקר שמטה שהוא זמן מקרא קודש של כניסת היום אבל רגע אח"כ עבר לה זמנה והמלוח את חברו אח"כ יכול לנוגשו בשביעית.

וכתב שם הב"ח דע"פ דבריו אפשר לומר שאף שהרמב"ם ס"ל כשיטת הרא"ש ומש"כ פ"ט מהל' שמיטה ויובל ה"ד לפיכך הלוח את חברו בשביעית עצמה גובה חובו כל השנה וכשתקע חמה בליל ראש השנה של מוצאי שביעית אבד החוב, כוונתו שעל ההלואות שהלוח קודם שמיטה חל

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

הלאו, אף הוא ס"ל שהלואתו שניתנו בשנת השמיטה עצמה אין עליהם לאו ויוכל לגבותם כל השנה ורק במוצאי שביעית נשמטים כל החובות, וכתב בקרבן נתנאל שכן כתב בשו"ת הרדב"ז ח"א סימן פ'. [ואולם העירו שאינו נמצא].

וביאר בספר דיני שביעית השלם (בסוף הספר) את סברת הב"ח שיש שני זמנים לחול לאו של לא יגוש על החובות בכניסת השמיטה בזמן של כי קרא שמטה לה' ובסוף השמיטה בזמן של מקץ שבע שנים תעשה שמטה, ולכן חוב של קודם שביעית שכבר חל עליו לאו של לא יגוש כבר אסור לגבותו ולא כותבים עליו פרוזבול למרות שהעשה של שמוט יחול רק בסוף השמיטה אבל חוב שלווה בשביעית עצמה, לא חל עליו לא יגוש, ואין החוב נשמט רק בסוף שביעית ויכול לכתוב עליו פרוזבול.

ובקרבן נתנאל כתב, לחלוק ע"ד הב"ח שא"כ הו"ל לרא"ש לתרץ קראי אהדדי דמקץ שבע שנים תעשה שמיטה איירי בהלוהו בשביעית, ולא יגוש את רעהו כי קרא שמיטה לה' איירי בחוב של שישית וזהו שכתב הב"י דהרמב"ם פליג על הרא"ש.

ובדרך אמונה שם כתב כקרבן הנתנאל, שלשיטת הרא"ש הלאו של יגוש חל בר"ה של שביעית וממשיך למשך כל שנת השביעית, וכתב שלפ"ז יש להביא ראיה לרא"ש מדברי הגמ' בסנהדרין דף לב ע"ב, שטר שזמנו כתוב בא' בניסן בשמיטה ובאו עדים ואמרו וכו' עמנו הייתם השטר כשר, ומבואר בגמ' בניסן שבשמיטה לא שכיחי אינשי דמוזפי שמתיראין מן השמיטה שלא תשמט מעותיהן, שאין דרך להלוות מעות בזמן השמיטה, ולכאורה צ"ע הרי יכולים לכתוב פרוזבול ואמאי לא שכיח שמלוים אך לדברי הרא"ש הנ"ל אתי שפיר, דהלוואה הניתנת בשביעית אין יכול לגבות החוב כלל שהרי מיד חל עליו האיסור שלא לא יגוש וממילא איננו יכול לעשות פרוזבול ומשו"ה לא שכיחי אינשי להלוות בשביעית.

ובספר הלכות שמיטת כספים (פרק יז סעיף ח' והערה יא) שמבואר מדברי התומים שגם מי שכתב פרוזבול בתחילת השמיטה צריך לכתוב בסופה עבור החובות שהלוה בשביעית עצמה.

והנה ראיתי להקשות הרב שמואל דרזי שליט"א (והו"ד בגליון פניני הלכה ישיבת מיר פרשת נצבים תשפ"א) שמאחר שבלא"ה כותבין גם פרוזבול

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

בסוף השמיטה ונמצא שעוברים בלאו דנגישה לשיטת הרא"ש, וא"כ מה הטעם להחמיר ולעשות פרוזבול בערב השמיטה לצאת דעת הרא"ש, וכתב שם שיש ליישב שי"ל שעל כל ממון שנוגש הרי הוא עובר בלאו דנגישה, ובערב שמיטה כותב פרוזבול על כל החובות שיש לו עתה ובזה יוצא ידי כולם, אבל על החובות הנוספים בשנת השמיטה דאין ביד האדם להחמיר כשיטת הרא"ש אלא אם יפסיד ממונו בזה סומכים על עיקר הדין והמנהג דכותבים פרוזבול בסוף שנת השמיטה, ועוד דלדעת הב"ח והרדב"ז אין איסור בדבר גם לשיטת הרא"ש כיון שהלואות אלו הם לאחר תחילת השמיטה וכמו שביאר החת"ס. יעו"ש עוד. ויש לפלפל עוד בכ"ז.

בדעת הגר"א

בפאת השולחן (סימן כט סקכ"א) כתב בשם כתי"י מליקוטי הגר"א (והובא בביאור הגר"א על חו"מ סימן סז סק"ח) שהאריך בענין קביעת מועד שנת השמיטה משום שנסתפקו בזה הראשונים, וסיים בפאת השולחן בשם הגר"א שלצאת מידי ספק יכתוב פרוזבול בערב ר"ה של שנת השמיטה של הרמב"ם, הרי דס"ל שמחמת הספק בקביעות השנים יש לעשות פרוזבול בין לפני שנת השמיטה ובין אחר כך. ואמנם בפוסקים העירו שהרי דעת מרן דעות הפוסקים כמבואר בב"י יו"ד סימן שלא הביא המחלוקת הפוסקים, וכתב שהסברא שפסק הרמב"ם עיקר וכן כתב בשו"ע שם סו"ס יט יעו"ש, וכן כתב בשו"ת המבי"ט סימן נ' וכתב שמנהגן של ישראל תורה היא ואחר חקירה ובדיקה כל הצורך בזה הענין נאתמת אצלי כי שנו זו היא שנת השמיטה ויעו"ש שהאריך עוד בחשבון של שנת השמיטה, והעלה כפי המנהג היום ויעו"ש עוד בסימן כא, ואולם שם כתב שכיון שזה מח' מצטרף לספק, ועיין עוד לקמן בזה. וכן כתב במהרשד"ם בתשובה סימן קצב כתב, ולענין שנת השמיטה וכו' אך ידענו כי חכמת הרמב"ם גדלה עד השמים ובכל החכמות לו עשר ידיים וגם חיבור היד מעיד על מי שחבירו שאין כמוהו משעה שנחתם התלמוד עד עתה, ובכמה מקומות מפרקיו מראים חסידותו וקדושתו ומורי מהר"י לוי בן חביב חיבר חיבור בדרוש שנת השמיטה, וחקר ודרש בסוגית התלמוד ובדברי הפוסקים הראשונים והאחרונים, ולא הניח זוית שלא נשטח בו וכו' יעו"ש עוד, וכן כתב מרן החזו"א ומשו"ה אין לחוש בזה לדעת הגר"א לכאורה.

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

ואולם עתה ראיתי בילקו"י (שביעית עמ' סד) שהביא בזה מש"כ בספר אוצרות יוסף שכיון שהספק הוא על ג' שנים בכל שנה מהם יש רוב להיתרא ויש מקום להקל עפ"ז, וכתב עוד שבשו"ת שער המים (סו"ס ד) כתב שלענין קדושת שביעית וביעור פירות שביעית מצפרינן בספק שבשנות השמיטה יעו"ש, וכן כתב במבי"ט והו"ד בשו"ת שמחה לאיש דף קח ע"א שבעיקר שנות השמיטה לא יצאנו מכלל ספק ומצטרף לספק ספיקא, וכן הובא במשנה למלך (מגילה פ"א) בשם המבי"ט, וכן כתב בשו"ת נחפה בכסף (סימן ד) וכן כתב מרן הב"י בשו"ת אבקת רוכל דף ל' ע"א אות ז', וכן דעת הלק"ט (ח"ב סימן קמג) שכתב, וכל שנה ושנה אני מתנה בהפרשת המעשרות שאם השנה ההיא של מעשר עני מה שאמרתי שהוא מעשר שני הרי הוא מעשר עני ופודה אותו בשיווי לעניים עכ"ד, ושכן כתב בשו"ת הרדב"ז (ח"ב סו"ס תשלא) שטוב לחוש למחלוקת הראשונים איזו שנת השמיטה ולהתנות במעשרות, שוהו"ד לדינא בחזו"ע סוכות עמ' רפז, ובשו"ת יביע אומר ח"י יו"ד סימן מב אות ח' יעו"ש, וכיון שכן לכאורה יש מקום לומר דכן יש לחוש לזה כדעת הגר"א כיון דהוא ספק.

ואולם שם בילקו"י בסוגרים מורבעות העיר שבחזו"ע בהלכות תרומות ומעשרות עמ' קצב כתב שהרוצה לסמוך ע"ד מרן החיד"א שהלכה רווחת כדברי הרמב"ם וכמ"ש בשו"ע סימן שלא ובאבקת רוכל סימן ד' וכדברי המטה יוסף חיו"ד סימן ט' ודאי דשפיר עבד, וכיון שכן לכאורה נראה דהחזו"ע ס"ל כדעות שאין ספק, ומאידך בילקו"י שם נראה דלא תפס כן, וכתב שמדברי החזו"ע נראה דתפס שיש מקום לצרף הדברים לספק ספיקא.

ואולם נראה דסו"ס יש מקום לומר דאף שהחזו"ע ס"ל שיש מקום לצרף את זה שיש ספק מתי הוא שנת השמיטה לספק ספיקא, מ"מ הרי הוא רק לקולא, אבל לא נפקא מזה לדינא שיהיה מקום להחמיר ולעשות פרוזבול גם בערב שביעית מחמת חשש הגר"א, והא ראייה דבחזו"ע לא חשש לזה, וס"ל שא"צ לעשות פרוזבול בערב שביעית כמבואר לקמן.

וגם יש להוכיח ממש"כ מרן החיד"א (יו"ד שם סק"ט) שכתב בשם ספר החרדים שדעת הגאונים כדעת הרמב"ם ונתעודו רוב רבני ארץ ישראל וטורקיה כרכים ועיירות גדולות והסכימו כולם לדעת הרמב"ם, וכתב המהרימ"ט דהלכה מוחזקת ביד כל ישראל בשמיטה כדעת רהמב"ם יעו"ש, וכן כתב בחזו"א (יו"ד סימן ג' אות לג) וכתב שאף שדעת הגר"א אינה כן

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

מ"מ אין לזוז מהמנהג, וכן כתב בספר תקנות ירושלים כתב בזה"ל: שנת רס"ה נאמצו כל רבני הגלילות על דבר השמיטה כי נפל הפרש ביניהם אם ללכת אחר חשבון רש"י או הרמב"ם והסכימו וגזרו שתהיה שנת רע"א שמיטה וכן רע"ח וכן תמיד ע"פ הרמב"ם עכ"ד, והו"ד בספר אפקעתא דמלכא להסבא קדישא מאלפרנדראי זצ"ל (עמ' עו) וכתב, והלא מעתה כיון דכל הרבנים מארי דאתרא מכמה מאות בשנים הסכימו וגזרו כן, וכל עדת ישראל קיבלו עליהם ועל זרעם כן, לא נשאר עוד ספק בדבר, והוי כמפורש בש"ס דילן סברת הרמב"ם יעו"ש. וע"ע בילקו"י (שם עמ' סה) שכתב שבאחרונה מצאו החוקרים כתובת בארמית במצבה ליד ים המלח, שבה נאמר זאת ציון לנפש חודש שבט שנת ג' לשמיטה שנת שלש מאות ושמונים לחורבן בית המקדש, וכן מקום מנוחת שמתה וכו' ויעו"ש שמוכח מכ"ז ששנת השמיטה היא כמו שנוהגים היום.

דעות הפוסקים להחמיר

בשו"ע הרב (חו"מ הלכות הלואה סעיף לו) כתב שלכתחילה יש להחמיר בזה, וכן כתב במטה אפרים (סימן תקפא אלף המגן ס"ק קלג) שיש לכתחילה לעשות פרוזבול בערב שביעית, ואם לא עשה בסוף שישיית יעשה עד ר"ה של מוצאי שביעית, וכן כתב בתומים (שם) שיש להחמיר בזה, וכן הו"ד האורים בפתחי תשובה (סימן סז סק"ה),

ובספר שבות יצחק (שביעית פרק א' אות ג) כתב בשם מרן הגריש"א שיש לחוש לדעת הרא"ש, וכן כתב בשו"ת ישא יוסף שביעית סימן קכ שיש לעשות בערב שביעית והורה להזכיר שיטה זו בציבור אבל לא עשה כן בבי"ד חשוב, ורק חתם כרגיל על שטר פרוזבול, וכן ראה בספר שמיטת כספים ופרוזבול (פרק יב הערה לב) שכן נהג הגר"ש סלנט זצ"ל לעשות פרוזבול גם בסוף שישיית.

וכן כתב בגליון לענין הלכה (מס' 329) שכן היה מחמיר הגה"צ רבי שריה דבילצקי זיע"א לעשות פרוזבול בערב שמיטה, וכן הובא בקובץ מה טובו אהליך יעקב חלק טו עמ' עג שכך כתב הגה"צ רבי שריה זיע"א וז"ל: אני נוהג לעשות פרוזבול כם בערב שמיטה כדעת הרא"ש והטור דאין כותבין פרוזבול אלא עד סוף שנה שישיית עכ"ד, [ואמנם משמע מדבריו דאח"כ לא בעינן כבר לעשות פרוזבול]

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

דעות הפוסקים להקל

ובחזו"ע (פרוזבול דיני שמיטת כספים הלכה ג) כתב אין שביעית משמטת כספים אלא בסופה שנאמר מקץ שבע שנים תעשה שמטה ושם הוא אומר (דברים לא י) מקץ שבע שנים במועד שנת השמטה בחג הסוכות כשם ששם אחר שבע אף השמטת כספים אחר שבע, לפיכך המלוה את חבירו אפילו בשביעית עצמה גובה והולך חובו במשך כל השנה ומיד כששקעה החמה ליל ראש השנה במוצאי שביעית אבד החוב, אלא א"כ כתב פרוזבול לפני ראש השנה עכ"ד, וכתב בהערה שם שכן הוא מדברי הגמ' בערכין דף כח ע"ב ששביעית אינה משמטת אלא בסופה, וכתב להביא בזה מש"כ לפרש באבן עזרא, וכתב שהרי הרמב"ן דחאו.

וראה עוד בשו"ת רב פעלים ח"א בקונ' סוד ישרים סימן יא מש"כ לבאר ע"ד הסוד מדוע אין שמיטת כספים אלא בסופה.

ועוד בדעת מרן הגרע"י ראה מש"כ בשו"ת יחיה דעת ח"ד סימן סב ובהליכות עולם ח"ב עמ' ריח ובשו"ת יביע אומר ח"י חחו"מ סימן ג' אות ג', וע"ע בספר ברכת מרדכי זרעים סימן ז' כתב להאריך בקושיית הקצוה"ח על הרא"ש, ובדעת הרא"ש יעו"ש. ובדעת הגר"מ מאזוז ראה מש"כ בירחון אור תורה אלול תשנ"ד סימן קלא, ועוד בענין זה ראה מש"כ בספר שמיטת כספים ופרוזבול פ"ג ס"ט ויב, וע"ע בזה בספר גבורי כח עמ' 353 וע"ע במש"כ בזה בספר היכל הוראה ח"ב הוראה קעט

ובילקו"י שביעית תשע"ה עמ' תשיד כתב הרב ילקו"י, המנהג פשוט לעשות פרוזבול בסוף השנה השביעית ויש הונהגים לעשות פרוזבול גם בערב שנת השמיטה, אולם העיקר לדינא שאין צריך לעשות פרוזבול בערב שנת השמיטה, ושם בהערה כתב מש"כ ביביע אומר ח"ג חו"מ סו"ס ו', וכתב להביא בשם הגריש"א באשרי האיש (יו"ד ח"ב עמ' רמט) שאף שמדינא אין צריך לעשות פרוזבול בסוף השנה השישית מ"מ יקרי ירושלים מהדרין בזה ושכמדומה שכן נהג הגר"ש סלנט זצ"ל עכ"ד, וכתב ע"ז הרב ילקו"י שנראה שזה רק בגדר חסידות לחסידים, ונכון לעורר להחמיר בפרט בענינים דאורייתא כמו דתפללין דר"ת וזמן ר"ת במוצאי שביעית ובענין סירכות כפי דעת מרן הב"י, ובענין הפאה נכרית ובענין בישולי גוים כדעת הב"י וככל הדברים החשובים יעו"ש, ואמנם לענ"ד אינו סתירה דיש מקום להחמיר

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

בזה בפרט שיש הרבה פוסקים שחשו לזה, ואינו סתירה להחמיר בזה. ויש להוסיף עוד להוכיח בזה ממש"כ הבן איש חי בבן יהוידע (שבת דף קלח ע"ב) תניא רשב"י אומר חס ושלום שתשכח תורה מישראל וכו' שלא ימצאו הלכה ברורה ומשנה ברורה במקום אחד, וז"ל: נראה לי בס"ד גם זו לטובה שיהיו יגעין יותר ויגן עליהם זכות בירור ההלכות והמשניות, ועוד כדי שיעשו חומרות לאסור מספק ותהיה זאת סניגוריא עליהם עכ"ד, וע"כ אין שום איסור להחמיר מספק, ואדרבה ע"י החומרות ישפיע שפע דקדושה לדקדק בכל מילי דהלכה.

ואמנם י"ל מה שיש להקל בזה לסמוך על שיטת הרז"ה שאין שמיטה היום, והרמ"א בחו"מ סימן סז ס"א מסתמך ע"ז לענין שאין צריך לכתוב פרוזבול, וע"ע בילקו"י שביעית שהאריך בדעתו ומתי מסתמכים על דבריו, ולכן נראה דאולי יש מקום להסתמך בזה לעניין זה

איזה בי"ד צריך לעשות את הפרוזבול לחומרא ובמנהג הקה"י והגרר"ק

הנה יש מקילים לעשות את הפרוזבול בערב שביעית בבי"ד שלש שלשה, וביאר בזה בספר שמיטה כהלכתה בסוף הספר שסוף השמיטה שענינינו הפקעת ממון אז צריך בי"ד חשוב, משא"כ בערב שביעית שענינו להפקיע את האיסור של לא יגוש כמו שכתב הרא"ש בזה סגי בג' הדיוטות כמו בהתרת נדרים, וע"ע בשביבי אש סימן כא במש"כ בזה.

ובספר אורחות רבינו (ח"ב עמ' שעה) הובא שהקה"י ס"ל שכיון שהפרוזבול בערב שמיטה אינו מעיקר הזן לכן סגי במסירת מילי בעלמא בלא כתיבת פרוזבול ומעשה שהיה בערב ר"ה תשל"ט בערב שמיטה שמסרו לפני מרן הקה"י ועוד שנים בע"פ מה שכתוב בפרוזבול אבל השנים חתמו והקה"י לא חתם יעו"ש, [ועיין עוד בקריינתא דאיגרתא ב' מהדו"ח עמ' קצה נוסח פרוזבול לערב שביעית] ובעיקר מה דמהני מילי, הנה בשו"ע חו"מ סימן סז סעיף כ' כתב להביא דברי הרמב"ם שתלמידי חכמים די במסירת מילי, וברמ"א שם כתב וי"א שכל אדם גם יוכל לומר דבריו בע"פ לפני בי"ד ואי"צ פרוזבול יעו"ש, ואמנם בחכמת אדם (פרק כא ה"ו) כתב שנכון להחמיר לכתוב פרוזבול, וע"ע בזה בספר שבות יצחק שם.

וכן כתב להביא בדרך אמונה (הלכות שמיטה פרק ט' סקצ"ה) שיש מדקדקין לכתוב פרוזבול גם בערב ר"ה של שביעית כדי לצאת גם לדעת הרא"ש,

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

והוסיף בציון הלכה בסקמ"ד שאביו מרן הקה"י זצ"ל החמיר בזה אבל לפעמים לא כתב פרוזבול אלא מסר מילי, וכתב שמרן החזו"א לא חשש להחמיר בזה, ואולם הוא ניהו מחמיר בזה וכמו שמובא בספר אלא ד' אמות של הלכה שבערב ר"ה של שמיטה לאחר התרת נדרים אומר בע"פ בפני שלשה ואפילו הם קרובים מוסרני לכם הדיינים שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה, שהרי מבואר בדרך אמונה שאינו חיוב מעיקר הדין, ולכן אפשר להשתמש בקולא שבפני קרובים.

וכן הובא בספר שלמי מועד (עמוד תקסג) שהגרשז"א לא חש לשיטת הרא"ש ולא כתב פרוזבול בערב שביעית כשיטת הרא"ש, וכן נראה לדינא בשו"ת שבט הלוי (ח"י סו"ס ר) וז"ל: לענין עשית פרוזבול בר"ה של ע"ש כדעת הרא"ש יש מחמירים כן כידוע, וסוגיא דעלמא רק סוף שביעית כרוב הראשונים, ואם להשאיר הלואה אחת בלי פרוזבול לקיים משמט אני משנת חסידים היא ואין לדרוש כן ברבים מטעם ידוע עכ"ד,

ובספר שמיטה כהלכתה (עמ' קז) כתב מרן הגר"מ שטרנבוך שליט"א שעיקר זמן פרוזבול הוא בסוף שמיטה וכך המנהג בירושלים לעשות רק בסוף שנת השמיטה וכיון שהוש"ע הרב והתומים מחמירים לחוש לשיטת הרא"ש, לכן בני תורה ויחידי סגולה כותבים גם בערב שביעית, ובזה לא בעינן ב"ד חשוב וסגי בשלשה בני תורה שיודעים ומבינים ענין פרוזבול.

ועוד יש לדון האם צריך קרקע בפרוזבול שנעשה מחומרא בערב שביעית וכמו שהאריך בזה בחזו"ע, ויל"ע.

בדעת החזו"א

הנה בדרך אמונה לעיל הבאנו שכתב שהחזו"א לא החמיר בזה, וכתב בחוט שני (שמיטה ויובל עמ' תלד) שאין ראיה שהחזו"א איש לש חשש לשיטת הרא"ש מכך שלא כתב פרוזבול בערב שביעית, כי החזו"א הסביר פעם שלא אכפת לו שישמטו החבוות שחייבים לו והוא עשה פרוזבול רק מחמת החשש שישכח לומר שממט אני כשיחזירו לו חובות וא"כ הפרזבול של החזו"א לא היה משום לא יגוש שחל מתחילת שביעית אל רק משום שממט אני ולכל הדעות אין החוב נשמט רק בסוף שביעית ולכן לא כתב פרוזבול בתחילת שביעית.

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

ואמנם הובא עדות על הגרנ"ק שלא עשה פרוזבול, וכן הובא על הגר"מ פינשטיין, ובגליון לענין הלכה שם והובא שם שאמר בזה הגאון רבי ראובן פינשטיין שליט"א שאין נכון להחמיר לעשות פרוזבול בערב שמיטה והטעם הוא כי הוא חומרא דאתי לידי קולא שהמון העם יסברו בטעות שמספיק הפרזבול של ערב שמיטה ולא יעשו שוב פרוזבול בסוף שמיטה ובאמת עיקר הדין הוא שהשביעית משמטת בסופה.

ובאזמרה לשמך שביעית עמ' יז כתב שיש להחמיר בזה ע"פ מש"כ התומים והשו"ע הרב שלכתחילה יש לעשות פרוזבול בערב ר"ה, ועוד הטעם שטוב לעשות פרוזבול לפני ר"ה של שניית השמיטה כי מהראשונים שדעתם ששנת השמיטה היא שנה אחת לפני הזמן הנהוג לפי הלוח בימינו ואף שלהלכה אינו כן, לענין שמיטת כספים שהוא דבר שבממון ואם יטען הלווה כן יתכן שלא יהא אפשר להוציא הכסף מידו עכ"ד. וכיון שכן לכאורה יש מקום לחוש לקים לי.

האם יש לחוש לקים לי

ואמנם בעיקר הסברא דלכאורה יש מקום לומר כאן קים ליה, ולכאורה יש לומר שלא שייך לומר קים לי כנגד מרן וכמו שכתב מהר"ם חאגיז בתשובות הלק"ט וכן דעת מהר"ם בן חביב בכליים שבסוף ספר גט פשוט (כלל א) ומהר"א יצחקי בתשובת זרע אברהם (חו"מ סימן כג) ובפרי חדש בספר מים חיים (קונטרס התשובות סו"ס כט) וכן כתב בברכי יוסף (חו"מ סימן כה ס"ק כו כז) בשם כמה מהאחרונים יעו"ש, וע"ע בזה בשו"ת רב פעלים בפתיחה ח"א, ובח"ב חו"מ סימן ג' יעו"ש, ואולם ראה מה שכתב להאריך בזה בספר עין יצחק ח"ג עמ' תקעח.

וכה"ג כתב בשו"ת יביע אומר (ח"ג חו"מ סימן ו' אות ה', ובח"י חו"מ סימן ג' אות ו') כתב שאם המלוה עשה פרוזבול בפני עדים ועברה שנת השמיטה והלוה טוען קים ליה כהרמב"ן וסיעתו שאין הפרוזבול מועיל אלא כנעשה בפני בית דין ושאיין להוציא מן המוחזק, והדין הוא שהבל יפצה פיהו ואין לטעון קים לי נגד מרן הבית יוסף והמנהג עכ"ד, וכיון שכן שאין לנו ספק מתי השנה השביעית ממילא אינו יכול לטעון קים לי, וכן ראיתי בספר גבורי כח עמ' 372 שכתב לדון בכה"ג אם לווה ספרדי יכול לטעון כנג מלוה אפילו מבני אשכנז שעשה פרוזבול בבי"ד שאינו חשוב קים ליה כדעת השו"ע

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

ולכן אין זה פרוזובל ונשמט חובי, שמהני כן כתב בספר שמיטת כספים ופרוזובל בשם הגרנ"ק, ובהערה הוסיף שבספר שיח מפשט (סימן ג) כתב להוכיח שבספיקות אין לטעון קים ליה יעו"ש, ובשו"ת מהגר"ח קניבסקי בספר גבורי כח בסימן יח שמיטת כספים ופרוזובל אות טז ששאל למרן הגר"ח"ק האם הלזה יכול לפטור את עצמו בטענת קים ליה כדעת הרא"ש ולהמנע מלהחזיר את חובו, והשיב לא פסקו כן, עכ"ד, וכיון שכן ממילא אין לחוש לקים לי, וע"ע בזה במש"כ בשו"ת מנחת שלמה ח"א סימן קכג אות יב סק"ב, ובמש"כ בזה הגאון רבי צבי כהן זצ"ל בספר שמיטת כספים ופרוזובל (פ"ה ס"ה) יעו"ש. ואמנם לפי"ז כ"ז נראה לדינא דאין לחוש הכא לקים לי בזה.

בדעת החתם סופר

הנה בשו"ת חת"ס (חלק חושן משפט סימן נ' בד"ה בענין) כתב וז"ל: בענין פרוזובל שחשקה נפשו היפה לכתוב פרוזובל ולמסור דבריו בפני וכ' להיות השנה הזאת שנת תקס"ד שנה ששית לשמיטה להרמ"א ז"ל שפסק כהנך גאונים וחשש לשיטת העיטור והרא"ש דאין כותבי פרוזובל משנכנס שנת ז' אנא עובדא ידענא שמ"ו החסיד זצ"ל מסר דבריו לפני וחד דעימי בסוף שנת תקמ"ד הנכנס לתקמ"ה דהיינו סוף שמיטה וידענא שלא עשה פרוזובל בסוף תקמ"ג כי לא זזה ידי מתוך ידו ממש לידע כל דרכיו מוצאיו ומובאיו וטעמא רבה איכא דלא יהי' אלא פלוגת' שוה בשוה הי' לו לומר כל המקיל בארץ הלכה כמותו בחו"ל ומכ"ש הכא דכל הפוסקי' חולקי' חוץ מהעיטור והרא"ש (והטור נמשך אחריו כדרכו) ודי לן שכ' הרמב"ן בתשו' המיוחסת דנוסחא מוטעת נזדמנה להעיטור בתוס' ושכן הביאו הר"ש בשביעית כהרמב"ן ואף על פי שכ' עוד שהוא מלתא בלא טעמא והרא"ש הא יהיב טעמא דהכי קאמר קרא לא יגוש את רעהו מיד שקרא שמטה לה' בכניסתו אמנם מקץ שבעה שנים דהיינו בסופו תעשה שמטה אחרת והיינו וזה דבר השמטה שיאמר משמט אני אלו דבריו מ"מ הוא נדחק למצוא רמז בקרא לקיים דברי התוספתא שלפניו וכיון שהנוסחא מוטעת אין לנו להמציא דרשות בקרא שלא הוזכרו בש"ס. עכ"ל.

וכן כתב בד"ה נחזור וז"ל: דמעיקור הדין אין לחוש כלל ומ"מ אם נפשו אותה ויעש אין מזחיחין אותו ומהיות טוב א"ת רע ואין כאן משום יוהרא דחש לי' מהרש"ל והביאו מג"א סי' ס"ג סק"ב דהא פרוזובל המוקדם כשר

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

וכל שעת' ושעת' זמני' הוא וזכור לטוב. עכ"ד. ומשמע מדבריו דלדינא אינו חיוב אלא שאם עשה אין מזחיחין אותו. וכן כתב בשו"ת חלקת יעקב (ח"ג סימן קמג) וכתב שמה שהגר"א החמיר בזה קרוב לומר שהוא לרוב חסידות חשש למחלוקת הפוסקים בשנת השמיטה.

והעירו באחרונים ממש"כ בשו"ת חת"ס (או"ח סימן טו בסו"ד) שיש לעשות פרוזבול גם בערב שביעית מדינא וז"ל: וכיוצא בזה השתא הכא שנת השמיטה אינו ראוי לקרות בתורה לא יגוש את רעהו למי שלא עשה פרוזבול ער"ה העבר בכניסת שמיטה וגם יעשה פרוזבול ער"ה הבע"ל ביציאתו לצאת ידי כל הפוסקים החולקים בזה עיין ח"מ סימן ס"ז כיוצא באלו ראוי להחסידיים ליזהר, עכ"ד, ומוכח דאין להעלות לתורה לפרשה זו משמע דס"ל דהוא לדינא, ואמנם מהמשך דבריו משמע דראוי לחסידיים להזהר וכמ"ש בחלק חו"מ, ויש לעיין מתאריכי התשובות, וכנראה דהדר ביה מדלא כתב כן בחלק חו"מ. ובעיקר דבריו שלא להעלות לתורה כן נקט בשו"ת רב פעלים ח"ב בקונטרס סוד ישרים יעו"ש.

ואמנם כתב הגר"מ שטרנבוך שליט"א בספר שמיטה כהלכתה (עמ' פו) שרק בארץ ישראל אין ראוי לעלות לתורה אבל בחו"ל כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל יעו"ש, ואמנם לכאורה מדברי החת"ס נראה דקאי אף בחו"ל, והראיה ממש"כ בחת"ס שכתב בשם רבי נתן אדלר זצ"ל שאפילו בחו"ל אין להלעות לתורה ביו"ט של סוכות שקוראים הפרשה של חדש מי שאינו מקפיד על איסור חדש בחו"ל יעו"ש, ואולם באליה רבה (סימן קלח סק"ג) בשם כנסת הגדולה שמי שידוע שעבר עבירה כל זמן שלא שב בתשובה ראוי לקרוא לו בפרשה זו כדי שיתבייש בדבר. ואולם במשנ"ב (שם סק"ה) כתב בשם ספר החסידים (סימן תש"ע) יזהר החזן שלא יקרא למי שהוא עור או פסח בפרשת עורת או שבור או למי שראשו נתק בפרשת נתקים ולא יקרא למי שחשוד על עריות בפרשת עריות וכן בכל דבר ודבר עכ"ד, ויל"ע עוד בכ"ז, ועוד חזון למועד.

וע"ע בחת"ס בהגהות על השו"ע חו"מ סימן סז, ובחת"ס בדרשה לראש השנה שהובאה בספר הזכרון תשי"ז עמ' ק משמע שאין צריך להחמיר בזה.

ובספר ליקוטי הערות על החת"ס כתב להביא את תירוצו של הגאון רבי יוסף נפתלי שטרן שבאמת החת"ס סובר שאין צריך לעשות פרוזבול בערב שביעי וכל כוונתו באו"ח הוא לאלו החסידים שמחפשים חומרות שאם רוצים

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

להחמיר שיחמירו בפרוזבול בערב שיש לזה מקום ויש מקום לחוש כל השיטות משא"כ הנהגה זו שלא ללבוש צמר אין מקום לזה עכ"ד.

ובספר הלכות שביעית להגאון רבי בנימין יהושע זילבר זצ"ל (עמ' קנה בביאור הלכה) עמד הסתירה בדברי החת"ס, שכתב שנראה שאם החסיד החתם סופר ז"ל נקט הלשון שיש מקום שלא לקרוא לתורה מי שאינו מחמיר בזה אף שנקטו בלשון משל ודוגמא ודאי שהוא עצמו בזקנותו החמיר בזה ואין החסיד חלילה ממושלי משלים פטומי מילי שלא לקרוא לתורה על דבר כזה שהוא עצמו מיקל, ומאנם שפיר נמשכו בזה איזה רבנים שליט"א מחוג חתם סופר להחמיר בזה לעצמם ולנמשכים אחריהם שאפשר שהוא חומרת רבם שהחמיר לעצמו, סוף דבר אפשר שהחסיד החתם סופר בזקנותו החמיר לעצמו, אך דעת החתם סופר שמענו שמן הדין אין צריך להחמיר שהדין מוכרע להקל וכמו שהעמיק והאריך בזה בשו"ת חו"מ עי"ש ולא שמענו חזרה מהכרעת הדין.

ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ט סימן כט) כתב בזה"ל: ולפענ"ד נראה דדברי הח"ס תואמים בכל המקומות ואין בהם סתירה, דזה ברור דמכיון שרבו הגאון החסיד לא חשש לסדר פרוזבול בכניסת שנת השמיטה בודאי שגם הוא לא חשש לכך, ועל אחת כמה שלא היה מצוה שלא לקרות למי שאינו עושה כן לפ' לא יגוש, דהרי זה מהוה מעין פגיעה ח"ו בכבוד רבו זצ"ל. וכוונת דבריו בחאו"ח היא אחרת, דז"ל שם: וכיוצא בזה השתא הכא שנת השמיטה אינם ראוייה לקרות בתורה לא יגוש את רעהו למי שלא עשה פרוזבול ער"ה העבר בכניסת שמיטה וגם יעשה [נראה דצ"ל: וגם לא יעשה] פרוזבול ער"ה הבע"ל ביציאתו לצאת ידי כל הפוס' החולקים בזה עיי' חו"מ סי' ס"ז עכ"ל. וא"כ נראה דאין ר"ל בזה שלא יקראו למי שלא יחמיר על עצמו לעשות פרוזבול גם בכניסה וגם ביציאה, אלא כוונתו בכזאת, דהרי רואים בעליל שאת תשובתו כתב הח"ס כבר בעמדו בשנת השמיטה וכדכותב בלשון למי שלא עשה פרוזבול ער"ה העבר בכניסת שמיטה, ואם כן אם למשל כתב הח"ס תשובתו שם בתאריך של היום הזה שאנו עומדים כעת, היתה כוונתו לומר דאם אחד לא אותה נפשו ויעש לעשות פרוזבול בער"ה שעבר, (כלשונו בחו"מ שם), וגם יודעים שאין גם בדעתו לעשות פרוזבול גם בער"ה שיבוא ביציאתו, כגון ששמענו דעתו המפורשת דס"ל לנהוג כדעת הפוס' דאין שמיטת כספים נוהגת בזמן הזה, אזי כשנגיע השתא לפ' שיקראו בה לא יגוש אין ראוי לקרות לאיש הזה שיעלה לתורה לפ' זו.

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

[או כוונתו בכלל שלא לקרותו לכשיגיע השנה השמינית שאז כבר ידוע בהחלט שלא סידר כל פרוזבול].

בהיות ואינו רוצה לצאת ידי כל הפוסקים החולקים בזה, והיינו לצאת גם ידי אלה שס"ל שכן נוהגת שמיטת כספים בזה"ז, וזהו שמציין לזה הח"ס לעיין בחו"מ סי' ס"ז, דבשם בתחילת הסימן מובאת פלוגתא זו אי שמיטת כספים נוהגת בזה"ז או לא, ואילו בנוגע למתי לכתוב הפרוזבול הרי סתים השו"ע שם בסעי' ל' ל"א לפסוק דיכולים לכותבו בסופו, ובכ"י בטור שם פסיק בסכינא חריפא דיש לכותבו בסופו וכותב שכן המנהג פשוט בארץ ישראל וסביבותיה לכתוב פרוזבול בערב ר"ה של מוצאי שביעית, ושכן נהג מורו הרב הגדול מהר"י בי רב ז"ל [בספרי ח"ס אחרים כתוב הנוסחא בכזאת: וכיוצא בזה השתא הכא שנת השמיטה אינה ראוי לקרות בתורה לא יגוש את רעהו למי שלא עשה פרוזבול ער"ה הבע"ל ביציאתו לצאת ידי כל הפוסקים בזה עכ"ל, וג"כ לפי"ז אפשר לפרש כוונתו בכנ"ל ורק דבמקום: למי שלא עשה פרוזבול, צ"ל למי שלא יעשה פרוזבול ופשוט].

ומדברי הח"ס בחיו"ד סי' י"ט, לדעתי, אדרבא משם הוכחה שלא חשש שיעשו פרוזבול בער"ה של הכניסה, ובדיוק כפי שסובר בחו"מ, דז"ל שם: ויען וביען כי קשה מאד לשבור מנהג ישראל אפי' להקל וראה כמה הטריח הרא"ש ליישב מנהג קולא בעשיית פרוזבול בזה"ז ועיין טור ח"מ סי' ס"ז והשנה הזאת היא שנת השמיטה ואני נוהג לעצמי לעשות פרוזבול ער"ה ברצות ה' וכן ראיתי רבותי נוחי נפש נוהגים ומ"מ לא רפרף א' על מנהג עכ"ל, וכוונת הח"ס ברורה, דר"ל, דבישראל נהגו קולא שלא לעשות בזה"ז פרוזבול כלל וכפי שטרח הרא"ש שמובא בטור חו"מ סי' ס"ז בישוב מנהג ישראל זה (וכן מובא ברמ"א בחו"מ שם סעיף א', ויעוין גם מ"ש בזה בשו"ת מגן אבות להמאירי בענין הט"ו, וכן גם מ"ש בזה בשו"ת מהרי"ט חו"מ סי' קי"ג ותשו"מ סי' ע"ב ושאלת יעקב סי' ק"ה עיין שם). וגם בזמנו לא רפרף א' על המנהג, אלא שכרבותיו כן הוא, נוהגים כן לכתוב פרוזבול, אבל אימתי, בסוף השנה. וזה מוכח מדבריו בהדיא דהרי כן לשונו והשנה הזאת היא שנת השמיטה ואני נוהג לעצמי לעשות פרוזבול ער"ה ברצות ה', והיינו דגם בכתבו תשובתו זאת עומד היה הח"ס כבר באמצע שנת השמיטה וכותב דברצות ה' יעשה פרוזבול, כפי מנהגו, בער"ה הבא, דהיינו בער"ה של יציאת השמיטה, אבל מעשיית פרוזבול בער"ה של כניסת שנת השמיטה מאן דכר שמיה.

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

ובזה אוסיף עוד ראייה מפורשת שהח"ס ז"ל לא החשיב כלל לסדר פרוזובול בער"ה של שנת הכניסה. והוא בכמה שמצאתי דברים בדרשתו לערב יום הכפורים שנת תקנ"ב שנדפסה בסוף ספר הזכרון שלו, דז"ל שם באמצע דבריו והנה עתה וכו' והיא שנת שמיטה וכו' ואעפ"י שבעו"ה אין שמיטה נוהגת בזה"ז חוץ מהשמטת כספים לכמה פוסקים ולזה היה זמן להזכיר ער"ה הבע"ל אי"ה בסוף השנה, מ"מ יש לנו להתעורר בכיוצא בזה כעין זרע הארץ וכו' עכ"ל (בדרשתי בביהכ"נ בליל כל נדרי השתא עוררתי את הקהל בדברי המוסר הנלהבים של הח"ס שם כדברים בעתם להשתא שהיא שנת השמיטה), הרי דברי הח"ס ברור מללו דבנוגע להשמטת כספים לחוש לדעת הכמה פוסקים שנוהג בזה"ז אין מקום לדבר ולעורר כי אם בהגיע ער"ה של סוף שנת השמיטה. (ודוחק לומר שהוא זה מפני שכבר נכנסה אז שנת השבע). עכ"ד הצי"א.

ובשו"ת משנת יוסף (ח"א סימן מג) כתב שאולי כוונתו בעיקר לאפוקי מי שאינו עושה בכלל פרוזובול כיון שחושב שאין צורך בו, וזה ניכר ע"י שלא עשה פרוזובול ערב ראש השנה העבר שהרי אם יעשה בער"ה של ממוצאי שמיטה פרוזובול או לא זה לא ידוע עוד בשעת קריאת פ' לא יגוש, ורק אם לא עשה בער"ה העבר, לא כיון שנוהג כמר"ן אדלר זי"ע לעשות רק במוצאי שביעית אלא כיון שאין בדעתו בכלל לעשות פרוזובול הרי זה מגלה דעתו בזה שכמו כן לא יעשה בער"ה הבא ולכן אין לקרותו כבר מעכשיו לפרשת לא יגוש עכ"ד, ואולם דבריו מחודשים טובא מהכ"ת לומר שלא יעשה אח"כ פרוזובול בסוף שביעית ער"ה של שמינית, אחר שבשו"ע כתב להדיא שיש לעשות פרוזובול רק בסוף שביעית.

וע"ע בשו"ת קנין תורה ח"ג סימן טו, ובמש"כ בזה בשו"ת בית יעקב בסוף הספר בקונ' חומת האש דף לב ע"א ובשו"ת בני ציון ח"א סימן ב' אות פה, ובשו"ת משנה הלכות ח"ד סימן רטו. וע"ע במש"כ לבאר בזה בספר שמיטה כהלכתה (עמ' קח)

בדברי הבן איש חי

הנה ידועים דברי הבן איש חי (ש"א סוף פרשת כי תבוא) שכתב שיש לקיים מצות השמטה, וז"ל: והנה יש מתחסדים אחר שכותבין הפרוזובול מלוח לחבירו סך מה, עשרה גרוש או פחות או יותר, ועל זה הסך לא יחול

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

הפרוזבול כיון שהלוהו אחר זמן הפרוזבול, ואז אחר ר"ה כשיביא לו חבירו המעות לפרעו יאמר לו משמט אני ולא יקבלם ממנו, ויאכל הלוה ולחדי במעות אלו, והמלוה לחדי במצות שמיטת כספים שקיים אותה בפועל, ותהילות לאל ית' הנהגתי מצוה זו פה עירנו בגדא"ד יע"א, הדפסתי שטרות של פרוזבול וחלקתי אותם לכמה בני אדם ועשאום, וגם למדתי אותם שיעשו כן להלוות אחר זמן הפרוזבול סך מה ולקיים המצוה בפועל כאמור לעיל, אשריהם ישראל אוהבי מצות ה' ועושים אותם בשמחה.

וגם אם לזה אדם מחבירו ככרות לחם אפילו ככר אחד נוהג בזה דין שמיטה, על כן טוב שתלוה האשה יום ערב ר"ה ככר או שתים או שלש לחברתה, ואחר ר"ה כשתפרע לה תאמר לה משמטת אני, והרי זו מקיימת מצות שמיטה, ועיין חיים שאל ח"ב סי' ל"ח אות י"ג, וכן עשו קצת נשים פה עירנו יע"א כי דרשתי דבר זה בעזה"י ברבים אשריהם ישראל. עכ"ל.

ואמנם מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א כתב בדרך אמונה פ"ט מהל' שמיטה ויובל סק פ"ה ומצוה על כל א' לכתוב פרוזבול, ובציון ההלכה אות רד כתב ופשוט דמי שבררו לו שאין לו חובות א"צ לעשות פרוזבול, וכתב עוד, ויש משאירין חוב א' כדי לקיים מצות שמיטת כספים ויכתוב בפרוזבול חוץ מחוב פלוני או חלק מהחוב או ילוונו אחר שיכתוב הפרוזבול אבל לא יקבע זמן הפרעון אחר ר"ה אלא שיוכל לתובעו אפילו מיד, ובהערה שם ציין שכן כתב בספר שמיטת כספים כהלכתה. עכ"ד, ואמנם יל"ע בהא שהגרח"ק לא ציין לדברי הבא"ח, וכנראה דאישמתיה מיניה, וע"ע בחמדת חיים עמ' רלה מש"כ שם בשם מרן הגר"י זילברשטין שליט"א שאחד עשה כן על חוב גדול ואשתו גערה בו, והשיבו דהוי מחילה בטעות ויעו"ש בהערה שהביא מש"כ בהאי ענינא בשו"ת שבט הלוי חלק י' סימן ר' וז"ל: ולענין עשית פרוזבול בר"ה של ע"ש כדעת הרא"ש יש מחמירים כן כידוע, וסוגיא דעלמא רק סוף שביעית כרוב הראשונים, ואם להשאיר הלוואה אחת בלי פרוזבול לקיים משמט אני משנת חסידים היא ואין לדרוש כן ברבים מטעם ידוע עכ"ד, ויל"ע מה כוונתו ואולי שימחלו יותר מידי. ומ"מ מדבריו דבע"כ דבערב שביעית אין עניין בזה.

ובשו"ת תשובות והנהגות ח"ו סימן רפ נשאל האם יש עניין להלוות כסף כדי לקיים מצוות שמיטת כספים בזמן הזה, ושם הביא מש"כ בזה בבא"ח, וכתב שלכלענ"ד תלוי במחלוקת בגדר מצות שמיטת כספים בזמן הזה

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

שלרוב ראשונים שמיטת כספים מפקיעה את החוב מעצמו ואם גובה אותו הוא גזלן, אבל שיטת היראים שכל זמן שלא השמיטו המלוה חייב הלוה לפרוע רק שיכול לתובעו בבית דין כדי שיחבייהו להשמיט חובו כאשר נצטוה ובי"ד כופי ע"ז כאשר מצות עשה, ולכן נראה שרק לדעת אותם פוסקים הסוברים שהחוב קיים אלא שמצוה על הגברא למשטו בזה אם הלוה בלא לעשות פרוזבול קיים מצות שמיטת ספים, אבל לדעת הפוסקים הסוברים שאפילו בזמן הזה הופקע החוב מאליו הרי לשיטתם אין בדין שמיטת כספים קיום מצוה בפועל של הגברא וא"כ כשמלוה ע"מ לשמט אינו אלא בגדר חיבוב מצוה בעלמא שמראה שמקבל לשמור תקנת חז"ל של שמיטת כספים בזמן הזה.

ומ"מ כתב שם שבאמת נראה שאף לגדר חיבוב מצוה בעלמא אין צריך להלוות ע"מ לשמט אלא די בעשיית פרוזבול שעצם עשיית פרוזבול כבר מוכיח שמקבל תקנת חז"ל של שמיטה בזמן הזה ואין צורך לפעולה נוספת כדי להראות שמוכן לקיים מצות שמיטה, וכתב שם שגם לשיטות שמקיים מצוה אלא כשיכול לתבוע את הלוה יעו"ש עוד. ובערב שביעית אין עניין בזה לכאורה.

הערה בנוסח הפרוזבול בערב שביעית

הנה הגרי"מ טיקצוינסקי בספר השמיטה (פרק יג ס"ה) כתב שאף היחידים המהדרים לכתוב פרוזבול בסוף שנה השישית יש להם ליתן דעתם שלא לכתוב בלשון הפרוזבול רגיל הן שנה זו היא שביעית, אלא כותבים בשטר הפרוזבול הן קרבה שנת השבע. יעו"ש, וכן ראיתי בנוסח הפרוזבול של הגאון רבי בן ציון קוק שליט"א ראש בית ההוראה הכללי בירושלים שכתב בנוסח הפרוזבול, הואיל והשנה הבאה היא שנת השביעית ויש לי חובות בשטר וחובע"פ וכו' יעו"ש. וכן ראיתי כמו שכתב הגרי"מ זצ"ל בשטר פרוזבול של הרבנות תל אביב הן שנו היא ערב שנת השביעית וכו' יעו"ש. וכן כתב בשטר הפרוזבול של היכל הוראה ירושלים, וכן בעוד שטרות כתבו כן. ואולם בשטר הפרוזבול של הגאון רבי עמרם פריד שליט"א לא כתוב הנוסח הנ"ל בכלל, ושמא קצרו בנוסח מחמת שאין הפרוזבול מעיקר הדין.

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

האם מי שנוהג להקפיד על עשיית פרוזבול בערב ראש השנה האם גם

ישמטו עבירותיו

הנה בעל הנתיבות המשפט בספרו נחלת יעקב (פרשת ראה) "וזה דבר השמטה וגו'". "כי קרא שמטה לה' וגו' אפס כי לא יהיה בך אביון", והלשון כי קרא שמטה אל ה' תמוה, ונראה לפרש כי ענין השמיטה אשר ציוותה התורה הוא, כי כל הדברים אשר עושה הקב"ה עמנו צריכין אנחנו להקדים לעשות מדה כזו, כמו שאמרו חז"ל (שבת דף קנא) כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים, ולזה כשמשמיטין אנחנו חובות שלנו, גם הקב"ה נוהג במדה זו עמנו ומשמט חובות שיש לו אצלנו, וזהו שאמר הכתוב שמוט כל בעל משה ידו, כי קרא שמטה לה' כלומר ממה שאתה משמט חובתך אתה קורא שמטה ג"כ אל ה', שהקב"ה ישמט ג"כ חובותיו. [כלומר אדם שמשמט חובותיו, הקב"ה משמט לו עבירותיו].

ובספר מראה גדול (דרוש ו) כתב, אמרו במדרש בפרשת בהר, אמר הקב"ה לישראל אם אינכם גובים חובות בשמיטה, גם אני לא אגבה עבירות שלכם, והשנה הזאת היא שנת השמיטה [שנת תקפ"ו], והכוונה עבירות שלכם, היינו אפילו עבירות שביניכם, עבירות שבין אדם לחבירו, שאין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חבירו, בשנת השמיטה אין צריך ריצוי, שגדול כח השמיטה שאפילו לא ירצה את חבירו, הקב"ה יכפר לו, שכיון שמשמט את חובותיו שחייב לו חבירו, ואינו גובה ממנו, אף הקב"ה הולך אחר מידותם מידה כנגד מידה, ואינו גובה מהם אף העבירות שבין אדם לחבירו, והשביעית משטמת את כל העבירות.

ובשדי חמד (מערכת יום הכיפורים סימן ב' אות יד) כתב שלא מצא סתירה מפורשת לזה מכל מקום אין דעתי העניה מסכמת לזה אלא נראה דבכל זמן אין יום הכיפורים מכפר בלא ריצוי חבירו בעבירות שבין אדם לחבירו, יעו"ש.

וכתב בזה מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א והו"ד בקובץ ווי העמודים (חלק 96 עמ' קח) שאולי מי שנוהג כהרא"ש ועושה פרוזבול בשביעית ואינו נוגש אולי מדה כנגד מדה גם ממנו לא יגשו את עבירותיו שעשה וזה נוסף ע"כ שבערב שביעית הבא ישמטו ממנו חובותיו. עכ"ד, ויש להוסיף דלפי הבא"ח שיש לקיים את המצוה ע"י שמשמיט חלק, א"כ לכאורה סגי בזה, ויל"ע.

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

ויהי רצון שתזכה לכתיבה וחתימה טובה, והצלחה בכל.

בברכת התורה

הצב"י יוסף אביטבול

מח"ס שערי יוסף ושא"ס

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

ב. כבוד ראש השנה או כבוד שבת מה עדיף

בס"ד

מוצש"ק פ' שופטים תשפ"א

נשאלתי ע"י ידידי הבה"ח רבי אליהו בארי נ"ו בבחור שיש לו לקנות חולצה או לשבת קודש או חולצה חדשה לראש השנה, הי מנייהו עדיף, והנה בחיוב לבישת בגדים מהודרים ויפים לר"ה איתא בשו"ע ובטור סימן תקפ"א סעיף ד' מכבסין ומסתפרין בערב ראש השנה, וכתב במשנ"ב שם ס"ק כה, להראות שאנו בטוחין בחסדו יתברך שיוציא לצדק משפטינו מכל מקום לא ילבש בראש השנה בגדי ריקמה ומשי כבשאר יום טוב דיהא מורא הדין עליו, אלא ילבש בגדים לבנים נאים וכו' יעו"ש עוד שאין ללבוש בגדים חשובים כ"כ, וכיון שכן אין דין לקנות דין לכאורה לקנות בגדים חדשים לר"ה, וכיון שכן יש יותר ענין לקנות לשבת קודש, ששם יש חיוב לכבד את השבת בלבישת הבגדים.

ויעויין עוד בזה בספר מטה אפרים (סימן תקפא סעיף נה) שכתב שיש ללבוש בגדים נאים לכבוד היום של ראש השנה, ומ"מ לא יהיו חשובים כשל שאר יו"ט כדי להעלות על לב שהוא יום דין, ויש מקומות שלובשים לבנים ונאים ובמדינתו אין מקפידין בזה ולובשים בגדים חשובים כמו בשאר שאר יו"ט, ואין לובשים לבנים רק מי שנוהג ללבוש לבנים בשבת, רק הנשים נוהגות ללבוש לבנים בראש השנה, ונשים הצנועות אין לובשות הלבנים החשובים בציפוי כסף וזהב שלובשות ברגלים, ועוד כתב שם, יש מקומות שלובשים כל הקהל הכתונת לבן שקורים קיטל כמו ביום כיפור, ובמקומות אלו לא נהגו כן, ואין לובשין קיטל רק החזנים והתוקעין, והכהנים העולים לדוכן, והחזנים אינם לובשין אותם רק בעת התפילתם, ונוהגים שגם המתפלל פסוקי דזמרה עד המלך לובש הקיטל, ועל הרוב אינו פושטו עד גמר תפילת שחרית והתוקעים לובשים אותו אחר גמר קריאת התורה [לפני תקיעת השופר] ונוהגים שגם התוקע תקיעות דמיושב לבד, אף שאינו תוקע הסדרים, מכל מקום אין פושט הקיטל עד אחר גמר התפילה, אבל מי שהתפלל שחרית לבד יכול לפשטו אחר גמר תפילת שחרית, והמתפלל מנחה וערבית אינו לובשו כלל עכ"ל המטה אפרים.

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

והנה האם יש לר"ה יש דין שמחה, דהנה בשו"ת שאגת אריה (סימן קב) האם בר"ה יש מצות שמחה כמו בכל יו"ט או לא, והביא שבמרדכי (מס' ר"ה סימן תשח) וז"ל: נשאל לרבינו נחשון גאון מהו להתענות בר"ה והשיב בר"ה אסור להתענות בין מדברי תורה בין מדברי סופרים וכו' מדברי תורה מנין לפי שהוא כלול עם שאר המועדות וכתוב ביה מקרא קודש ודרשינן בספרא קדשהו במאכל ובמשתה ובכסות נקיה ועוד ר"ה איתקרי חג ככל המועדים שכתוב בכסה ליום חגנו ואמרו איזה חג שהחודש מתכסה בו הוי אומר זה ראש השנה וכתוב ושמחת בחגך וא"ר יוחנן הוקשו המועדות זה לזה הא למדת ששוה לשאר יו"ט אלא שאין בו קברן שלמי שמחה ולא מקריבים קרבנות של ג' רגלים אלא בג' רגלים בלבד ומבואר מדבריו שיש חיוב שמחה בר"ה ואסור להתענות בו, וראה עוד בביאור הגר"א (סימן תקצז) שכתב להביא ראיה בהא שאסור להתענות בר"ה מהא דכתיב בנחמיה (פרק ח' פסוק י') ויאמר להם לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדונינו וזה היה בר"ה כמבואר שם, ובשאלות בפרשת חיי שרה מבואר שיש חילוק בין ר"ה ויוה"כ וג' רגלים לשבת לענין אבילות דר"ה ויו"כ ורגלים מפסיקין אבילות, מאש"כ שבת אינה מפסקת היות ושבת אין בה חיוב שמחה משא"כ ר"ה ושאר רגלים כיון שיש בהם חיוב שמחה.

ואמנם ברא"ש עמ"ס ר"ה (פרק ד' סימן יד) כתב לדון לגבי אמירת והשאינו בר"ה, וכן לגבי אמירת מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון בר"ה, והביא שיטות הראשונים שאין אומרים כן בר"ה, וכן כתב ברמב"ם בפרק כט מהל' שבת הלכה כ' אבל כתב שם בסו"ד שיש אומרים שכן אומרים,

ואמנם בשו"ע או"ח סימן תקצז סעיף א' כתב, אוכלים ושותים ושמחים ואין מתענין בר"ה, ומבואר לכאורה שיש מצות שמחה בר"ה, במשנה ברורה (סימן תקצז סק"א) ז"ל, "ר"ל אף שהוא יום הדין מ"מ מצוה של ושמחת בחגך שייך גם בו שגם הוא בכלל חג, כדכתיב תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו" עכ"ל. מבואר מדברי משנ"ב שיש מצות ושמחת בחגך בר"ה,

וראה עוד בשו"ע סימן תקפ"ב ח שפסק שלא יאמר בר"ה מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון. ועיין במג"א (סימן קפח סק"ז) שפסק שאפילו שבשאר ימים טובים אם שכח יעלה ויבוא אומר "אשר נתן ימים טובים לישראל לששון ולשמחה", בר"ה לא יאמר לששון ולשמחה, וכן פסק משנה ברורה

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

(סימן קפח סקי"ט). ועיין במחצית השקל שם שכתב שמקור דברי המג"א מדברי השו"ע בסימן תקפ"ב שלא אומרים בר"ה מועדים לשמחה. ולכאורה יש להקשות לפי מה שפסק משנ"ב בסימן תקצ"ז שיש דין ושמחת בחגך בר"ה א"כ מדוע לא אומרים "לששון ולשמחה".

ובשו"ת דברי יציב (או"ח סימן רכח) ובספר משנת יעב"ץ (או"ח סימן נ) כתבו לדייק מדברי הרמב"ם שבר"ה יש מצות שמחה ממש"כ הרמב"ם בפ"ו מהלכות יו"ט הלכה יז שבעת ימי הפסח ושמחת ימי החג עם שאר ימים טובים כולם אסורים בהספד ובתענית וחייב אדם להיות בהן שמחה וטוב לב שנאמר ושמחת בחגך, ולכאורה צ"ע הרי מן התורה מלבד שבעת ימי הפסח ושמחת ימי החד אי יו"ט אחר אלא שבועות והרמב"ם כתב עם שאר ימים טובים בלשון רבים ומשמע שמלבד שבועות יש עוד חג שיש בו מצות ושמחת בחגך, ובע"כ שזה ר"ה שנכלל עם שאר ימים טובים יעו"ש, וע"ע בב"ח סימן תקצ"ז מש"כ בזה. [ונפק"מ עוד בכל זה אם שכח יעלה ויבוא שבמג"א סימן תקפ"א והו"ד במשנ"ב שמי ששכח לומר יעלה ויבוא בר"ה אינו חוזר משום שלדעת הגאונים מותר להתענות בר"ה יעו"ש, ואנס בא"ר סימן קפח ס"ח כתב שאם שכח יעלה ויבוא חוזר וע"ע במש"כ בזה בשו"ת תשובות והנהגות ח"ב סימן קסט שכתב שלא חוזרים בין ביום ובין בלילה, ואמנם בשו"ת מנחת שלמה תנינא סימן מ' סעיף יז יעו"ש, ויש עוד להאריך בכ"ז בפנ"ע].

ובקונ' שערי יוסף אלול ימים נוראים תש"פ עמ' 60 הבאתי עוד בהא מש"כ והבאתי עוד למש"כ באבן עזרא (עה"פ נחמיה ח י) "כי חדות ה' היא מעוזכם - השמחה היא תעוז אתכם אם תקיימוה כי כן כתוב ושמחת בחגך" עכ"ל. ועיין רבינו יונתן (חולין דף פג) ז"ל, "וערב ראש השנה מרבין בשמחה, לסימן שישמחו כן כל השנה כולה" עכ"ל.

וכמו כן יש להוכיח מדברי הרמב"ם (פ"ג מהלכות חנוכה ה"ו) וז"ל: ושמחה עשר יום בשנה מצוה לגמור בהן את הלל ואלו הן שמונת ימי החג ושמחת ימי חנוכה וראשון של פסח ויום עצרת אבל ראש השנה ויום הכפורים אין בהן הלל לפי שהן ימי תשובה ויראה ופחד ולא ימצא שמחה יתירה עכ"ל, ומוכח דאין עושיין שמחה יתירה בר"ה אבל הא מיהת יש דין שמחה, וכן כתב לדייק במטה יהודה (סימן תקפ"ב סק"ח) שדייק מבואר מדברי הרמב"ם שאין עושים שמחה יתירה בר"ה. ועיין במטה יהודה סימן תקפ"ב

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

סק"ח שמדייק מלשון הרמב"ם שלא אומרים הלל משום דאמירת הלל הוי שמחה יתירה.

ואמנם בשו"ע הרב סימן תקכ"ט סק"ו כתב לדינא שאין מצות שמחה בר"ה וז"ל: ויש בחול המועד מה שאין בראש השנה והוא שכל שבעת ימי הפסח ושמונת ימי החג וכן ביום טוב של עצרת חייב אדם להיות שמח וטוב לב הוא ובניו ואשתו ובני ביתו וכל הנלוים אליו ושמחה זו היא מצות עשה מן התורה שנאמר ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך וגו' עכ"ד.

ואמנם בשו"ת וישמע משה (ח"ב) שאל למרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל במה שגוזזים השערות לכבוד ראש השנה מפני שאנו בטוחים שהקב"ה יעשה לנו נס וניכתב וניחתם בספרן של צדיקים ולכאורה למה צריך לטעם זה תיפוק לי דר"ה הוא יו"ט ומצוה להתגלח לכבוד יו"ט, והשיב מרן הגרי"ש א זצוק"ל שלא מצינו מצות שמחה בראש השנה, וטעם הסתפרות בשאר ימים טובים הוא משום מצות השמחה ביו"ט,

ונפק"מ בכ"ז אם הוא יו"ט או לא, לגבי אם צריך לכבד את יו"ט יותר משבת בבגדים נאים, דהנה בשו"ע סימן תקכט סעיף א' כתב, ובגדי יום טוב יהיו יותר טובים משל שבת, וכתב במג"א סק"ד משום דחייב שמחה ומטעם זה נהגו להרבות במיני מאכלים יותר משבת יעו"ש, וכן כתב שם במשנ"ב סקי"ב שהטעם שבגדי יו"ט יהיו יותר טובים משבת משום שחייב שמחה וזהו בכלל שמחה, וע"ע במקור הדברים שציין בבאר הגולה שם שזהו מדברי הגהות מיימוני פ"ו מיו"ט הט"ז ומדברי הירושלמי בקידושין פ"א ה"ה,

ובחזו"ע יו"ט עמ' צא בהערה ה' כתב, שנראה מדברי הרמב"ם מספר המצות מצוה נד שכתב שכיון שנאמר ושמחת בחגך יש לשמוח בכל מיני שמחה לאכול בשר ולשתות יין וללבוש בגדים חדשים, וכתב עליה, שנראה שבגדים חדשים לאו דוקא אלא שיהיו יותר נאים מבגדי שבת, והביא מש"כ מרן החיד"א במחזיק ברכה שהביא מש"כ בספר עבודת הגפן (דף יא ע"א) שבמדרש איתא וכבדתו זה יו"ט רבי קרא לבגדים נאים דמאני מכובדתיה וכתב ע"ז ולי נראה הטעם כיון שנצטוינו לשמוח ביו"ט יותר מיום השבת לכך צ"ל בגדי יו"ט יותר טובים משל שבת שזהו בכלל שמחת יו"ט יעו"ש, וכן כתב בלבוש ובמג"א יעו"ש, ואמנם יעו"ש בחזו"ע שהאריך לגבי שבת אם יש שמחה והביא בזה ראיות לכאן ולכאן, ובמק"א הארכנו בזה, ומ"מ

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

מעיקר דבריו נראה דס"ל דאין חיוב לקנות בגדים חדשים, ואמנם נראה שהיום יש שקונים כמעט כל יו"ט לחדש משהו, ונראה דסמכו בזה על מה שנאמר בגמ' בפסחים דף קט ע"א ת"ר חייב אדם לשמח בנו ובני ביתו ברגל שנאמר ושמחת בחגך במה משמחם ביין רבי יהודה אומר אנשים בראוי להם ונשים בראוי להן אנשים בראוי להם ביין ונשים במאי תני רב יוסף בבבלי בבגדי צבוענין בארץ ישראל בבגדי משתן מהוגצין ע"כ, והיינו שאנשים בראוי להם ונשים בראוי להם וכו' והינו נשים בבגדי צבוענים, ואולם היום שיש שמחה לגברים גם בבגדים ולא כו"ע יש להם שמחה בבשר ויין, שפיר מקיימים מצות שמחה גם בבגדים חדשים, שקונים איזה חולצה חדשה או חליפה חדשה וכדו',

ועוד שהרי כתבו בפוסקים דהוא לאו דוקא שבשו"ע סימן תקכ"ט ס"ב כתב לגבי קטנים שנותן להיות קליות ואגודים וע"י כן משמחן, ובמאמרי מרדכי סק"א ביאר בזה יעו"ש, ובשו"ת באר משה (ח"ז סימן ג' אות ב) כתב שבזמנינו גם בממתקים ובשוקלוד וכיוצא בזה יעו"ש, ואמנם בספר עלינו לשבח חומש במדבר תשובה קלה) נשאל מה הדין באשה שמבקשת לכבוד יו"ט מכשיר חשמלי במקום בגד ותכשיט או ילד שמבקש ספר במקום קליות ואגוזים והשיב, שמ"מ כיון שנאמר בגמ' כיצד משמחן והתשובה היא בקליות ואגוזים ובבגדים ותכשיטים א"כ מסתבר שהתורה דורשת סוג שמחה זו דוקא ולא את השמחה של צרכי הבית או שמחה של קדושה, יעו"ש, וכן כתב בס' לקט הל' יו"ט (פ"א הערה ד) בשם מרן הגריש"א שאין יוצאין ידיד המצוה רק כשקונה לה בגד או תכשיט ואפילו אם לא תשמח בבגדים אלו במועד יוצא יד"ח, אבל לא יוצא יד"ח בשאר כלים.

ואמנם דעת הגרשז"א זצוק"ל הובא בשולחן שלמה (סימן תקכט הערה ה) שלאו דוקא וה"ה בשאר דברים, וכן כתב בשו"ת שבט הלוי ח"ח סימן קכד אות ד', וכן כתב בחוט שני (יו"ט פרק כב סק"ב) שגם אם קונה לה כלי בית או כלי אכילה נאים לבית ליו"ט, וכן הו"ד הגר"ח ק שליט"א בספר שונה הלכות תורת המועדים (שם אות יא סק"א) וכן השיב בס' מועדי הגר"ח (ח"ב תשובה שכב) וכן הו"ד הגר"א נבנצל שליט"א בספר ירושלים במועדיה (שבועות עמ' ריט אות ו) אבל שם הצריך דוקא דבר שתהנה ממנו ביו"ט ולא מכשיר חשמלי וכיוצא בו יעו"ש, וכן מבואר בשו"ת משנת יוסף חלק יג סימן קעב, ובספר נר ציון סוכות פרק ה' סימן י' יעו"ש, וע"ע בזה

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

בשו"ת ויצבור יוסף ח"ב סימן נ', ויש עוד להאריך בכ"ז בפנ"ע, ומ"מ כיון שסו"ס מקיימים בכל מילי ממילא כל אחד יכול לקיים מצות שמחה בבגד.

אלא דבלא"ה נראה שיוצאים יד"ח באכילת בשר היום דסו"ס אית בהא שמחה, וכמבואר בגמ' בפסחים דף קט ע"א, תניא רבי יהודה בן בתירא אומר בזמן שבית המקדש קיים אין שמחה אל בבשר שנאמר ושבחת שלמים ואכלת שם ושמחת לסני'ה אלהיך ועכשיו שאין בית המקדש קיים אין שמחה אלא ביין שנאמר ויין ישמח לבב אנוש, ובתוס' שם בפסחים משמע ששתיית יין בזמן הזה הוא מדאורייתא. ולפני זה איתא בג' שם, ת"ר חייב אדם לשמח בנו ובני ביתו ברגל שנאמר ושמחת בחגך במה משמחם ביין רבי יהודה אומר אנשים בראוי להם ונשים בראוי להן אנשים בראוי להם ביין ונשים במאי תני רב יוסף בבבל בבגדי צבעונין באר"י בבגדי פשתן מגוהצין. ומבואר שכשהיה בית המקדש קיים היה מצות שמחה ע"י אכילת בשר שלמים, ועכשיו שאין בית המקדש קיים א"כ אין שמחה אלא ביין, וכמו שנאמר ויין ישמח לבב אנוש. וברב"פ תאומים הביא מש"כ רש"י במס' ראש השנה דף ו' ע"ב ד"ה מי אמרינן וכו' שמביא אין שמחה אלא בבשר שלמים, והנה ביעב"ץ שם הקשה שהקי בסנהדרין דף ע' ע"א לענין בן סורר ומורה נאמר כל זמן שהוא כשלמים אית ביה שמחה, כתב דהיינו לענין סעודה ערב תשעה באב שנחשב שמחה, אבל עדין שמחה של בשר של היום ושמחה של בשר שלמים לא חשיב שמחה.

והנה ידוע שיטת הרמב"ם בהל' יו"ט פרק ו' הלכה יח, שקיום מצות שמחה בזמן הזה הוא גם ע"י בשר וגם ע"י יין, כתב כך בזה"ל: כיצד מצות השמחה האנשים אוכלים בשר ושותים יין שאין שמחה אלא בבשר ואין שמחה אלא ביין עכ"ל.

וכן מתבאר מדברי הרמב"ם בספר המצוות (מצוה נד) שכתב בזה"ל: ובכלל אמרו ושמחת בחגך מה שאמרו להיות שמח בכל מיני שמחה ומזה לאכול בשר בימים טובים ולשתות בהם יין וכו' עכ"ל, וביאר בב"י (סימן תקכט) שמבואר מדברי הרמב"ם שמצות השמחה היא גם ע"י בשר וגם ע"י יין, וכן כתב הגר"י פערלא על ספר המצוות לרס"ג (מצוה נח ד"ה איברא) שהוא ע"י שינהם, וכן כתב במהרי"ל (הלכות יו"ט סימן טו) וז"ל: אמר מהר"ש מצוה לשמוח ברגלים וכו' והאנשים ישמחו בבשר וביין עכ"ל. וכן כתב בספר מרכבת משנה ע"ש, אבל בנשמת אדם (סימן קד סעי' ב) כתב וז"ל: הרמב"ץ

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

כתב שיש בכלל אותה שמחה לשמוח כל אחד בראוי לו ובזמן הזה יוצא ידי שמחה או ביין לבד או בבשר לבד שבכל זה יש שמחה ובזה מדיוק לשון הרמב"ם שכתב והאנשים אוכלים בשר ושותים יין שאין שמחה אלא בבשר ואין שמחה אלא ביין ולא כתב בקיצור שאין שמחה אלא בבשר ויין להורות לנו דמ"ש שאוכלים בשר ושותים יין ר"ל בבשר או ביין עכ"ל, ומבואר שכוונת הרמב"ם שהאנשים מקיימים את מצות השמחה או בבשר או ביין, וכן כתב בספר בני שמואל על הרמב"ם שם שלא בעינין יין ובשר, ולזה כתב רבינו שאין שמחה אלא בבשר ואין שמחה אלא ביין דחדא מניהו סגי ע"ש.

וצ"ב מה שיטת הרמב"ם הרי מהגמ' בפסחים משמע דמצות שמחה הוא דוקא בבשר שלמים, ולא בבשר בזמן הזה, וכן הקשה מרן הבית יוסף (סימן תקכט בד"ה כתב) בזה"ל: ויש לתמוה על דברי הרמב"ם למה הצריך שיאכלו בשר וישתו יין דהא בבריתא קתני דבזמן הזה אין שמחה אלא ביין ומשמע דביין סגי בלא בשר עכ"ל. ובב"ח כתב ליישב דברי הרמב"ם, דהרי במתני' דאותו ואת בנו איתא שם בארבע פרקים בשנה המוכר בהמה לחבירו צריך להודיע אמה מכרתי לשחוט וכו' אלמא דאיכא שמחה בבשר אפילו שאינו בשר שלמים, והגמ' בפסחים נבאר שבזמן שבית המקדש קיים עיקר שמחה בבשר שלמים אבל עתה שאין בית המקדש עיקר השמחה היא ביין אבל לא שרק יין אלא העיקר ביין אבל גם בבשר, וכן כתב בהגהות נמוקי מהרא"י על הרמב"ם שם שעיקר השמחה בזמן הזה אינו אלא ביין אבל בין בזמן שבית המקדש קיים בין בזמן הזה צריכים לשמוח ביו"ט בבשר וביין ע"ש, וכן מבואר באליה רבה (סימן תקכט סעי' ב'), ע"ש וכן נראה בדברי היש"ש (ביצה פ"ב סימן ה') שפשיטא שיש חיוב אכילת בשר והחידוש הוא לענין יין, וכן כתב השל"ה הקדוש.

והנה במג"א (סימן תקכט סק"ג) כתב ומצוה לאכול בשר (רמב"ם סמ"ק ב"ח ויש"ש) עכ"ל, וכן מתבאר מדברי הביה"ל (שם) וז"ל ומ"מ מצוה יש גם באכילת בשר כיון שנאמר בו שמחה עכ"ל, ומשמע דהוא רק מצוה בעלמא, ואינו חיוב בעלמא, ומשמע שהוא הבין כן בדברי הרמב"ם, דלא הוי רק חובה, אלא רק מצוה. וכן הסיק בשו"ת יחווה דעת (חלק ו' סימן לג) שאף דליכא חובה היום, מ"מ מצוה איכא, ובחזו"ע (יו"ט עמ' שיט) כתב שמצוה לאכול ביו"ט בשר כמה לקיים בזה מצות שמחת החג, שאין שמחה אלא בבשר בהמה ואע"פ שעיקר המצוה בבשר בהמה מי שאינו יכול לאכול בשר

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

בהמה מעטמי בריאות או כשרות יכול לקיים מצות שמחה בבשר עוף וכן ישתה יין לשמחת החג ע"ש, וע"ע בשו"ת יחווה דעת שם.

עוד ביאור מצינו במועדים וזמנים (חלק ו' סימן קיא) שכתב לבאר שהרי בגמ' בסנהדרין דף ע' ע"א מבואר שבשר משמח, וא"כ הגמ' באה לומר שלא יוצאים דוקא בבשר קודש אלא גם בבשר חולין ועי'.

עוד בשיטת הרמב"ם עי' בשו"ת ושב הכהן סימן צ"ה בד"ה והנה הב"י, ובתורת רפאל סימן צ"ב, ובני ציון או"ח סימן רמט סק"ו, משנת יעבץ או"ח סימן מא אות א', שבט הלוי ח"ז סימן עג, אבן ישראל ח"ח סימן קטו בד"ה ונראה לומר, ובעוד אחרונים.

ובשאגת אריה (סימן סה) דן מה דין מצות שמחה בזמן הזה, וכתב שמה"ת מצות שמחה אינו נוהג אלא בשלמי שמחה בלבד, וא"כ מדרבנן י"ל שיוצא בשאר מיני שמחות, ועי"ש שהוכיח כן מדברי הגמ' בפסחים דף פ' ע"א איתמר היו וכו' וא"א לו לקיים מצות עשה של ושמחת בחגך בהם וכו', ומבואר דאף דאיכא מצוה מן המובחר בשלמי שמחה דוקא, מ"מ בכה"ג שא"א תקנתא זו ניהא. עי"ש באריכות מש"כ להוכיח כן מכמה דוכתי, ובכ"ד יש לפלפל באריכות ואין כאן מקומו. וא"כ לפי דבריו י"ל דאין הכא נמי אין איסור בזה שאוכלים מאכלי חלב בסעודה אחת. וע"ע בקונטרס שער יוסף פורים (מהוד' תש"פ סימן י' עמ' מ) מש"כ לדון בענין חיוב אכילת בשר בפורים, ועי"ש בקצרה לענין חיוב אכילת בשר ביו"ט.

הנה כתב בזה מרן החזו"א (או"ח סימן קכט ד"ה עבור הרגל) כתב בזה"ל: יש לעיין בהא מרבינן לילה לשמחה אי חייב באכילת בשר קודש שני פעמים אחד ביום ואחד בלילה או סגי בפעם אחת והא דמרבינן לילה היינו דאם אכל בלילה ג"כ יצא יד"ח מצות השמחה ולפי"ז איינו חייב בשמחה ביום ראשון של פסח כיון שכבר יצא יד"ח באכילת הפסח עכ"ל, וכן נסתפק (שם סימן קכד ד"ה והא) מה הדין לענין הזמן הזה, ונשאר בספק, והוא נפק"מ לדינא מה הדין בזמן הזה לענין חיוב שתית יין בלילה או לא, אולם למעשה לענין שתיתבשר יש להוכיח מדברי התוס' בפסחים דף עא שכתב בזה"ל: ומיהו ליל יו"ט האחרון איצטריך ריבוי טפי משום דשמיני רגל בפני עצמו הוא והו"א שלא יהיה מחיוב לזבוח שלמי שמחה ביום שביעי לצורך שמיני כמו שאינו מחויב לזבוח בערב יו"ט לצורך הלילה עכ"ל, ומשמע דה"ה הריבוי על שאר הלילות, ושיש חיוב לאכול בשר אף בלילה, וכן משמע

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

מפירוש רש"י בסוכה דף מח בד"ה לרבות, וז"ל: ושאר הלילות לא צריכי לריבויי דימים אפילו לילות משמע כדרכינן גבי סוכה עכ"ל.

ולמעשה מצינו באחרונים דכתבו דאיכא חיוב לאכול בשר אף בלילה, כן כתב הצ"ח בהשמטות לפסחים (דף עא בד"ה והנה) וז"ל: הא ודאי שחייבים לאכול בכל יום ובכל לילה בשר קודש לשמוח בו עכ"ל. וכן כתב הטורי אבן (חגיגה דף יז ע"א) וכתב דכיון שמצות השמחה נוהגת גם בלילות כמו בימים ע"ש, וכן נראה שנקט בשאגת אריה (סימן סט בד"ה ומ"מ) ע"ש, וכן כתב הערוך לנר בסוכה (דף מז ע"א בתוד"ה לינה), וכתב דעיקר הקפידא שיזבח ביום, אבל לענין השמחה משמע דהוא אפילו בלילה. וכן מוכח מדברי התוס' יו"ט פ"ד דסוכה משנה ח' שכתב לבאר על מה דאיתא שם ההלל והשמחה שמונה, ובהכי ניחא נמי כל לילה שלאחר שבת שבחג וכו' ע"ש. ולענין ליל שבועות ע"ע במש"כ באריכות בקונטרס שערי יוסף שבועות ח"ב ע"ש. וכיון שאיכא חיובא ממילא יוצאים יד"ח בזה, וממילא בע"כ דקניית הבגדים אינו משום זה.

ובע"כ דכן הוא, דאמנם יש אברכים שלובשים פראקים וזה הוא לכבוד יו"ט, אבל לאו כו"ע נוהגים כן ואין להם בגדים מיוחדים.

וכן יש לתמוה לגבי החיוב ללבוש בגדים נקיים בשבת, דהרי סו"ס לא נוהגים לכבס את הבגדים כל שבת וסומכים על זה שהבגדים נקיים.

ובספר חמדת חיים לידידי הגר"ח מלין שליט"א (עמ' צט בהערה) שכתב להסתפק ג"כ בזה בעיקר תקנת עזרא לכבד הבגדים מה יהא בבגד שהוא נקי כבר האם צריך לכבסו שוב, שבמשנ"ב סימן רמב סק"ה כתב שיש לזוהר שלא לילך עם חלוק א' כמה שבתות שלא יעבור על תקנת עזרא, שיש לדון מהו שבתות האם כמה שובעות והיינו שלובשו גם בימות החול או כמה שבתות שלובשו רק בשבת ועבר ע"ז כמה שבתות, שאם הכוונה לכמה שבועות הרי שאין הבגד נקי וגם אם אי"ז מלוכלך עכ"פ הרי זה משומש, אבל אם המכוון לכמה שבתות שלבש רק בשבת במשך כמה שבתות אז עדיין הבגד יכול להיות נקי ולמה שיכבסו שוב ובע"כ שכוונתו שהבגד לא נקי גם בכה"ג, ולא כותב לכבס כל שבוע אלא שלא יהיה כמה שבתות ביחד, והביא שבחוט שני (שבת ח"א פ"ג) הביא שמנהג בחזו"א שאפילו בגד נקי היה מחליף לשבת כגון ביו"ט סמוך לשבת שבמוצאי יו"ט היה מחליף לשבת אפילו שהיו נקיים, ויתכן שאי"ז מדינא שמדינא סגי בנקי, כן הביא

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

שם בשם הגרש"פ שיינברג, והאור לציון, ועוד ציין למש"כ בחוט שני שגדר בגד לא נקי לדינא תלוי בהרגשת אדם, יעו"ש עוד ובספר דינים והנהגות פרק ט' ס"ג.

וגם נראה לענ"ד שכל האי דינא כמו בגד שמתלכלך כמו חולצה או חלוק שהיה פעם, אבל מכנסיים אין צורך לכבסם, וכ"ש אם זה מכנסיים שצריכות כביסה עדינה, ואם יכבסן בכל שבוע יכולים להרס, וממילא כבוד הבגד לכבוד שבת הוא שלא יכבס את המכנסיים

ועוד בכל דיני לבישת בגדים לשב"ק ואיזה בגדים יש ללבוש, ראה מה שהארכנו בגם אני אודך מתשובתי חלק ב' סימן נח דמקור הדין איתא במס' שבת דף קיג ע"א, וכבדתו מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר (ישעיה נח יג) וכבדתו שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול, וכי הא דרבי יוחנן קרי למאניה מכובדתי, ופירש"י שמכבדין בעליהם והיינו שע"י כן הוא מכבד את השבת. וכן נפסק בשו"ע (סימן רסב ס"ב) וז"ל: ישתדל שיהיו לו בגדים נאים ואם א"א לו לפחות ישלשל בגדיו למטה דרך כבוד ע"ש. ומוכח דהוא רק ישתדל בעלמא, והק' בס' 'תורת חיים' סק"ו שמוכח בגמ' דדרש גמור הוא מדברי קבלה, ובכלל כבוד שבת הוא, והו"ל במקצת כמו דין הדלקת נר בשבת שהוא משום כבוד ועונג שבת. וכ"ה בסמ"ג מ"ע ל' דמ"ע מדבריהם הוא, שנאמר "וכבדתו" שלא יהי' מלבושך וכו' וגם הדלקת הנר הוא משום כבוד שבת, עכ"ד. עוד מקור נראה מהא דאיתא במסכת בבא קמא דף פב שתיקן עזרא עשר תקנות ואחד מן התקנות שיהיו מכבסים את הבגדים בחמישי, וכתב שם רש"י שהוא לכבוד שבת. וכתבו בספרים בשם האר"י ז"ל, שטוב שלא ללבוש בשבת דבר ממה שלבש בחול, והביאו במג"א (סימן רס"ב סק"ב). ויעו"ש עוד בסימן נח' שהבאנו עוד כמה מקורות וכן מדברי הירושלמי. יעו"ש.

עוד טעם מצינו שהוא משום כבוד השבת וכמו שמתבאר מדברי המשנ"ב (סימן קסב סק"ו) שהביא שם דברי החיי אדם שאינו משום הרואים אלא לכבודה של שבת ע"ש, ומוכח דבעצם לבישת הבגדים יש בהא משום כבוד שבת, וראה עוד באורחות חיים (דיני ערב שבת אות ט') שכתב, וז"ל: ומחליף בגדי חול ולבוש בגדי שבת לכבוד שבת כדי שיזכור שהוא יום קדוש ואסור בעשיית מלאכה עכ"ל. ומשמע שע"כ יזהר שלא לעשות מלאכה. וכן כבר כתב בספר יפה ללב (ח"ג סימן קסב אות ב') ע"ש, והגרי"ח סופר

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

שליט"א בספרו מנוחת שלום (חלק יא סימן כא) העיר עליה דהרי כתב כן הרא"ה מלוניל. וכן כתב בכל בו (ריש הלכות שבת סימן לא) וז"ל: ומחליף בגדי החול ולובש בגדי שבת לכבוד שבת ושיזכור שהוא יום קדוש ואסור בעשיית מלאכה עכ"ל, והביאו בתורת חיים סופר (סימן רסב סק"ו) ע"ש. וכן משמע בספר המנהגות לרבינו אשר מלוניל ונדפס בספרו של ראשונים (עמ' 172) וז"ל: וגם מנהג הוא להחליף כל שמולתיו יזכור שהוא שבת כל עת שלבוש ויתיר חגרורו וישיר מפתחו וכיסו ולא ישכח ויצא בהם עכת"ד. וכן נראה בדברי פסקי הרי"ד בשבת, שכתב בזה"ל: שיראה עצמו כאדם שאין לו עסק ומלאכה לעשות שיהא צריך להגביה בגדיו וזהו כבוד השבת עכ"ל, והיינו דע"י כן יזכור שאין לו עסק למלאכה.

וע"ע בשו"ת ציץ אליעזר (חי"ד סימן לד אות א') שהביא את דברי האורחות חיים וכתב שזהו בבחינת וראיתם אותו וזכרתם אותו וכתב שם שגם בלי הסרת הבגדים של חול זה יבלבל אותו ויבוא להתפלל בשבת תפילה של חול, והביא כן ממש"כ ביפה ללב (ח"ג קו"א סימן רסב סק"ג) שכותב שמחשש זאת שתגדל עוון אלה שמתפללים תפילת ערבית של שבת בבגדי חול דעבירה גוררת עבירה ומתוך שהם בבגדי חול באים להתפלל אתה חונן שאינו סימן טוב לו והוא ברכה שאינה צריכה ע"ש, אלא מה שכתב שהו"א ברכה שאינה צריכה אינו נכון שהרי סו"ס יגמור את ברכתו, ולא הו"א ברכה לבטלה, כי לדעת האבודרהם מה שלא אומרים י"ח כי לא אטרחיה אבל אין הכא נמי אם אמר לא הפסיד, והכי נראה דעת הפוסקים וכמו שהארכנו בריש קונטרס שער יוסף בדין שאילת צרכים ובקשות בשבת יעו"ש. ואולי אפשר דכוונתו שיתפלל הכל של חול, ואף שכתב הרמ"ע מפאנו בספרו אלפסי זוטא (סוף פ"ק דברכות) שאם נסתפק אם התפלל של שבת או של יו"ט או תפילה של חול אינו חוזר על הספק וה"א שחומר של יום גורם דרמ"א נפשיה ומידכר ע"ש, מ"מ אפשר שיזכר אח"ד בודאי, ומ"מ כל ענין זה כוונת היפה ללב שגורם למכשול ודו"ק.

עוד לטעם זה ראה מש"כ לפרש מרן הגרע"י בשו"ת יחווה דעת (ח"ה סימן כ"ג בהערה) שאחר שהביא דברי האורחות חיים והכל בו כתב לבאר הפסוק וכבדתו במלבושים מיוחדים לשבת ועי"ז תמנע מעשות דרכך כי תזכור היטב דשבת היום ע"ש. וע"ע במש"כ בזה בשו"ת יביע אומר (חלק ז' סימן כח אות ה' ז'). [ומשו"ה י"א שגם בגדי לילה צריכים שיהיו מכובדים לשבת

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

ואז כ"ש שצריך שמירה ביותר משום שהרי הוא באמצע השינה, ויכול לשכוח ששבת היום בקלות].

ולכאורה נראה מכ"ז שתלוי בטעמים שאם שהחיוב ללבוש בגדים בשבת קודש הוא מכבוד השבת, וממילא שפיר דמי אינו מדין שמחה, וא"כ לכאורה אין מקום ללבוש בגדי שבת בר"ה אף אם בר"ה יש בו דין שמחה, אבל לטעם שיזכר ששבת הוא, א"כ ה"ה לגבי ר"ה צריך לזכור שר"ה הוא ואסור במלאכה, [ואף דלכאורה היה מקום לומר שלא פסקינן הטעם השני, אמנם הרי סו"ס אף שלא לובשים בגדים שונים אלא בגדים אחרים, מ"מ הרי לובשים עניבה, ומשו"ה מצינו שיש שהקפידו שלא להוריד העניבה כל השבת, כולל תפילת ערבית שלאחר שבת, ובזמן הורדת בגדי שבת אם לאחר מלוה מלכה או לאחר הבדלה חלוקים המנהגים והדעות ויש עוד להאריך בזה בפני עצמו].

ואמנם מדברי הרמ"א בסימן תע"א ס"ג שכתב ומצוה לרחוץ ולגלח בערב יו"ט וללבוש בגדים נאים כמו בשבת יעו"ש, ולכאורה צ"ע ממש"כ בשו"ע שהבגדים יהיו נאים משל שבת, ובברכי יוסף סימן תע"א ס"ה כתב שם ליישב שמש"כ הרמ"א ובגדים נאים כמו בשבת פירוש לרחוץ ולגלח וללבוש בשבת אף שהבגדים יהיו יותר נאים של יו"ט משל שבת כמבואר בסימן תקכ"ט וכתב בברכ"י וכן נהגו בגלילותינו המכבדים שבתות ויו"ט להיות להם בגדים נאים מיוחדים ליו"ט יעו"ש, וע"ע עוד בזה במחזיק ברכה שם, ובספר בגדי שבת (עמ' ס) נשאל בזה מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א עמש"כ במשנ"ב סימן רסב מהאריז"ל שטוב שלא ילבש בשבת מה שלבש בחול אם ג"כ ביו"א לא ילבש מה שלבש בחול, והשיב מרן הגר"ח ק"ק שלא כתוב ומסתמא יש ענין לא ללבוש מה שלבש בחול דלא גרע משבת יעו"ש, ויעו"ש עוד.

ואמנם לכאורה י"ל שבגדי שבת אינן דין לשמחה, דהרי איתא בגמ' בשבת שהוא משום כבוד השבת, וזה לכאורה לא שייך בר"ה.

ואדרבה יש מקום להוכיח ממש"כ בפוסקים סימן ת"ר ס"ב לקחת פרי חדש או בגד חדש לברך עליו שהחיינו בליל השני של ר"ה מוכח דאין איסור בזה, וכן כתב להביא האי ראייה בספר שערי הימים הנוראים עמ' צו, [וכן ראיתי שהשיב הגאון רבי עמרם פריד שליט"א ומקור דבריו מסימן ת"ר כנ"ל].

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

ומ"מ כתב שם באות ז' שמ"מ יש מצוה לחדש הבגדים החדשים בחג הסוכות מלחדשם בימים הנוראים, אבל כשיש צורך ללבושם אז אין שום איסור בזה עכ"ד.

והנה במש"כ שיש להמתין לחג הסוכות כן הובא בגליון הלכות מעשיות מס' קמט אות ד' שהובא שאמר הגאון רבי מצליח חי מאזוז שליט"א ע"פ דברי המהרש"ל שאדם לא ילבש בגדי רקמה ומשי כמו בשאר ימים טובים, ולכן אדם שרוצה לקנות חליפה חדשה הנכון יותר לקנות ליו"ט של סוכות, ויקיים מצות ושמחת בחגך, אבל ביום ראש השנה צריך ללבוש בגדי שבת מכובדים ולא יותר מזה.

ויש להוכיח כן לדינא ממש"כ הבא"ח בשו"ת תורה לשמה (סימן קעה) שנשאל מאחד שעשה בגד חדש וחשוב קודם סוכות והסתפק האם עדין ללבוש פעם ראשונה ולברך שהחיינו בסוכות כיון דפגע ברישא או דלמא ימתין עד יו"ט של שמיני עצרת שהוא שמחת תורה משום שי"ל שכבוד יו"ט של חג עצרת עדיף שבו שמחת סיום התורה וראוי לכבוד ביותר, והשיב בזה בזה"ל: תשובה הכי איתא בגמרא דזבחים דף פ"ט במתניתין השלמים קודמין לבכור מפני שהן טעונין מתן ארבע וסמיכה ונסכים ותנופות חזה ושוק ופריך בגמרא אדרבה בכור קודם שכן קדושתו מרחם ונאכל לכהנים ומשני אפ"ה מצות יתירות עדיפי ע"ש וא"כ השתא מה שחשבתם שראוי לכבד את שמיני חג עצרת יותר מחג הסוכות לא כן הוא אלא אדרבא חג הסוכות עדיף משום שיש בו מצות יתירות והם סוכה ולולב וגם יש בו מצות עשה של אכילה בלילה הראשונה מן התורה כאכילת מצה ועל כן ראוי ללבוש בגד החשוב הזה בחג הסוכות לכבוד החג חדא דהא ביה פגע ברישא ועוד דהוא עדיף באמת בשביל המצות שבו. והיה זה שלום ואל שדי ה' צבאות יעזור לי. עכ"ד. וכיון שכן נראה שה"ה בנ"ד עדיף לברך שהחיינו על חג הסוכות שיש לו עדיפות מראש השנה, [ולפי"ז ה"ה לגבי פסח שיברך שהחיינו על הבגד ביום הראשון ולא ביום השני].

ואמנם במש"כ לעיל שמותר לחדש בגדים לראש השנה, כתב בספר עטרת אבות (עמ' נד) כתב שמנהג בני מרוקו להקפיד שלא ללבוש בגדים חדשים וכן בגדי משי ורקמה בראש השנה כדי שיהיה מורא הדין עלינו, ובהערה ציין שם כמ"ש בספר נוהג בחכמה עמ' ר' שלא ללבוש בגדים חדשים לפי שהוא יום הדין, וכן כתב בנתיבות המערב ר"ה אות ו' שנהגו בראש השנה

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

להקפיד שלא ללבוש בגדים חדשים אלא בגדים מכובסים וכן כתבו במחזור אבותינו לראש השנה עמ' 17 ובספר מגן אבות עמ' רפו. וע"ע בזה בספר מועדי הגר"ח ח"ב תשובה תמו

עוד בענין קניית בגדים חדשים לר"ה בספר שמחת מרדכי עמ' שפז שהביא תשובת מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א ששאלו בזה"ל: האם בראש השנה נכון ללבוש בגדי שבת או צריך בגדי יו"ט שיותר מפוארים או שסוף סוף ר"ה חלוק משאר ימים טובים, והשיב, בגדי יו"ט אבל לא רקמה ומשי עכ"ד, ושם בהערה ט' כתב לבאר שבקיצור שו"ע סימן קג ס"ה כתב שמה שבגדי יו"ט יפין משל שבת הוא משום שמחה וא"כ בר"ה שאין שמחה לכאורה סגי בבגדי שבת, ויעו"ש עוד, אבל סו"ס תלוי בשיטות האם יש חיוב שמחה בר"ה. [ונפק"מ לגבי בכי ביום ר"ה, שהנה בבאר היטב (סימן תקפד סק"ג) כתב שהאריז"ל היה נוהג לבכות בראש השנה וביום הכיפורים ומי שאינו בוכה בימים אלו אין נשמתו טובה ושלימה, ואולם במעשה רב להגר"א (סימן רז) כתב שאין לבכות בר"ה וכמו שכתוב בנחמיה (ח' ט) ואל תבכו, וע"ע בכתבי רי"ז מסלנט (עמ' קיג) שכתב בשם הגר"ח מוואלוז'ין שמגיע מעצמו בתפילה מותר וכמו שכתוב ובכה תבכה, וע"ע בשו"ת בנין שלמה ח"ב סימן מט במש"כ בזה, ובמש"כ בספר קהלת יעקב להגר"ש קלוגר דרוש כח לר"ה שהאריך במעלת הדמעות יעו"ש, ובמש"כ הגרי"ס והו"ד בקהלת יצחק (דרוש לר"ה) שביאר שלא נחלקו האר"י והגר"א אלא שאלו שדמעתם מצויה אין להם לבכות וכמו דאמרינן בגמ' בר"ה דף כו ע"ב בר"ה כמה דכייף איניש דעתיה טפי מעלי, אבל יש אנשים שצריכים את עצמם לכוף לבכות הם צריכים לכוף את עצמם ויעו"ש שהוכיח כדבריו מנחמיה יעו"ש, ואולם מפשט דברי האריז"ל לא חילק בזה, וכ"ד לכאורה ע"ד הדרוש, וע"ע במה שהאריך בזה בספר פרדס יוסף החדש ראש השנה אות עה, ויש להאריך עוד בזה בפנ"ע, ועוד חזון ליוסף].

ובחוט שני וכן בספר ימי הרחמים הו"ד הגר"נ קרליץ זצוק"ל דאין איסור ללבוש פראק בר"ה כמו ביו"ט כיון שהיום יש הרבה שלובשים בגד זה ביום חול, יעו"ש, וע"ע בזה בספר שערי ימים נוראים עמ' צו כתב, שמי שלובש בלשלת הרגלים פראק לכבוד יו"ט לכאורה היה נראה שילבש אותו גם בימים הנוראים כי זה הוא בגד מכובד המתאים לימים אלו, ומ"מ כתב שם שמנהג העולם שלא ללבוש הפראק בימים הנוראים אלא בגדי שבת שלו כדי שלא להשוות שמחתם לזו של שלשת הרגלים, וע"ע בדבריו המילואים

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

לר"ה סימן טז, ופחמע"ה שנוהגים כדבריו ולא לובשים הפראק בר"ה, ואמנם העירוני שיש שכן לובשים.

האם ביום הכיפורים יש ללבוש בגדי יום טוב

ובספר משנת יעקב (פ"ו מהל' יו"ט הלכה כב) כתב על ימי ר"ה שאם נאמר דאין בזה דין שמחה רק דין כבוד צריך שיהיו הבגדים כבגדי שבת ולא כבגדי יו"ט, והביא למש"כ השאגת אריה שגם בר"ה יש דין שמחה, ויעו"ש שכתב שלגבי יו"כ בודאי שאין בו דין שמחה ומי שאין לובש בגדים לבנים צריך ללבוש בגדי שבת ולא בגדי יו"ט כיון שאין בו דין שמחה ורק דין כבוד יש בו יעו"ש, ואמנם בעיקר דבריו לגבי יו"כ, הנה בגמ' בשבת דף קיט איתא על יום הכיפורים לקדוש ה' מכובד אמרה תורה כבדו בכסות נקיה, וכן כתב בשו"ע או"ח סימן תר"י ס"ד, ואמנם ברמב"ם בהל' שביתת עשור השמיט לדין שביום הכיפורים צריך לכבדו בכסות נקיה, ועמד בזה כבר האדר"ת בספר בני בנימין פ"ו מיו"ט הי"ז, ובשו"ת אז נדברו ח"ח סימן עא כתב להכריח דבע"כ הרמב"ם ס"ל שביום הכיפורים אין דין כבוד יעו"ש, ואמנם יעו"ש בזה בספר מועדי הגר"ח ח"א תשובה ת"ס שהשיב מרן הגר"ח ק"ק בטעם שהשמיט הרמב"ם ביום הכיפורים כבדהו וכו' אבל לא גרע מכל שבת ויו"ט יעו"ש, ובע"כ דהוא דלא כהאז נדברו, וכן בשערי תשובה (שער ד' אות ח) מבואר שיש ללבוש ביום הכיפורים בגדי שבת או יו"ט כיון שנוהג בו שמחה יעו"ש, וע"ע במש"כ בזה בספר בית מתתיהו ח"ב סימן יז אות ב' ובגם אני אודך תשובות הגר"מ גבאי חלק ה' סימן ח' אות ו במש"כ בזה.

העיקר להכין את הלב

ונסיים במה שהובא בספר מחשבת המוסר (ח"ג עמ' שיא) דרשה שמסר ראש הישיבה מרן הגראמ"מ שך זצוק"ל וז"ל: אסור לשכוח שנמצאים אנו ימים ספורים לפני יום הדין ויום הדין אינו ענין של שחוק בעלמא הרי בו כותבים מי יחיה ומי ימות מי בקיצו ומי לא בקיצוניות זו האמת בכל מקום שאנו נמצאים אנו תחת הדין אי אפשר להחבא מהדין ואין אפשרות לברוח ממנו למדינה זו או אחרת גם אם בין כותלי הישיבה עלול תלמיד לעשות לפעמים ככל העולה על רוחו ומדמה במחשבתו שאין רואים ואין שומעים אותו אם כי בסופו של דבר רואים ושומעים על מעשיו אלא שלו עצמו נדמה שאין יודעים והוא מרמה את עצמו אך כלפי דיני שמים אין מי שידמה לעצמו

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

שאינן יודעים אי אפשר להחבא כלל עין רואה ואוזן שומעת יש דין שמים וכעת ראש השנה מגיע ויש צורך לתקן בעניני יראת שמים ובין אדם לתירו והנה הכל יודעים שיש ראש השנה וכולם מתכוננים לראש השנה אך אינה דומה להכנה של המון העם להכנה האמיתית הנדרשת מאתנו ההכנה של המון העם היא בזה שמסתפרים מתרחצים קונים בגדים חדשים לעצמם ולבני ביתם להתנאות לכבוד החג וזו היא ההכנה שלמה לראש השנה אמנם אלו הם דברים חיצוניים, ולא זה מה שדורשים מעמנו אלא דורשים פנימיות שאתה תהיה טוב יותר יכול אתה ללכת לבוש סמרטוטים במעיל עם חורים או בבגדים קרועים ולמרות זאת תוכל לזכות ביום הדין כאשר תשפר את עצמך אם לבך יהיה זך ונקי יותר אם מדותיך יהיו מעובדות ומתוקנות יותר אם תהיה לך יראת שמים בלב והמדות הטובות שהתורה דורשת זהו עיקר ההכנה לראש השנה ושאר הדברים הם צדדיים וטפלים העיקר הוא בהכנת האדם את עצמו ונפשו שהוא ידע שעיקר האדם אינו בדברים החיצוניים אלא בפנימיות שהוא עצמו ישתפר בפנימיותו ובמדותיו שהוא יהיה טוב ומיטיב שהוא לא יהיה בעל גאווה, שהוא ישב וילמד, יהיה בעל מדות טובות, ויסלק את מדת הקנאה והתאוה וכו' ואם הוא אינו מזיז בעצמו מעט בזה אין לו את ראש השנה עכ"ד.

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

ג. מכתב לקונטרס מאלפי זהב ימים נוראים התרת נדרים – בחיוב לקום

לסליחות – הערות בהלכות התר נדרים

לכבוד אחי הבה"ח רבי אליהו פורת שליט"א מח"ס מאלפי זהב

שלו' וברכה

קבלתי הקונ' מאלפי זהב ימים נוראים ועמו הקונ' רוח אליהו, ומידי עוברי בין בתריו נהנתי עד למאוד מהקפת הסוגיות, ועומק הדברים, ואכתוב כמה הערות שעלו בלבי בעת כתיבת הקונ'

א). במש"כ במנהג לקום לסליחות, והביא מש"כ בב"י סימן תקפ"א, בענין הקימה לסליחות, וכתב, יותר טוב בימים אלו להרבות סליחות ותחנונים עם הצבור מללמוד הרב טוב ברקת, וכן ראיתי למקצת רבנים שתמיד היו עוסקים בגופי הלכות והחיבורים ובחודש אלול היו מניחין קצת מסדרם ללמוד גירסא ותחנונים עכ"ל, והו"ד בשע"ת ובכה"ח, וכתב שיש לדקדק מדברי הברכ"י שכתב מקצת רבנים משמע שלא כולם עשו כן, וכיון שכך לדינא אין זה חיוב, אבל אדרבה יש לומר שאם נימא שיש רבנים שלא עשו כן, לא עשו טוב, ואולי כל אחד בסבתם ומהכ"ת להביא ראיה לדינא שיש לעשות כן, ועוד מי גדול לנו כמרן החיד"א ואעפ"כ פסק שהוא חיוב, ועוד די"ל שאין הכוונה שהיו רבנים שלא עשו כן, אלא שהרי לא יכל לראות כל הרבנים, וכתב שראה למקצת רבנים שעשו כן, אבל אין הכוונה שהיה לו ידיעה שהיו רבנים שלא עשו כן, ולכן שפיר יש מקום לחייב בסליחות, ואין ראיה להיפך מדברי מרן החיד"א, ועוד בדין חיוב סליחות לבחורי ישיבה ראה מה שהארכתי בספרי שערי יוסף אורחות הישיבה סימן נד יעו"ש.

ב). במש"כ הערות בעניני נדרים, ובאות ב' כתב לדון האם צריך שיהיו המתירים יודעים הלכות נדרים, שמדברי הדרישה נראה דבעינן דיהיה חד גמיר וסבר ואמנם מדברי השו"ע יו"ד סימן רכח ס"א שכתב והאוג מירי להו וסברי וגם יודעים לפתוח לו פתח ויתירו לו משמע שאם מסבירים להם ומבינים שפיר דמי, ואמנם פתמע"ה דלדינא לא חוששים לדברי הדרישה.

ואמנם יש שכתבו שסגי באחד שיודע, כן כתב בקיצור שו"ע סימן סז ס"ח ובערוך השולחן יו"ד שם ס"ד והגר"ש ואוזנר והו"ד בקובץ מבית הלוי תשע"ג עמ' ח' הערה ו', ואולם בספר ימי הרחמים עמ' לז בהערה כתב בשם

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

מרן הגר"נ קרליץ זצוק"ל שמהני בזה שלשה בחורים ישיבה שלמדו מסכת נדרים ואע"פ שאינם יודעים או אינם זוכרים כל דיני פתח וחרטה מ"מ אם יש ספק יודעים לשאול ולברר יעו"ש, ולפי"ז בחורי ישיבה קטנה [חוץ ממה שיש שיטות דבעינן שנמלא זקנו] או מי שלא למד מסכת נדרים לא מהני, וכ"ש שלא מהני לעשות התרת נדרים בפני בעלי בתים וכדו'. ואמנם מדברי הפוסקים שכתבו שאפשר לקחת אפילו בן י"ג שנה, והרי לא למד מסכת נדרים ובע"כ דלא חיישינן לזה, כן מוכח מדברי הבא"ח (ש"ב פרשת ראה הלכה כו) שמי שהוא בן י"ג שנה אם לא נתברר לנו שלא נמלא זקנם וכו' ובעינן שנמלא זקנם וכו' יעו"ש, ומוכח דאם נתמלא זקנם תו לא בעינן שידעו הלכות נדרים.

ג). במש"כ לדון באות ד' האם אפשר להתיר כמה נדרים ביחד, שבשו"ע יו"ד סימן רכח סמ"ו כתב להדיא שמתירים לכמה אנשים ביחד ובביאור הגר"א כתב שכן הוא מפורש בגמרא, ושכן נהגו בבית מדרש של מרן הגריש"א, ומאידך במטה אפרים סימן תקפ"א סמ"ט כתב שאין לעשות כן אלא בשעת הדחק, יעו"ש, ואולם לדינא לא חוששים לדבריו, וכת"ר כתב שהוא מחמת ביטול תורה ולכן חשיב כשעת הדחק, וראה עוד בקובץ נזר התורה חלק ט עמ' 303 ועוד במה שהאריך בכל זה. ובפרדס יוסף בחדש ראש השנה אות ז'. וגם יש להזהר לומר בקול שישמע לאוזניו ויש מחמירים בזה שהדיינים ישמעו, ראה מש"כ בזה בהליכות מועד עמ' פה, ואמנם בשו"ת מנחת יצחק ח"ט סימן סא כתב שיש לומר כל אחד לבדו, ובשעת הדחק אפשר שיאמרו שנים, אבל שיקפידו לומר בקול את המסירת מודעה.

ודרך אורחין אכתוב כאן במש"כ לעורר ידידי הגרנ"י בן שמעון שליט"א בגליון שמועות מס' 242 וז"ל: והנה צריך לשים לב לא להיות כפוי טובה, לצערנו אנו עדים לתופעה מוכרת, לאחר שישבו עשרה בני אדם והתירו לציבור, כולם בורחים לביתם, אותם מתירים מבקשים שישארו מעט כדי שגם להם יהיו עשרה מתירים, וכל אחד עם הטענה שלו, אחד טוען 'אני ממהר מאד, 'השני טוען 'אשתי מחכה לי', ושערי תירוצים לא ננעלו. ונמצא בסופו של דבר שמתירים עושים התרה רק בשלושה, זה הוגן? הם עשו לך התרה בעשרה, לא מגיע שגם להם יהיו עשרה מתירים לכתחילה. ושמעתי עד היכן הדברים מגיעים, שהגאון הגדול רבי דוד יוסף שליט"א בבית מדרשו 'יחוה דעת', מודיע לקהילתו 'תדעו לכם אנחנו עושים לכם התרה בעשרה על תנאי שאם לא יהיה לנו עשרה אח"כ, כל ההתרה מבוטלת !!

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

אין לכם התרה, אז אנשים מפחדים כשבאים להחליף, אנשים עומדים ליד הפתח בהיכון, הם בודקים אם יש עשרה הוא בורחים, ואם אין עשרה הם לא הולכים כי יראים שההתרת נדרים תבטל. עכ"ד.

ד). בענין מש"כ בנוסח המקוצר להתרת נדרים, שידוע מהרב שטיינמן זצ"ל שכתב נוסח קצר לתלמידי ישיבה אורחות תורה וז"ל: מתרחט אני על כל הנדרים ושבועות וכן כל מנהג טוב שנהגתי ולא אמרתי שיהא בלי נדר, ואם הייתי יודע שאתרחט לא הייתי נודר או נשבע ובמנהג טוב הייתי מתנה שיהיה בלי נדר, ומבקש שתתירו לי את כולם, והדינים משיבים מותר לך, מותר לך מותר לך, עכ"ד, והוא תרגום מהנוסח שכתב החיי האדם באישי כלל קמח ס"ח, וכתב שם בהערה שמפי השמועה יש שאמרו שתיקן כן כשהיה רק ג' בחורים בכל הישיבה שהיה להם חתימת זקן, [וכ"ז לשיטות דבעינן חתימת זקן הוא אומנם פלוגתא גדולה, ויעויין בדור המלקטים סוף סימן תקפ"א מה שהאריך בזה באריכות גדולה מדברי הפוסקים]. וכתב כת"ר להעיר מדוע הגראי"ל תיקן כך וכתב שי"ל שהוא משום שעדיף נוסח קצר כדי שיבינו, ואמנם פחמע"ה בישיבות מרן הגראי"ל שטיינמן זצוק"ל נוהגים כנוסח זה ובע"כ דהוא לכתחילה, ויש לדון האם נוסח הנ"ל מועיל גם לבני ספרד. ולכאורה יש מקום להחמיר בזה ואין לשנות ממה שנהוג, ועיין.

וששאלתי בזה להגאון רבי עמרם פריד שליט"א שליט"א כתב לי בזה"ל: הנוסח הזה הוא לכתחילה גם לבני ספרד ויש בזה עוד פרטים, עיין אזמרה לשמך.

ובגליון אזמרה לשמך הובא נוסח הקצר, וכך הובא שם: מתרחט אני על כל הנדרים ושבועות וכן כל מנהג טוב שנהגתי ולא אמרתי שיהא בלי נדר ואם הייתי יודע שאתחרט לא הייתי נודר או נשבע ומנהג טוב הייתי מתנה בלי נדר ואבקש שתתירו לי את כולם עכ"ד.

והגאון רבי בנימין חותה שליט"א בעמח"ס כי בא מועד, נהגו כנוסח מרן החיד"א שיש בו הרבה יותר מנוסח זה חוץ מהקללות עוד הרבה דברים.

ה). במש"כ לדון בגדר מצות תקיעת שופר, והביא כת"ר מש"כ בשערי תשובה סו"ס תקפ"ה כתב להביא מהחוות יאיר סימן קפו שאם הציבור התנו שמי שאינו שלם שכר הש"ץ התוקע יכוון שלא להוציאו בתקיעותיו אם עבר

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

הש"צ על התנאי וכיון להוציא את כולם אזי כל השומעים לא יצאו דהוא כמו ש"צ ושליח ששינה מדעת משלחו בטל שליחותו יעו"ש, ואולם בשע"ת השיג עליה בזה"ל: ונפלאתי מאד דמה ענין תוקע לשליחות שהרי א"מ שיתקע כל אחד בעצמו שנאמר דשלוחו כמותו וכאלו תקע בעצמו, רק מצוה עליו שמוע ואין חלוק בין אם עשאו שליח לתקוע לו או לא רק כשמכוין להוציאו ככמו ש"ץ דדעתה אכו"ע ואף שלא נעשה שלוחן לתקוע וכו' עכ"ד, וכיון שכן מבואר דמה שיוצא רק משום שהמצוה בשופר היא שלשמוע.

ואמנם נפק"מ בזה הוא שהתוקע אומר שמכוין שלא להוציא מי שמחויב בבידוד או שחולה קורונה ואפ"ה בא לבית הכנסת, שלכאורה סו"ס י"ל שיוצא יד"ח, ואמנם לגבי שליח ציבור כתב ברמ"א סימן תקפ"א ס"א שצריך שה"ץ יכוין להוציא כל אדם בתפילתו ואם יהיה לו שונא ומכוון עליו שלא להוציאו גם אוהביו אינם יוצאים בתפילתו יעו"ש, והנה בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סימן ט) כתב לחקור בדברי הרמ"א האם הוא דין מתקנת הקהל או דלמא שהוא דין מדיני תפילה שזה פגם בש"ץ, וכתב דנראה מדברי הלבוש שכתב שכיון התפילה נדחית לזה נדחית לכולן, ושכן נראה מדברי המהרי"ק שורש ל' יעו"ש, ואמנם אי נימא דהוא מתקנת הקהל שפיר דמי יש לומר שתקנת הקהל שחולה קורונה או מי שמחויב בידוד שלא יבוא לבית הכנסת. ויל"ע עוד.

והייתי עוד רוצה להאריך בקונטרסו, והזמן קצר והמלאכה מרובה, וטרדות השואלים רבו עלי, והנני מקצר בזה לעת עתה, ויהי רצון שכת"ר שליט"א יזכה להוציא עוד ספרים רבים בכל חלקי התורה הקד', ותזכה לכתובה וחתימה טובה.

בברכת התורה

הצב"י יוסף אביטבול

מח"ס שערי יוסף ושא"ס

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

ד. תשליך בגיגית עם מים או דגים בר"ה או בעשי"ת בים

יש לדון האם תשליך בגיגית עם מים או דגים בר"ה או בעשי"ת בים, דהנה בעיקר החיוב בזה, כתב בשער הכוונות (דף צ' ע"א) שכן נהג האריז"ל וז"ל: ענין המנהג שנהגו האשכנזים לילך ביום ראשון דראש השנה אחר תפילת המנחה מעט קודם שקיעת החמה אצל הים הגדול או אצל מעיין או באר מים חיים וקוראים אותו תשליך הנה הוא מנהג יפה ויותר טוב אם הוא יהיה מחוץ לעיר ועימוד על שפת הים או על שפת הבאר או המעיין ויקרא שם שלשה פסוקים של מי אל כמוך וגו' ישבו ירחמנו וגו' תתן אמת ליעקב וכו' יעו"ש, וכן הוא בפרי עץ חיים שער השופר פ"ה, ובנגיד ומצוה דף כט ע"ב.

ובספר יפה ללב (ח"ה סימן תקפג סק"ח) כתב, ויש שהולכים למקום שרואים את הים כדי לומר ותשליך במצולות ים היינו טעמא נמי דאיתא במדרש (איכה רבה ג' ס) אמר רבי שמואל בר נחמן מה דין דכתיב (איכה ג' מד) סכותה בענן לך מעבור תפילה נמשלה תפילה כמקוה ונמשלה תשובה כים, מה מקוה זו פעמים פתוחה פעמים נעולה, כך שערי תפילה פעמים נעולים פעמים פתוחים, אבל הים הזה לעולם פתוח כן שערי תשובה לעולם פתוחים, עכ"ל המדרש, ע"כ עושים סדר זה ביום ראשון של עשרת ימי תשובה ואשרי אשר לחוף ימים ישכון כי לעתות כאל יכון עכ"ל.

וכן מדברי המהרי"ל נראה דבעינן דוקא נהר, ומדברי האריז"ל נראה שיש ענין לצאת מחוץ לעיר וכמו שכתב במג"א להביא בשם הכתבים [ואולי יסוד הדברים הם כמו בברכת האילנות] וכן כתב בשנ"ב שם סק"ח.

וכן כתב בספר שופר בציון עמ' שמח שאביו הגה"ק רבי סלמאן מוצפי זיע"א דקדק מדברי האריז"ל שהמעלה מן הכל הוא לעשות את התשליך על שפת הים הגדול למי שאפשר לו ובדרגה שניה הוא מעיין ושלישית באר מים חיים, והוא עליו השלום היה נוהג לילך מידי שנה ביום הראשון למעיין ליפתא בעמק שבכניסה לירושלים עיר הקודש והגם שהיה זקן ומעט תשוש הידר לקיים את דברי רבינו האריז"ל מרוב דבקותו בהנהגותיו זיע"א, ואמר לו שבהיותו בעיר העתיקה במדרש בית אל קודם שנת תש"ח ראה מנהגם לתת גיגית מים באמצע בית הכנסת ועומדים החכמים סביבה ואמרים תשליך עם הכוונות וזה לקוצר הזמן והכוונות הארוכות ביום ראש השנה שאין להם זמן.

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

והנה לענין מקום שאין בהם נהרות או בארות, כתב בכף החיים (שם סק"ל) שאומרים תשליך על שפת בורות מים, וגם אם כבר נגמרו שם המים אפשר לומר שם תשליך, כיון שאין המים אלא רמז בלבד ועיקר הכוונה היא לים העליון.

ובספר ארחות רבנו (ח"ב עמ' קפ"ט אות ל"ד) כתב על מרן הקה"י בזה"ל: מו"ר (שליט"א) זצוק"ל כל השנים מעת בואו לבני ברק הלך לתשליך ביום א' דר"ה לאחר זמן מנחה קטנה, בשנים הראשנות הלך מו"ר לומר תשליך ע"י נהר הירקון שהוא על יד ב"ב, סיפר לי מו"ר שגם מרן החזו"א זצוק"ל בשנים הראשונות לבואו ארצה הלך עמהם לירקון להגיד תשליך ואח"כ כשחלה מרן על לבו הפסיק ללכת בגלל המרחק. בשנים שאח"כ מו"ר הפסיק ללכת לירקון והלך להגיד תשליך בגן עירית ב"ב הי' שם נחל מלאכותי עם דגים, והלך לשם הרבה שנים להגיד תשליך אף שהי' חלש והלך במאמץ גדול ובכוחותיו האחרונים, רק בשנים האחרונות שנחלש וההליכה קשתה עליו הפסיק ללכת ועלה לגג ישיבת אור התורה הסמוך לביתו ומשם ראו את הים, ובשנותיו האחרונות ממש נחלש מאד והפסיק בכלל ללכת לתשליך.

ולענין מים מכונסים בכלי או גיגית, הביא הגר"מ גרוס בשם הגריש"א והו"ד בקובץ תל תלפיות (סב עמ' יב) שאין אומרים אלא ליד מים המחוברים לקרקע, וכן מרן הגריש"א זצ"ל אמר תשליך בבור מים ישן שנמצא במאה שערים, וכן השיב בקונטרס הלכות חודש תשרי (עמ' נב) שזה דברים בטלים ליד אקוריום, וצריך קיבוץ מים קבוע כמו ים או נרה או ברכיה ומקוה או מאגר מים שדומה לנהר יעו"ש, אולם דעת הגר"ק והו"ד בסדר תשליך ומנהגיו (עמ' מג) שאם אין נהר אומרים תשליך ליד כלי עם דגים. ופחמע"ה שמנהג העולם שאומרים אפילו ליד גיגית עם מים

לומר בציבור או דגים – בספר שאלת רב (ח"ב פרק לד תשובה טז) נשאל מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א אם יכול להגיד תשליך בציבור במקום של מים אבל אין שם דגים או ביחיד עם דגים, וענה הגר"ק בזה"ל: אולי דגים עדיף עכ"ד, והכי לכאורה מסתברא מדברי הפוסקים שבענין דגים. וכ"ש לפי דעת מרן הגריש"א ועוד שגיגית מים לא מועילה.

ומ"מ לענין נ"ד הנה מנהג החסידים לצאת לתשליך אפילו בעשי"ת, כן כמדומני שיש נוהגים כן. וכן כתב לי הגאון רבי אהרן כהנא שליט"א שמנהג

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

ויזניץ לעשות בעשי"ת, ומרן אדמו"ר מויזניץ נראה לי שע"פ רוב נוסע לים. ושאלתי בזה הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א בעמח"ס גם אני אודך וש"ס, אמר לי שמנהג קרעטשניף שעושים פעמיים תשליך אחד בר"ה ואחד בעשי"ת על הים, וכך מרויחים גם לעשות תשליך, בר"ה, וגם לעשות תשליך על הים.

והגאון העצום רבי עמרם פריד שליט"א כתב לי שעדיף תשליך בעשי"ת בים עכ"ד. ואמנם נראה דאף דאיכא מעליותא בים, מ"מ בבחורי ישיבה במקום ביטול תורה אין חיוב בזה.

והרה"ג אורן נזרית שליט"א כתב לי לשאלתי בהא בזה"ל: חזק וברוך ישר כח גדול, אכן כדברי כת"ר (וכך אמר לי ידידי המקובל רבי יעקב ישראל לוי שליט"א שבבית אל היו עושים מול דלי מים, כן אמרו לי שכך היה מנהגו של הגה"צ רבי יורם אברג'ל זצ"ל), ולעצם שאלתו נראה דבר"ה מקוצר הזמן וכ' יעשה ממה שנמצא לפניו דהזמן גרמא, שאפילו ביום ראשון שחל בשבת עושים כשאפשר, ואם יזדמן לו להיות בעשי"ת ליד ים ויש באפשרותו לחזור ולהדר בים אדרבה מזה ומזה אל תנח ידך, דמה בכך הלא אין בזה ברכה, ולא ככלב ששב על קיאו ח"ו, ויקיים בזה וחטאתי נגדי תמיד... ושני תמידין כהלכתן שויתי ה' לנגדי תמיד.. כתיבה וחתימה טובה שנה טובה ומבורכת, עכ"ד.

והגאון רבי מאיר סנדר שליט"א כתב לי, לענ"ד נראה שעדיף לקיים מנהג התשליך ביום ראש השנה דוקא, וכמו שהביא כת"ר הי"ו מנהג המקובלים בישיבת בית א-ל, שאע"פ שנהגו כהאריז"ל לא העדיפו להקדים המנהג בשביל לעשותו על הים הגדול וכדו' אלא עשו זאת בר"ה לפני גיגית מים בבית המדרש. וכן סתימת דברי הפוסקים. אמנם יש מהחסידים שנוהגים לעשות התשליך בעשי"ת ואכמ"ל. עכ"ד. [ועוד שאלתיו האם יש דין תשלומין לתשליך כל עשי"ת, או אפילו אח"כ? והשיב לי בזה"ל: רחוק מאד למצוא אדם שישכח לעשות תשליך עד אחר עשרת ימי תשובה, ומכל מקום בוודאי שאפשר להשלים מנהג התשליך בעשי"ת [אבל תשלומין לאחר מכן, לא מצינו כדבר הזה בדברי הפוסקים - שזהו כבר לא זמן המיוחד של תשובה, ודמי לאחד שנוטל לולב אחר סוכות או מדליק נ"ח אחר חנוכה. ויל"ע]. עכ"ד].

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

והגר"י אוהב ציון שליט"א בעמח"ס שו"ת יעלת חן ושא"ס, כתב לי בזה"ל: התשובה על השאלות מעין אלו שאין בדבר תשובה חותכת ... הכל לפי מה שהוא אדם, לפי הרגשתו ולפי חיזוק לבו... ובשנה שעברה נתארכה התפלה אצל רבי דב קוק ועשו תשליך רק ביום השני... והשנה אמר לשואלו אודות לימוד תקוני זהר בחדש אלול, שאין בזה גזיה"כ, ורק מי שיש לו התעוררות הנפש מזה, יעשה לימוד כזה, הלא"ה לא כדאי לעשות זאת. וכל לבבות דורש ה'. ולכן אם יש לו התעוררות באמת מהים הגדול אזי ימתין ויעשה כן, ור"ס מוצפי שהלך, זה היה מפני שהיה "חי" את הענין. ודו"ק. כנלע"ד. עכ"ד. ואמנם לכאורה נראה מדברי הפוסקים דאינו ענין של התעוררות והרגשה אלא דין מדיני התשליך, וכמו שכתב במשנ"ב.

ושוב השיב לי בזה"ל: זה לא דין, זה "ענין" אין עבירה למי שלא עשה תשליך, עכ"ד, ושוב הראה לי מש"כ בשו"ת מעשה נסים ח"ג סימן קיב שנשאל מרבי יוסף הכהן האם מותר לעשות תשליך קודם ראש השנה כי ראיתי איזה חסידים שעשו נסיעה לים שבוע קודם ראש השנה האם יש להם על מה שיסמוכו, והשיב, לא ראיתי מנהג זה לא אצלנו באי גרבא יע"א ולא פה בארץ ישראל ולא ידעתי על מה הם מסתמכים עכ"ד. ועדין מה שנעלם מעינו מנהג זה שהובא בפוסקים אינו ראיה שאינו דין, ועוד ציין לי למש"כ בשו"ת דברי ישראל ח"א סי' קסז. ודו"ק.

ומצאתי בזה בספר שאלת רב (ח"ב פרק לד אות יז) שנשאל מרן הגר"ח"ק שליט"א מה הדין אם אין נהר בעירו בר"ה אבל יודע שילך בעשי"ת למקום שיהיה נהר האם עשה תשליך בר"ה בלי נהר ורק לפני מקוה וכדו' או כדאי שימתין לעשי"ת ויעשה בנהר והשיב לפני מקוה.

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

ה. בגדר מצות תקיעת שופר בשמיעה או בתקיעה והאם תוקע שמכון שלא להוציא מי שבידוד או חולה קורונה יד"ח

בס"ד

מוצש"ק פ' נצבים תשפ"א

לכבוד ידידי הרה"ג בנימין ראובן שלזינגר שליט"א מח"ס מנחת בנימין.

קבלתי הגליון מן הבאר מס' 15 לראש השנה, ושמחתי טובא לראות הגליון שיוצא כסדרו מלא וגדוש כדרכו בקודש, ושם כתב כת"ר שליט"א לדון במה שהרחיבו הרבה בגדר מצות תקיעת שופר האם היא בשמיעת קול השופר או בתקיעה, ולדינא נקטינן כרוב הראשונים שהמצוה היא בשמיעה ולא בתקיעה, ולכן מברכים לשמוע קול שופר ולא מברכים לתקוע בשופר, וכן מוכח מהא (משנ"ב סימן תקפ"ד סק"ד) שהרי התוקע ולא שמא קול שופר לא יצא, ואמנם יש ראשונים דס"ל שתקיעה הוא חלק מהמצוה ולכן אם בדיעבד בירך לתקוע דעת המשנ"ב שיצא, ועוד בכל זה ראה מה שהאריך בילקו"י ימים נוראים עמ' ריב יעו"ש.

והנה בכל ענינא יצא נפק"מ לדינא דהנה בשערי תשובה סו"ס תקפ"ה כתב להביא מהחיות יאיר סימן קפו שאם הציבור התנו שמי שאינו שלם שכר הש"ץ התוקע יכוון שלא להוציאו בתקיעותיו אם עבר הש"ץ על התנאי וכיון להוציא את כולם אזי כל השומעים לא יצאו דהוא כמו ש"צ ושליח ששינה מדעת משלחו בטל שליחותו יעו"ש, ואולם בשע"ת השיג עליה בזה"ל: ונפלאתי מאד דמה ענין תוקע לשליחות שהרי א"מ שיתקע כל אחד בעצמו שאנמר דשלוחו כמותו וכאלו תע בעצמו, רק מצוה עליו שמוע ואין חלוק בין אם עשאו שליח לתקוע לו או לא רק כשמכוין להוציאו ככמו ש"ץ דדעתה אכו"ע ואף שלא נעשה שלוחן לתקוע וכו' עכ"ד, וכיון שכן מבואר דמה שיוצא רק משום שהמצוה בשופר היא שלשמוע.

ואמנם נפק"מ בזה הוא שהתוקע אומר שמכוין שלא להוציא מי שמחויב בבידוד או שחולה קורונה ואפ"ה בא לבית הכנסת, שלכאורה סו"ס י"ל שיוצא יד"ח, ואמנם לגבי שליח ציבור כתב ברמ"א סימן תקפ"א ס"א שצריך שה"ץ יכוון להוציא כל אדם בתפילתו ואם יהיה לו שונא ומכוון עליו שלא להוציאו גם אוהביו אינם יוצאים בתפילתו יעו"ש, והנה בשו"ת

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

שבט הלוי (ח"ו סימן ט) כתב לחקור בדברי הרמ"א האם הוא דין מתקנת הקהל או דלמא שהוא דין מדיני תפילה שזה פגם בש"ץ, וכתב דנראה מדברי הלבוש שכתב שכיון התפילה נדחית לזה נדחית לכולן, ושכן נראה מדברי המהרי"ק שורש ל' יעו"ש, ואמנם אי נימא דהוא מתקנת הקהל שפיר דמי יש לומר שתקנת הקהל שחולה קורונה או מי שמחויב בידוד שלא יבוא לבית הכנסת. ויל"ע עוד.

וכן נפק"מ למש"כ בשו"ת אגרות משה (ח"א או"ח סימן קעג) שכתב שלהנהגין לתקוע בלחש מי שאינו סיים הברכה עדיין ג"כ יכול לשמוע התקיעות מהש"ץ ולא מקרי הפסק ואפילו לשיטת רש"י בכ"ד דאסור להפסיק בשמו"ע לשמוע קדושה היינו דוקא התם דבעינן לדין שומע כעונה שאומר הקדושה, אבל מכיון שבתקיעות מבואר מדברי הרמב"ם שאין המצוה אלא בשמיעה לכן לכו"ע לא הוי הפסק יעו"ש. והיינו משום דסו"ס פסקינן שיש מצוה בשמיעה, ולא בתקיעה.

ויהי רצון שתמשיך עוד להגדיל תורה ולהאדירה, מתוך ישוב הדעת, ויזכה כת"ר שליט"א הוא וכל הנלויים עלו לכתובה וחתימה טובה עם כל הפירושים.

בברכת התורה

הצב"י יוסף אביטבול

מח"ס שערי יוסף ושא"ס

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

ו. קידוש בליל שבת על מזונות בבית הכנסת

שאלה: בקהילתנו יש מנהג לקיים קידוש עם מזונות בליל שבת, בעיקר עבור אנשים שאינם אוכלים סעודת ליל שבת בביתם, ונשאלתי מרבים האם הדבר מותר לכתחילה.

הנה, בסי' רע"ג מבואר במ"ב סקכ"ה דעת המג"א שבמיני תרגימא יוצא ידי קידוש במקום סעודה מק"ו מרביעית י"ן, ולפי דבריהם לכאורה אין שום חילוק בין קידוש דיום לקידוש של לילה, אלא שבמ"ב סיים בדברי הרע"א שדעתו להחמיר בזה, אלא בשעת הדחק. אמנם מנהג ישראל להקל בזה כנראה לעין כל בקידושים בבתי הכנסת די בכל אתר ואתר, ויתכן ולעניין דאורייתא (בקידוש הלילה כמבואר ריש סי' רע"א) יש מקום להחמיר.

זאת מלבד לשיטת הגר"א והו"ד בביה"ל שם ד"ה כתבו הגאונים שיש להקפיד דוקא על פת בכדי שיהא קביעות סעודה במקום קידוש. [ובכדי להשלים את סברת הגר"א יעויין בס' ארץ הצבי לרב שכטר שליט"א עמוד מו, אם בעינן 'במקום זכירה שם תהא קריאה' כדעת הגאונים, או 'במקום קריאה שם תהא עונג' כדעת הגר"א, עיי"ש]

לכן נראה שמי שאוכל יש לו על מי לסמוך, אבל ודאי יש מקום נכבד להחמיר בזה.

תשובה:

בס"ד

יום א' י"ד אלול תשפ"א

לכבוד הרה"ג אריאל פורמן שליט"א רב קהילת קודש אש התורה בצילה

שלו' וברכה

במה ששאל האם יוצאים יד"ח בקידוש במקום סעודה באכילה מזונות בליל שבת, הנה ביסוד דין קידוש במקום סעודה איתא בגמ' בפסחים דף קא ע"א ואף רב הונא סבר: אין קידוש אלא במקום סעודה. דרב הונא קדיש, ואיתעקרא ליה שרגא, ועיילי ליה למניה לבי גנניה דרבה בריה דהוה שרגא, וקדיש וטעים מידי. אלמא קסבר: אין קידוש אלא במקום סעודה. ואף רבה

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

סבר: אין קידוש אלא במקום סעודה. דאמר אביי: כי הוינא בי מר כי הוה מקדש אמר לן: טעימו מידי, דילמא אדאזליתו לאושפיזא מתעקרא לכו שרגא, ולא מקדש לכו בבית אכילה, ובקידושא דהכא לא נפקיתו דאין קידוש אלא במקום סעודה. ע"כ.

וברשב"ם שם הביא ב' טעמים מדוע בעינן קידוש במקום סעודה, וז"ל: כדפרשינן טעמיה לקמיה אין קידוש אלא במקום סעודה דכתיב (ישעיה נח) וקראת לשבת עונג במקום שאתה קורא לשבת כלומר קרייה דקידוש שם תהא עונג ומדרש הוא. אי נמי סברא היא מדאיקבע קידוש על היין כדתניא לקמן (דף קו א) זוכרהו על היין מסתמא על היין שבשעת סעודה הוקבע דחשיב. ע"כ, ומבואר ב' טעמים מדוע בעינן קידוש במקום סעודה.

ובשו"ע סימן רעג ס"ה כתב בזה"ל: כתבו הגאונים הא דקי"ל אין קידוש אלא במקום סעודה, אם אכל דבר מועט (כזית פת), או שתה כוס יין, שחייב עליו ברכה אחרונה, יצא י"ח קידוש במקום סעודה, וגומר סעודתו במקום אחר, ודוקא אכל לחם ושתה יין, אבל אכל פירות לא. עכ"ל. ומדברי השו"ע משמע אכל דבר מועט משמע אפילו מיני תרגימא מחמשת המינים ומאידך משמע דוקא בכה"ג שאכל לחם, ואולם לכאורה י"ל דסו"ס מזונות הוי כמו לחם. ובמשנ"ב סימן רע"ג סקכ"ה, כתב וז"ל: או שתה יין, וכ"ש אם אכל מיני תרגימא מה' מינים דיצא דהם חשיבי טפי לסעודת שבת מיינן אבל שכר ושאר משקין אפילו אם היו חמר מדינה אין יוצא בם במקום סעודה דלא סעיד הלב כמו יין. ועיין בחדושי הגרע"א ובתו"ש שהוכיחו דלכמה ראשונים אינו יוצא ידי קידוש במקום סעודה ע"י כוס יין וע"כ נראה שאין להקל בזה אלא במקום הדחק עכ"ל, והנה ברע"א על המג"א סקי"א כתב, להוכיח מדברי תלמידי רבינו יונה בברכות והובא במג"א סימן קפח שס"ל שייך ומיני תרגימא לא חשיב במקום סעודה יעו"ש. וכן מבואר בספר מעשה רב (סימן קכב) להביא דעת הגר"א, שאף בקידוש היום אינו מקדש אלא במקום סעודה גמורה ולא מיני תרגימא או יין עכ"ד, והו"ד בביה"ל שם, ומדבריו מוכח דלא רק בקידוש דלילה בעינן קידוש במקום סעודה.

ואמנם כתב להעיר לי בזה הגאון רבי יהודה איזנשטיין שליט"א שהמשנ"ב כותב להחמיר בקידוש הלילה לגבי יין, אבל בקידוש על מזונות, האם יש מקור להחמיר טפי מביום? אמנם בשיקול האישי כמובן יתכן להחמיר טפי את הגר"א בקידוש הלילה, אבל האם יש מקור ברור לכך, ע"כ הערתו. וכיון

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

שכן לכאורה מוכח שאין מקור בקידוש על מזונות להחמיר בזה, אבל סו"ס נראה דדמי, ע"פ דברי הגר"א, שהביאם בביה"ל ועיין.

וכן כתב בשו"ת בנין עולם (או"ח סימן ח) להאריך בכ"ז, וכתב שולולי דברי מרן הב"י ז"ל הייתי אומר שגם הגאונים אינם חולקים ע"ז וס"ל ג"כ דבמיני תרגימא אין יוצאין ידי קידוש במ"ס אלא דס"ל דיין מהני כמו לחם משום דמסעד סעיד כמ"ש בר"פ כ"מ וזהו שדקדקו בלשונם וכ' ודווקא שאכלו לחם או שתו יין אבל אכל פירות כו' וס"ל מדאמרו בש"ס אין קידוש אלא במ"ס לשון סעודה מיקרי לחם ויין דמסעד סעיד וגם התוס' שכתבו בלשונם דבעינן לחם אפשר דמודו להגאונים דיין נמי מהני רק דבאו להוציא מיני תרגימא שכתבו אמ"כ דלא מהני וכתבו לחם וה"ה יין דסעיד כמו לחם ומיקרי בלשון חכמים סעודה דאפי' בהמ"ז פריך שם בש"ס דלברייך ומשני לא קבעי אינשי כו' וא"כ המ"א שכתב בפשיטות דיוצאי' במ"ת דעדיף מיין לפמ"ש אין זה הכרח לומר דעדיפי יעו"ש באריכות בכ"ד וסיים, ולכן לענ"ד צע"ג אם יוצא ידי קידוש במ"ס בפת הבאה בכסנין עכ"ד.

ובעיקר דבריו כתב בילקו"י (סימן רעג ס"ה סעיף יא בהערה) להקשות אולם נראה שאין דבריו מוכרחים, שהרי הגאונים סיימו בדבריהם "אבל פירות לא מהני", ואם איתא שאפילו מיני תרגימא מחמשת מיני דגן לא מהני, א"כ למה לא כתבו רבותא, שאפילו מיני תרגימא של חמשת המינים לא מהני, וכ"ש פירות. והעיקר כד' האחרונים הנ"ל שבאכילת פת כסנין נמי חשיב קידוש במקום סעודה. וה"ה למזון הנעשה מחמשת המינים, כגון דייסא או אטריות (קוגל) וכיוצא בזה. וכתב שמצא מש"כ בשו"ת גנת ורדים (או"ח כלל ג' סימן יב) ובתחלה רצה לדייק מתחלת לשון הגאונים והטוש"ע, שדוקא לחם, אבל פת כסנין לא, ושוב כתב, שמכיון שהגאונים הקלו בשתיית כוס יין לנו לומר מסברא דפת כסנין לא גרע מכוס יין. וכ"ש בקידוש של יום דקיל טובא וכו'. ע"ש. וכ"פ בשו"ת שואל ונשאל ח"ה (סימן לח). ע"ש. ומ"ש בשערי תשובה (ס"ס רפט), שהאוכל פת כסנין חשיב קידוש במקום סעודה, אבל מיני תרגימא וקפה לא מהני, היינו מיני תרגימא של פירות, ולא כדברי מי שהבין שבא לשלול גם דייסא וכיוצא בזה. וע' בפ"י רש"י סוכה (כז). ובתוס' שם ד"ה מיני תרגימא. ודו"ק. עכ"ד.

ואמנם בפרי מגדים א"א סימן רע"ג סקי"א כתב שטוב יותר שהקידוש יהיה על הפת, וז"ל: עיין מ"א. סעודת שבת קובעת למעשר, דחשיבא. וכזית

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

בעינן, חיוב ברכה אחרונה. וחמשת מינים, מיזן זייני. ועיין סימן ר"ח במ"א [ס"ק] כ"ה תמרים סעדי וזייני, יע"ש, ואם כן י"ל דהוה קידוש במקום סעודה. עכ"ד.

אבל כתב בערוך השולחן סו"ס ח' וכתב שיותר טוב לאכול מיד סעודת שבת בשלימות שזהו עיקר קידוש במקום סעודה, יעו"ש, וכן כתב להחמיר בזה הגר"א נבנצל שליט"א במשנ"ב ביצחק יקרא על המשנ"ב שם סקכ"ה, ומ"מ משמע מדבריו שהעיקר לדינא שיוצא יד"ח, רק שאם עושה כן מפסיד עיקר הסעודת הבוקר בפת, שכתב לעניין שכח להזכיר רצה בסעודה דאינו חוזר, עיי"ש. [ומ"מ יעו"ש שיוצא ע"י פת הבא בכיסנין, ששמע מהגרשז"א שפת הבאה בכיסנין יש לה דין של פת לענין זה ולענין סעודת שבת ונהג כשהיה מזדמן לו להיות בקדוש והגישו עוגות לקחת שתי עוגות ללחם אף דברכתן בורא מיני מזונות ועיין בסימן רע"ד ס"א ובהערה שם, וע"ע בפסק"ת הערה ע' במש"כ בזה, ואמנם יעויין בבנין עולם שם שכתב להחמיר בזה]

ואמנם בברכי יוסף סימן רעג סק"ו שיוצא יד"ח וכתב לדייק כן מדברי השו"ע שכתב אכל פירות וכו', ומשמע דוקא פירות וז"ל: משמע הא פת כסנין יצא קדוש במקום סעודה. וכן פשט המנהג ברוב המקומות ביום שבת דמקדשין ואוכלין מעט כסנין ומברכין מעין שלש ואחר זמן סועדין. וכ"כ האחרונים דכסנין שפיר דמי. עכ"ד, וכן כתב בחזון עובדיה שבת חלק ב' עמ' קלז. וכן כתב בילקו"י סימן רע"ג אות יא כתב, אף על פי שאמרו אין קידוש אלא במקום סעודה, מכל מקום אפילו אכל כזית פת או עוגה של פת כיסנין, יצא ידי חובת קידוש במקום "סעודה", ויכול לגמור סעודתו במקום אחר. אבל פירות או שאר משקים אינם נחשבים במקום סעודה. וגם בקידוש הלילה אפשר להקל באכילת עוגה כדי שיהיה קידוש במקום סעודה. [באופן שאוכל אחר כך סעודה עם פת לצאת ידי חובת ג' סעודות שבת]. והביא שם שכן כתב הברכ"י ועוד ושכ"כ בשו"ת קול אליהו ח"ב (חלק אורח חיים סימן ז'), ובשו"ת מעט מים (ריש סימן כה). ובשו"ת לבושי מרדכי ח"א (חלק אורח חיים סימן מו). [ועיין בתורת רפאל סימן יב, ובשו"ת עין יצחק חלק אורח חיים סימן יב]. [ומכ"ש שי"א שיוצאים בפת כיסנין י"ח סעודות שבת, וכמ"ש בעיקרי הד"ט (סימן יג אות ב'), אלא שאחר כך הביא דברי היוסף אומץ (סימן מח) שכתב, שאין יוצאים י"ח בזה לסעודת שבת. וכ"פ בשו"ת יהודה יעלה אסאד (חאהע"ז ס"ס רנג). ועיין בשו"ת קרית חנה דוד

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

(סימן מב ד"ה ונראה והלאה). וע"ע בשו"ת אור המאיר (סימן כא אות כ'), ובשו"ת שאלי ציון ח"א (סימן ז' עמוד עא). ע"ש].

ואולם בעין יצחק (ח"א חאו"ח סימן יב) כתב שיש לתלות דין זה האם יוצאים במיני תרגימא או לא שאם זה מצד דין עונג אז אפשר אפילו בכל דבר שמענגו ואפילו יין או עוגה וכמו שלומדים בגמ' בביצה דף לד ע"ב דילפינן מהפסוק של וקראת לשבת עונג ששבת קובעת למעשר דכל אכילת עראי בשבת נחשב כאכילת קבע וחייבים במעשר משא"כ אם זה מדין יין שבשעת הסעודה אז צריך לקבוע סעודה דוקא בפת ויעו"ש שהסיק שבליילה יש להחמיר ולאכול לחם אחרי הקידוש של הלילה, ואמנם בקידוש של יום יש להקל ולסמוך על מיני תרגימא או כוס יין שני וכמ"ש השו"ע ויש לן לצרף דעת הראב"ד שמיקל בקידוש היום, יעו"ש.

והנה בדברי הראשונים מצינו שנקטו הטעם לדינא שהדין של קידוש במקום סעודה משום וקראת לשבת עונג, וכתב שם שכן מבואר בתוס' בפסחים שם בד"ה אף ידי קידוש לא יצאו וכו' שזהו משום וקראת לשבת עונג, ושכן כתב הר"ן שם בשם רב אחא ז"ל ושכן הרי"ף והרא"ש שם שהטעם הוא משום וקראת לשבת עונג יעו"ש, וכן מצאתי שהאי טעמא מבואר בתשובת הגאונים שערי תשובה סימן קה יעו"ש, וכן כתב בסידור רש"י סימן תפח, וכן נראה בלקט יושר (ח"א או"ח עמ' קמג) וכן כתב בשיבולי הלקט (ענין שבת סימן ע') ושכן נקט בהלכות גדלות ושם כתב שכן היתה הגירסא בגמ' יעו"ש, וכן כתב בספר העיתים (סימן קמד בד"ה ובפסוקות ובגדולות) יעו"ש וכן כתב להביא בב"ח סימן רע"ג אות א' דזהו הטעם וכן כתב בראבי"ה (פסחים סימן תקט בד"ה ומקדשין בבית) וכן כתב במחזור ויטרי סימן קי בשם הירושלמי ואינו בירושלמי שלנו ואינו בירושלמי דילן, ובשו"ת רבי עזריאל הילדסהיימר בד"ה נעתיק כתב שגם לא היה בירושלמי, וכן בעיטור (הל' מצה ומרור ריש סדר ד' כוסות) כתב כן בשם המדרש, וכן כתב בפירוש ריבב"ן ובסקי ריא"ז הלכה א' אות ז' ובספר הנייר עמ' ג, וכן נראה מדברי הרמב"ם בריש פרק ל' מהלכות שבת, שכתב בזה"ל: ארבע דברים נאמרו בשבת ב' מה"ת וב' מד"ס והן מפורשות ע"י הנביאים שבתורה זכור ושמור ושנתפרשו ע"י הנביאים כבוד ועונג שנאמר וקראת לשבת עונג לקדוש ה' מכובד עכ"ד, [והפוסקים דייקו מזה שמצות עונג אינו אלא מד"ס] אבל משמע מדברי הרמב"ם דעיקר הטעם משום עונג.

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

והאי נפק"מ דתליא בהאי טעמא כן כתב לדינא בשו"ת בית שערים או"ח סימן צו בד"ה ואמנם לפענ"ד, וז"ל: אבל אם אינו אוכל סעודה כלל אח"כ דאינו מקיים סעודת שבת כלל בשתיית רביעית לכו"ע וכמ"ש ב"י הנ"ל ודאי גם הגאונים מודו דלא מקרי קידוש במקום סעודה דהרי כתב רשב"א ק"א דילפי' לי' מדכתי' וקראת לשבת עונג במקום קריאה שם תהא עונג וכיון דאינו יוצא ידי עונג אינו יוצא ידי קריאה. ומכ"ש לטעם השני כיון דאיקבע קידוש על היין מסתמא על היין שבשעת סעודה הוקבע דחשוב וכיון דאין כאן סעודה כלל אין כאן יין בשעת סעודה ואין כאן חשיבות וא"כ גם ידי קידוש במקום סעודה לא יצא כיון דאין כאן סעודה. עכ"ד.

וכן כתב בספר נשמת שבת (סימן רעג אות קכג) שבקידוש של ליל שבת יש מקום להחמיר, וכן כתב בספר פסקי תשובות (שם אות א) שבליל שבת נכון לחוש לשיטות הראשונים ולהחמיר בזה כיון שעיקרו מה"ת, ומ"מ כתב שם בהערה (סח) שבליל יו"ט אפשר להקל בזה בצירוף שיטות הפוסקים שקידוש ביו"ט הינו מדרבנן, וע"ע בזה בספר דרכי חיים ושלוש או תשע מש"כ בזה, ובמש"כ שם בפסק"ת שכן נהג מרן החזו"א בליל שמחת תורה יעו"ש, וכן ראה מה שהארכנו בזה לגבי קידוש בליל שמחת תורה בקובץ באר התורה מס' 70. ובקונ' שיח יוסף ח"ח בסופו.

וראיתי שיש מקום להחמיר ממש"כ בערוך השולחן סימן רמ"ט סעיף יג שבלילה כולם מקפידים על פת, ואולם כתבו לי דאין ראיה מהערוך השולחן דאפשר דהוא מצד לתאבון, וכן כתב בספר שמחת המועדים (עמ' שיג) שכן כתב לו במכתב הגר"ח קניבסקי שליט"א שגם מי שנוהג להקל בשבת בבוקר אינו ראוי שינהג כן בליל שבת. ובספר שמחת השבת (עמ' שיא) כתב שהח"ח [מובא בספר דוגמת דרכי אבי מבנו] והמהרי"ל דיסקין [ספר עמוד אש] הקפידו דווקא ליטול ידים להמוציא אחרי קידוש גם בשבת בבוקר כדעת הגר"א, וכן הביא שכן אמר לו הגר"ח קניבסקי שליט"א שמרן החזו"א הקפיד בזה על עצמו, אבל לא על אחרים, וכן הביא שכן הקפיד הרב מבריסק חוץ מר"ה לפני התקיעות שהיה אוכל רק מזונות.

ואמנם בספר אורחות רבינו חלק א עמ' קכד הובא שהקה"י נהג להקל בזה בבוקר, וכן כתב בספר שמחת השבת (עמ' שיב) כתב שנהג הגרצ"פ פראנק והג"י רורמן והגר"ז קרויזר [וכן הוא הנהגת הגרשז"א כמו שכתבתי לעיל בשם תלמידו הגר"א נבנצל שליט"א] והוסיף שם בהערה שהגר"ז היה לוקח

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

שתי עוגות שלימות כדי לברך עליהם כעין לחם משנה וכדעת הקיצור שו"ע סימן עז, ודלא כמו שכתב במהרש"ם סימן רפט שטוען שא"כ יש לחוש דשבת קובע וצריך ברכת המזון וע"ע בזה בשו"ת מנחת יצחק חלק ג' סימן יג.

וכתב בספר שמחת השבת (שם) שידוע מה שאמר הגר"ש אויערבאך זצ"ל בהספדו על אשתו שהוא רצה להחמיר בזה בישיבת מעלות התורה אבל אשתו טענה לו שזה יהא על חשבון ביטול תורה של הישיבה שעדיף שיאכלו קצת מזונות בקידוש בבוקר מיד אחרי התפילה וישבו וילמדו בישיבה מללכת ולעשות סעודה וקיבל דבריה אע"פ שהוא הקפיד על עצמו ונשאר בבית המדרש עד הסעודה בישיבה בלי לעשות קידוש מיד אחרי התפילה עכ"ד, ואמנם אכן בהרבה ישיבות בזמן קיץ נהגו לעשות קידוש רבא לאחר התפילה ויש סדר כב' שעות, ועושים כן שאחרי הסעודה קשה ללמוד כידוע, ואמנם בהרבה ישיבות עושים עוד פעם קידוש לפני הסעודה.

ונפקא לן מכ"ז דאף שיש מקום להחמיר בזה, מ"מ יש מקום גם לסמוך בזה, וכמו שכתבתי להאריך בזה.

בברכת התורה

הצב"י יוסף אביטבול

מח"ס שערי יוסף ושא"ס

בנוהגים לקדש עוד פעם מחומרא

והנה בבוקר יש נוהגים לקדש עוד פעם, מחומרא, וכן כתב בחסד לאלפים (שם ס"ד), וז"ל: ומ"מ אף אם שתה רביעית יין ואפילו אכל כזית פת כסנין בבקר הטוב טוב לחזור ולקדש על שלחנו שיהא קידוש במקום סעודה העיקרית עכ"ד, והו"ד בכה"ח (שם סק"ח) וכן כתב בשו"ת שלמת חיים שם, וכן הו"ד המנחת יצחק זצ"ל בקובץ קול התורה (חלק מב עמ' כב אות כב) שכן נהג אפילו שכבר קידוש בקידושא רבא בבית הכנסת היה חוזר ומקדש בביתו, ואפילו כל המסובין כבר יצאו כבר חובת קידוש והטעם כדי להסמיכו לסעודת פת, יעו"ש, וכן הו"ד הגרשז"א בשלחן שלמה (בהערה על סעיף ה) שראוי לחזור ולקדש, והוסיף עוד שבכה"ג אינו צריך לומר את כל הפוסקים שנוהגים לומר בקידושא רבא וגם אין צריך לעשותו קודם

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

הסעודה בדוקא אלא יכול מיד בתחילת הסעודה לשתות כוס יין ולברך עליו בורא פרי הגפן יעו"ש, וכן כתב בשו"ת תשובות והנהגות (ח"א סימן רסד) שכן הוא נוהג לדינא ומצא שכן כתב בשלטי גיבורים ושכן כתב בספר חוט המשולש שכן נהג החת"ס, יעו"ש ובמש"כ בזה במועדים וזמנים ח"ג סו"ס רמג יעו"ש, וכן כתב בפסקי תשובות (שם) שכן נוהגים רבים.

ובעיקר דין זה, הקשו באחרונים הרי סו"ס אם בעינן קידוש עוד פעם הרי אם הקידוש אינו עולה לקידוש וא"כ איך הוא טועם לפני קידוש, ואמנם בשו"ת שלמת חיים סימן רנה נשאל הגרי"ח זונפלד זצ"ל בכל זה¹ והשיב

¹. וז"ל השואל, זה"ל: כתב במעשה רב (הלכות שבת אות קכ"ב), אף בקידוש היום אינו מקדש אלא במקום סעודה גמורה ולא מיני תרגימא או יין. והנה אם מאיזה טעם לא קיים דעת הגר"א בזה והיה אוכל אחר קידוש מיני מזונות וכדומה כדי שיהא נחשב לקידוש במקום סעודה, ואח"כ כשבא לביתו ואוכל סעודה גמורה, אולי נכון שיקדש שנית על יין לפני סעודתו, אחרי דלדעת הגר"א לא הוי קידוש במקום סעודה א"כ אף ידי קידוש לא יצא וחסר לו מצות קידוש על היין שהפליגו בה חז"ל.

ואולי י"ל עוד, דאם יקדש שנית על היין, לכאורה הוי בזה תרתי דסתרי, דהלא נמצא דאכל בלא קידוש מקודם, אולם י"ל דלענין אכילה לפני קידוש, דהוא איסור דרבנן גרידא, סומך על כל הפוסקים דמועיל גם מזונות וכדומה, שיהא נחשב קידוש במקום סעודה, אבל לענין עצם מצות קידוש על היין דהביא בבה"ל (סימן רע"א סעיף ב') דס"ל להרא"ש דאפילו בקידוש גמור שלא במקום סעודה תיכף ג"כ אינו יוצא המצוה מן התורה, ואף דבשחרית הקידוש אינו אלא דרבנן, מ"מ עיקרו מדאורייתא, ולהכי לענין זה יש להחמיר יותר לקדש שנית על יין.

והנה בביאור הגר"א (סימן רע"ג סעיף ה') שציין מקור על דברי הגאונים לא הזכיר כלל שצריך פת, משמע שהגר"א בעצמו תפס לעיקר דינא דמהני מזונות או יין, אלא הוא התנהג בזה בעצמו להחמיר מצד זהירות לפי ערכו.

והנה הגרנ"ה זצ"ל אב"ד דיפו ת"ו הביא מקור במעשה רב מהא דכתבו תלמידי רבינו יונה בפ"ז דברכות (ל"ו ע"ב מדפי הרי"ף), לענין אם טעה בברהמ"ז ולא הזכיר של שבת, דהדר לרישא, משום דב' סעודות הראשונות כיון שחייב לקדש צריך לאכול פת דוקא, משא"כ בסעודה ג' דאינו חייב לקדש אי בעי לא אכיל פת, ע"כ. ומזה מוכח דהא דבעינן קידוש במקום סעודה היינו דוקא פת. עכ"ד בשם הגאון רע"א זצ"ל.

והנה הא דשאר פוסקים לא הוכיחו כן, אולי יש מקום לומר בהקדם מה שכתב בספר כף החיים סוף סימן רע"ד (אות כ"ד), עיין עיקרי הד"ט (סי' י"ג אות ב') דבשותא דינוקא (סי' ס"ח) הוכיח דיוצא ידי חובתו אף בפת הבאה בכסנין אף בסעודה ראשונה ושניה כו', והנה תלמידי רבינו יונה כתבו שם בזה"ל: "הכא נמי בשני הפעמים שחייב לקדש אחת ביום ואחת בלילה צריך שיאכל פת כדי שיהא הקידוש במקום סעודה, אבל בפעם השלישית שאינו צריך לקדש אם ירצה לפטור עצמו בפירות הרשות בידו". וי"ל דהאי פת דקאמר היינו פת הבאה בכסנין, משא"כ בסעודה שלישית דא"צ לאכול אפילו פת הבאה בכסנין ויוצא בפירות. ולפ"ז יהיה ראייה דאינו יוצא ביין שיחשב קידוש במקום סעודה, אבל לעולם פת הבאה בכסנין מהני ולא בעינן לחם גמור. וגם אי נימא דפת סתם כוונתו לחם גמור, מ"מ י"ל דלאו דוקא פת ונקט פת לאפוקי פירות שלא נתקן בברכה אחרונה שלהם להזכיר מעין המאורע, אבל לעולם מזונות ויין נחשב לקידוש במקום סעודה.

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

בזה"ל: בוודאי מן הנכון לקדש עוד הפעם קודם הסעודה גמור. ואם שכח להזכיר מעין המאורע לא יחזור לברך, דאטו שבת אינו קובע, פירוש שרוצה לאכול בסעודה שלישית הכל נקרא קביעות בשבת, ובכל זאת לא תקנו לחזור בסעודה שלישית בברכת המזון, מאחר דלא היה מחוייב מכ"ש בזה אין ספק דא"צ לחזור ובלא"ה שיטת הרמב"ם שכל סעודה יקבע על היין.

ובקובץ נזר התורה (חלק יח עמ' ערב) כתב שיש לסמוך עמ"כ הראב"ד שבקידוש היום יכול לאכול קודם, ועוד י"ל בזה לפי מש"כ בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ב סימן קסג, או"ח ח"ד סימן סג) שקידוש במקום סעודה הוא דין בסעודה ולכן יצאריך לקדש עוד פעם משום שהסעודה לא נפטרה בקידוש שעשה שלא במקום סעודה, אבל לעולם יכול לקדש אפילו שלא במקום סעודה, וביתר ביאור הו"ד בספר מסורת משה (ח"ג או"ח אות קמ) ושאלתי את רבינו שכפי מה שהסביר שיש שני ענינים בקידוש, ענין אחד הוא חיוב קידוש במקום סעודה, וענין שני שאסור לאכול קודם קידוש, ולפיכך אמר רבינו שאף במקום שאינו יכול לקיים הענין של קידוש במקום סעודה, יכול לקדש שלא במקום סעודה ויתיר לו קידוש זה לאכול אכילת ארעי. ולפי זה יש להסתפק מה יעשה אדם שקידש במקום אחד ולא אכל שם כזית מזונות, והלך למקום אחר וגם שם אין בדעתו לאכול סעודה, האם צריך גם שם לעשות קידוש בשביל להתיר לעצמו איזה אכילה שאין בה קביעות סעודה, או שכיון שקידש כבר יצא ויכול לאכול שם. ואמר רבינו שצריך לעשות קידוש נוסף. ואמרת שא"כ יכול להיות שיצטרך האדם לקדש בשבת אחת עשרים פעמים, ואמר רבינו דאין הכי נמי שזה כך, ורק שלכאורה יהיה אסור לו לעשות כן מחמת שמברך ברכות שאינן צריכות, ורק שביום שאין

והנה במשנ"ב סימן ר"ח (סקנ"ח) שהביא דאם לא הזכיר מעין המאורע בברכה מעין שלש דאין מחזירין אותו, כתב ע"ז (שם בשעה"צ סק"ס) טעם א' דהלוא אינו מחוייב לאכול את זה, והוי כמו יעלה ויבוא בברהמ"ז דראש חודש, ועוד כיון דלהרבה פוסקים שהביא הב"י א"צ להזכיר כלל כו', ע"כ. והנה לטעם הא' נמצא דזה שאוכל פת הבאה בכסנין לצאת ידי חובת סעודת שבת ושכח להזכיר מעין המאורע, יצטרך לחזור ולברך. ולפי טעם הב', הנה בתוס' שהביא הב"י כתבו מה דלא נהגו עכשיו להזכיר, משום דבימיהם היו רגילין לקבוע על פירות, משא"כ בזמנינו, ע"כ, ולפ"ז זה שאוכל עכשיו לשם סעודת שבת, ודאי קובע ע"ז לא פחות מבזמן התלמוד, ואולי י"ל דגם יצטרך לחזור אם שכח באופן זה. ולפ"ז י"ל גם לדברי תר"י דיוצא בפת הבאה בכסנין שיהא קידוש במקום סעודה והכי קאמר דבלילה ובבקר כיון דצריך לקדש ומחוייב לאכול איזה דבר שצריך להזכיר מעין המאורע לכך אם שכח אז בברהמ"ז להזכיר מעין המאורע צריך לחזור, מה שאין כן בסעודה שלישית דיוצא בפירות אף שאינן משבעת המינים נמצא דלא שייך שם להזכיר מעין המאורע ולכך אין צריך לחזור בברהמ"ז דסעודה שלישית.

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

ברכה לקידוש רק הגפן אין שום חסרון, ובלילה באמת אין יפה לעשות כך. ורק שלמעשה מסתמא השאלה היתה לגבי קידוש היום, שבלילה אין נוהגים ללכת לאכול קודם קידוש. והזכיר רבינו שגם ברוסיא בפסח נהגו לילך לקידוש ואכלו שם רק מיני שהכל וחזרו לביתם ושוב קידשו. ואמרת שנדמה לי שבהזדמנות אחרת שמעתי מרבינו, שיש ב' דינים בקידוש, האחד איסור אכילה קודם קידוש, והב' חיוב קידוש במקום סעודה, ואחר שקידש פעם אחת כבר נפקע האיסור, ויכול אז לאכול בלי לקדש שוב פעם, גם אם לא אכל סעודה בעת הקידוש, ולא שיש איסור לאכול בכל פעם עד שמקדש, אלא שלבסוף יצטרך לעשות עוד קידוש אחד לצאת ידי חובת קידוש במקום סעודה. וחשב רבינו ואמר שבאמת זה יותר מסתבר, ושבאמת כך יש לנהוג שצריך לקדש פעם אחת להפקיע האיסור לאכול קודם, גם אם משנה מקומו, ורק שנשאר עליו דין לעשות קידוש קודם הסעודה כדי לקיים מצות קידוש במקום סעודה. עכ"ד. וע"ע באריכות דבריו וכמה נפק"מ בזה בספר כבוד ועונג שבת פרק יא הערה ב' יעו"ש. וע"ע בזה בשו"ת ודברת במ (ח"א סו"ס עב) מש"כ בזה, ובמש"כ בפסק"ת שם בהערה ע. וע"ע בזה בשו"ת בצל החכמה ח"ד סימן קמז אות ד' ובספר מנהג ישראל תורה סימן רפט אות ז', אבל לענ"ד נראה דאין הכא נמי זה מחומרא בשביל הדין דקידוש במקום סעודה.

ואמנם יש פוסקים שמקילים שלא צריך לחזור ולקדש עוד פעם כן כתב בלבוש (שם ס"ה), וכן כתב במג"א (סק"ט) שאין צריך על הכוס קודם הסעודה אחרת מידי דהוי אסעודה שלישית כומ"ש בסימן רצ"א, וכן כתב בשו"ע הרב (שם ס"ז) ובמשנ"ב (סקכ"ד) שסו"ס הרי יצא ידי חובת קידוש יעו"ש, וכן השיב הגר"ש דבילצקי זיע"א והו"ד בקובץ נזר התורה (חלק יח עמ' רסה) יעו"ש בכ"ד.

ובאשל אברהם (בוטשאטש, סימן רפט, א ד"ה עוד) כתב דכשלפני סעודת שחרית של שבת אוכל כזית פרפראות ויוצאים ידי חובתם בקידוש במקום סעודה, טוב לכלול במעין שלש שעל האכילה גם ברכה על הגפן על השתיה של כוס קידושא רבא, כיון שהסעודה שיאכל אחר כך אינה שייכת להקידוש הוה ליה כהבדלה שיש אומרים שאין ברכת המזון פוטר על הגפן, וצלע"ע היטב, עכ"ד.

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

אולם בתהלה לדוד (ס"ס רעב) כתב דאפילו מקיים קידוש במקום סעודה בשאר דבר קודם הסעודה, אין הקידוש טעון ברכה לאחריה שהוא טפל להסעודה, ותדע דהא ביין מיירי הכא, וכיון ששתה שיעור שצריך לברך עליה ב"א כבר קיים קבמ"ס לדעת הב"י והרמ"א ז"ל סי' רע"ג ס"ה עכ"ד.

והרב אוריאל איזנטל שליט"א בספר 'מגילת ספר - דברות שמואל' (אות יז עמ' יא) כתב שהגר"ש אויערבאך זצ"ל הסתפק בדברי הגר"א דבעינן קידוש במקום פת, 'אם זה מעכב או רק למצוה, ודן בזה בעקבות שקידש על מיני תרגימא. וחשב לחזור ולקדש על היין בביתו ולאכול פת מחמת דברי הגר"א, אלא שבכל קידוש יש נידון אם צריך לברך ברכה אחרונה על היין או ששייך לסעודה ונפטר בברכת המזון – וכמבואר בבה"ל סי' קע"ד – ונהגו להקל בזה, וכאן שהוא ספק אם חייב בקידוש הכריע שעדיף שלא לקדש כדי שלא להכנס לספק ברכה אחרונה' ע"כ. והעיר שם הגר"א איזנטל שליט"א ע"ד רבינו, דלכאורה יש עצה לצאת מהספק ע"י שישתה יין גם בתוך הסעודה, ע"כ. אכן העיר בזה הרה"ג ר"י טריבין שליט"א דבמשנ"ב (רצט, כט) מבואר דלדעת הגר"א אם צריך ברכה אחרונה על יין דקודם הסעודה, הה"נ כשיש לו יין בסעודתו, יעו"ש. ובשו"ת אבני ישפה (ח"ו נג) דהאריך בד' המשנ"ב בנידון דידן. ועוד יש לציין שבהנהגות וחידושים להגר"א מכת"י, הובא גם בסידור אזור אליהו, כותב שהגר"א היה מברך ברכה אחרונה על כוס הבדלה, ובעל כרחך הכוונה אף שהיה אוכל סעודה לאחריו. ובעל כרחך שהגר"א חשש דאין יין ההבדלה שייכת לסעודה, ואין מקום לפוטרה בברכת המזון, ושתיית יין בתוך ההסעודה אינה פתרון, כאמור. נמצאנו למדים, שא"א לברוח מהספק ברכות: לשתות יין בתוך הסעודה - יהיה ספק אם צריך לברך לפניו. ובלא שותה יין בסעודתו יש ספק על הברכה אחרונה. עכ"ד.

ואמנם כבר בספר וזאת הברכה (פרק י' הערה ג) הובא בשם מרן הגריש"א זצ"ל שראוי לעשות לכתחילה אם מקדשים ואוכלים עוגות לפני סעודת שבת לברך ברכה אחרונה ואח"כ יפסיקו קצת זמן עד לסעודה יעו"ש והיינו משום שלא יהיה ברכות לבטלה. ובספר הלכות חג בחג ח"א עמ' תי כתב שאין בזה איסור, ובשו"ת להורות נתן חלק יא סימן יט אות ב' כתב שהחת"ס בסעודת צהרים לא קידש אלא שבירך על כוס יין בתוך הסעודה. ובספר שמחת המועדים עמ' רכז הביא דעת הגריש"א שאין כזה מושג של קידוש

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

פעמיים, והוסיף שם בשם הגה"צ רבי שריה דבילצקי זיע"א שמי שעושה קידוש עוד פעם מראה שהוא אכל לפני קידוש דהוי תרתי דסתרי ע"כ.

ובמנחת שלמה בפסחים דף קא ע"א כתב שיש להעיר במי שאינו אוכל עיקר סעודתו מיד אחרי הקידוש, ומקיים קידוש במקום סעודה באכילת מזונות שטוב להדר ולברך על היין בתוך סעודתו שקובע על הפת, כיון שזו עיקר סעודתו כמבואר במשנ"ב סימן רצא סקכ"א לענין סעודה שלישית.

וע"ע במש"כ בעניין זה בשו"ת תשובות והנהגות (חלק ה סימן פ) וז"ל: במק"א תמהתי על מנהגנו שמקדשים בביהכנ"ס על אכילת מזונות ואח"כ אוכל בבית את סעודת היום בלא קידוש, (ויסודו מדברי המג"א (סי' רע"ג ס"ק ט') שפסק כן לפי המבו' בשו"ע (סי' רע"ג ס"ק ה') דיוצאין חובת קידוש אפי' אם רק שתה יין אחר הקידוש, ודן המג"א דכ"ש שיוצאין באכילת מזונות), ותמהתי שזהו נגד דעת גדולי הקדמונים, דברמב"ם (פכ"ט משבת ה"י) מפורש "ומצוה לברך על היין ביום השבת קודם שיסעוד סעודה שניה", הרי שהקידוש הוא לפני הסעודה דוקא, והראב"ד שם בהשגות חולק רק דמותר טעימה לפני קידוש, אבל מסכים להרמב"ם שהקידוש הוא לפני הסעודה. וכן מפור' ב"רבינו דוד", וב"מהר"ם חלאוה".

והא דמבו' בטוש"ע דיוצאין חובת קידוש במקום סעודה אפי' כשתה רק רביעית יין, אפשר לצדד דכוונתם רק דחשיב קידוש במקום סעודה שמותר לטעום, אבל לא נפטר מלקדש שוב לפני אכילת עיקר סעודת היום בביתו, והיינו שצריך לקדש קודם עיקר אכילתו כדי להחשיבה שהיא סעודה על היין (ואף שאין מועיל הקידוש על המזונות לסעודת היום, מועיל להתיר לטעום עכשיו).

והבאתי יסוד לזה מדברי ש"ג, וכן מביא ב"חוט המשולש" מנהג החתם סופר לחזור ולקדש (וע"ע בח"א סי' רס"ד). שוב מצאתי יסוד לזה משיטת הר"ש מקוצי (הובא בב"י סי' רס"ט) שהמקדש בביהכנ"ס מותר לטעום מהקידוש אף שאינו קידוש במקום סעודה (ובא"ר סי' רס"ט הוכיח כן מעוד ראשונים), וביאר בדה"ח דס"ל דדין קידוש במקום סעודה היינו רק שאינו נפטר מלקדש על הסעודה אא"כ קידש במקום הסעודה, אבל קידוש שבא להתיר טעימה א"צ שהקידוש יהא במקום סעודה, והיינו כמ"ש שמועיל הקידוש על המזונות להתיר טעימה אפילו שאינו מועיל לסעודה.

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

אמנם נלע"ד לומר דבר חדש, דמה שנהגו שיוצאין בקידוש על מזונות, היינו משום דאמרינן שהמזונות אצלו הם התחלת הסעודה ומה שאוכל אח"כ בביתו זהו המשך סעודתו וכולה סעודה אחת, ואף שבדיני הפסק בברכה כשהולך מבית לבית הוי הפסק, הכא אינו תלוי במה דחשיב הפסק לגבי דין ברכה (ורק בהפסק זמן רב לא מצטרפי משום דהוי כהיסח הדעת וכמו שיבואר להלן), וא"ש מה שאין חוזרים ומקדשים כשאוכל בביתו מפני שהכל נחשב כמו סעודה אחת, שמצרף את האכילה שאכל בקידוש לסעודה שגומר בביתו ונמצא שקידש בתחילת הסעודה. וא"ש לפ"ז שאין צריך להמנע מעשיית קידוש על מזונות מטעם דאי נימא דא"צ כוונה לסעודת שבת (עיי' בסימן הקודם) א"כ לשי' הגר"ז דיוצאין סעודת שבת במזונות נמצא שכשאוכל בקידוש מיני מזונות יוצא מצות סעודת שבת במזונות לבד ואי"ז מן המובחר לצאת סעודת היום במזונות ולא בסעודה בלחם ובשר, אבל לדברינו א"ש, שהסעודה שאוכל אח"כ בבית עם פת ובבשר היא המשך לאכילת המזונות בקידוש וכולה סעודה אחת היא, ויוצא בכולה מצות סעודה שניה. ולדברינו א"ש מה שאנו אוכלים בקידוש מיני מזונות וטשולנט ולא חיישינן למה שהביא המג"א (סי' רמ"ט ס"ו) בשם האו"ז "דאסור לאכול גרימזל בשבת קודם הסעודה משום דלא אוכל עיקר סעודת שבת לתיאבון", דלדברינו דביארנו דמה שאוכל בקידוש זהו חלק מסעודה שניה (ומה שאוכל אח"כ בביתו זהו המשך למה שאוכל בקידוש וכולה סעודה שניה), א"כ במה שאוכל בקידוש לתיאבון נמצא שאכל סעודה שניה לתיאבון. ולדברינו, מנהגנו לקדש על מזונות א"ש אף לשיטות הפוסקים דלדין קידוש במקום סעודה צריך פת (עיי' הגהות הגרעק"א סי' רע"ג על המג"א ס"ק י"א), דכיון דבהמשך אכילתו אוכל פת א"כ הקידוש הוא למה שיאכל הפת אח"כ, ורק שמותר להתחיל ולטעום קודם מזונות. ומיהו זה א"ש אם ממשיך לאכול מיד בביתו, שאז י"ל שמה שאוכל בביתו זהו גמר אכילתו ואינו סעודה חדשה, אבל אם אוכל מזונות בקידוש ומפסיק זמן רב ואח"כ אוכל את עיקר סעודת היום, נראה מסברא שאינו נקרא גמר אכילתו, אלא זהו סעודה חדשה, ולכן אם מפסיק זמן רב ודאי נראה שכדאי להחמיר לחזור ולקדש כדי לצאת שיטת גדולי הקדמונים שהבאנו שקידוש היום הוא הלכה בסעודת שבת שמזה ניכר שהוא סעודת שבת. (ובאמת כשמפסיק זמן רב שאז יוצא במזונות בלבד, נמצא שאוכל סעודת שבת שלא לתיאבון, וכן נכנס בחשש שמקיים מצות סעודת שבת שלא באופן המהודר בפת ובשר ומטעמים, וע"כ לכתחילה יש להמנע מלהפסיק הפסק רב בין הקידוש למה

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

שאוכל בבית). ועיין בדברינו במוע"ז (ח"ג סי' רמ"ג) דהיה אפ"ל דבאמת הא דמבו' בטשו"ע (סי' רע"ג) שאם שתה כוס יין יצא יד"ח קידוש במקום סעודה, או שאם אכל מזונות יצא יד"ח קידוש במקום סעודה (וכמבו' במג"א שם ס"ק י"א), היינו דוקא כשאינו מפסיק הפסק גדול עד אכילתו את עיקר סעודת היום, שאז סעודת היום הוא המשך לאכילתו וכולה סעודה אחת ונמצא שקידוש על סעודת היום. וכן מדויק לשון השו"ע "אפילו אכל דבר מועט או שתה כוס יין וכו' יצא יד"ח קידוש במקום סעודה וגומר סעודתו במק"א", הרי מדויק בשו"ע שסעודת היום הוא גמר אכילתו, אבל אם מפסיק זמן רב דנמצא דהקידוש הוא על יין או על מזונות, אינו קידוש מפני שאינו על עיקר סעודתו.

אמנם פקפקתי ע"ז מדברי הב"י, דבסי' רע"ג כתב הב"י דמותר למוהל ולסנדק לשתות הכוס של מילה בשבת אם שותין כשיעור, כי כאשר שותה יין זהו עצמו הקידוש במקום סעודה, ואי נימא כדברינו דהא דיכול לקדש היינו רק כשבזה מתחיל סעודתו, אפשר שלא מהני מה ששותה כוס של מילה, כיון שאינו שותהו בתורת תחילת סעודתו אלא שותהו למצות ברכה על היין, וע"כ מוכח דיצא בשתיית כוס רביעית אף שאינו התחלת סעודתו, וה"ה במזונות מהני אף שאינו תחילת סעודתו. [מיהו עצם הדין דכתב הב"י דיכול לשתות הכוס של מילה שזהו בעצמו כוס של קידוש, (וכ"כ הרמ"א סי' רע"ג סעיף ה'), כבר הערתי במק"א (ח"ב סי' ת"ק) שאני נבוך בזה טובא, שיסוד הקידוש ביום הוא שכדי שיהא ניכר שאי"ז סעודה סתם אלא לקדושת שבת לכן מקדש לפניה, וכאן שמברך בפה"ג על כוס של מילה לא ניכר שזהו לשבת ולא יצא. ובשעת הדחק, נהגתי לכוון לקידוש בברכת בפה"ג על כוס של מילה ואני שותה הכוס של מילה, שלזה אני מוכרח לסמוך על הקידוש על כוס של מילה, אבל על אכילת מזונות שיש לי עצה לשמוע מיד קידוש מאחר, איני מקיל לאכול על סמך הקידוש על כוס של מילה, אלא תיכף אח"כ אני מבקש מאחר לעשות קידוש ואז אני אוכל מזונות]. מיהו יש מקום להחמיר דאפי' נימא שהמזונות הם התחלת אכילתו (והיינו כשממשיך מיד לאכול בביתו), יש לחזור ולקדש בביתו, דבתוס' בפסחים (קא. ד"ה אף) כתבו "דאין קידוש אלא במקום סעודה דכתיב וקראת לשבת עונג כלומר במקום קריאת קידוש שם תהא עונג", והיינו שכדי שלא תהא כארוחת צהרים רגילה אומר קידוש שקורא ואומר בזה שזהו סעודת עונג שבת. ומסתברא שהקריאה שצריך לקרוא שזהו סעודת שבת תהיה במקום שאוכל

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

עיקר סעודת היום, ומהיות טוב ראוי תמיד לחזור ולקדש ויוצא מצות קידוש היום בלי פקפוק, וכן אני נוהג בס"ד, שאני תמיד חוזר ומקדש קודם הסעודה בבית, אבל משתדל אני גם לאכול הסעודה בבית מיד אחר הקידוש לצאת בהידור לכו"ע.

ומיהו עוררתי דכשמקדש פעם נוספת ראוי לחוש ולהחמיר שלא לשתות רביעית אלא רוב רביעית, דמה שאין מברכים ברכה אחרונה בקידוש לפני הסעודה הוא מפני שהקידוש שייך לסעודה, אבל כאן עיקרו הוא חומרא ואפשר שאינו כוס קידוש כלל וצריך לברך ברכה אחרונה, ולכן יש לשתות רק רוב רביעית, ולרוב הפוסקים אין חיוב ברכה אחרונה אלא ברביעית. (ומיהו אפשר דאף אם באמת א"צ לחזור ולקדש במקום סעודה, מ"מ כיון דאיהו שותהו לקידוש לסעודה נעשה כסעודה ולא צריך לברך ברכה אחרונה, וד"ז צ"ב).

היוצא מדברינו למעשה שאם מקדש בבית הכנסת וכדומה ביום השבת ואוכל מזונות, כדאי לסמוך מיד ולאכול סעודתו בבית, שאז נחשב הכל כסעודת שבת, אבל אפילו כאשר אוכל מיד כשמגיע, נהגתי להחמיר לחזור ולקדש שוב, שלהרבה מגדולי הפוסקים (הרמב"ם ראב"ד תוס' ועוד) אין יוצאין קידוש ביום אלא בסעודה גמורה (וכמ"ש לעיל), ונראה שהידור לקדש פעם נוספת בבית לפני הסעודה הגמורה, ולא לסמוך להקל שכאן רק מתחיל ובבית גומר, וכן יודע אני מכמה גדולים שנהגו כן. עכ"ד התו"ה.

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

ז. בחובת מזווה בישיבות

הסתפקתי בגדר החיוב מזווה בישיבות, ויש לדון בכמה דוכתי על חדרי הפנימיה, האם יש חיוב על הבחורים או דלמא שאין חיוב על הבחורים כיון שהנהלת יכולה להעביר את הבחורים חדר או לסלקם מהישיבה נימא שאין חיוב על הבחורים, וכמו כן יש לדון האם יש חיוב על הבחורים בחדר שהיה בו מקלחת ושירותים בחדר בתוך חדרם, וסלקו את השירותים והמקלחת ופנים חדשות באו לכאן, האם יש להם חיוב מזווה, וגם כיון דסו"ס זה חדר של הישיבה, [וגם הבחורים ששאלו השאלה הנ"ל עברו לאותו חדר, והם לא גרמו לכך, וגם אפשר שמה שהבחורים סלקו השירותים והמקלחת ללא זכר כיון שהם נשברו וכדו' ולא תקנו אותם, ועשו באותו מקום מטבח קטן].

הנה בשו"ת באר משה ח"ג סימן קפ כתב שחיוב מזווה בפנימיות בישיבות על הנהלת הישיבה וחזר בו ממש"כ בח"ב סימן צה שחדרי פנימיה פטורים לגמרי ממזווה, וכן כתב לדינא בספר שערי המזווה פרק ז' הערה כ' בשם הגרנ"ק, והובא דין זה בספר המזווה והלכותיה, וע"ע בשו"ת רבבות אפרים ח"ג סימן תקו, ובשו"ת עמק התשובה ח"ב ריש סימן כח. וע"ע בקונטרס שאלות המצויות במזווה (עמ' מה) שנשאל הגרי"א דינר שליט"א בישיבה שאחראית על מקום לינה של הבחורים ושכרו דירה עבורם, מי חייב לשלם עבור המזוזות, והשיב, חיוב מזווה הוא חובת הדר, כמבואר בב"מ דף קא ע"ב ובשו"ע סימן רצ"א ס"ב, וא"כ כיון שהבחורים גרים שם חובת מזווה עליהם, ומ"מ כיון שהישיבה אחראית עבור ההוצאות של הדירה גם זה נכלל בחיוב הישיבה לשלם ההוצאות של המזווה, והביא שם בהערה לו שכן הוא דעת הגרנ"ק, וכתב שיש לדמות דין זה לדין עבד קידוש שאף שהוא חיוב לצורך מצוה כיון שהם חייבים על האוכל גם זה נכלל בחיוב הישיבה לשלם.

וכן מצאתי בספר חובת הדר (עמ' כה) שכתב שנראה שישיבות ומוסדות חינוך אין להם דין פונדק, ובהערה יט שם כתב, שנראה שנידונין כאנשי ביתו כיון שסמוכין על שולחן הנהלת הישיבה וכיון שכן הרי הם כבני בית ולא כאכסנאים ולכן תוך ל' יום חייבים עכ"פ כשוכר או שואל, אלא שאפשר שהחיוב אינו על בני הישיבה כי אם על הנהלת הישיבה דומיא דחיוב בני ביתו של אדם שהוא על בעל הבית ולא על בני הבית, ומ"מ כתב שם ששונה חיובו של בעל הבית מהנהלת הישיבה שהתם דירתו הוא וכמו שחסקיו המיוחדים לשאר תשמישים חייב במזווה הוא הדין בחדרי הבחורים,

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

ומסתברא שכיון שכל צרכי המוסד על הנהלה ממילא החיוב הוא על הנהלת המוסד.

וכתב שם שבשו"ת חיים שאל (סימן כב) שכתב בענין לאזאריטו [ונראה שהוא מחנה הסגר שמיוחד לבאים מארץ אחרת בזמן שיש מגיפה רח"ל] שכיון שבידי הממונה מטעם השלטון להעבירו מחדר לחדר אפילו שוהה שם יותר מל' יום פטור ממזוזה, ומ"מ נראה שטעם זה לבד לא מספיק לפוטרו יעו"ש עוד בספר הנ"ל.

וכן יש להוסיף הסברא שאפשר להעביר את הבחורים מטה וכדו' והאי סברא שאפשר להעביר את הבחורים כן מצאתי בספר שערי איש (עמ' מה) שכתב שבני ישיבה שדרים בישיבה שנראה שאין להם דין פונדק כלל וגם אין להם דין שואל שהרי לא קנו כלום ובכל זמן יכולים הנהלת הישיבה להעביר את הבחורים או להוציאם יעו"ש עוד בכל דיני פונדק. וכן הובא האי סברא בשם הגר"י שוב בקונטרס מזוזה כהלכתה יעו"ש

וששאלתי להגאון העצום רבי עמרם פריד שליט"א בזה"ל: לגבי חיוב מזוזה בישיבות, האם יש חובה על הבחורים היכא שאין הישיבה דואגת, או דלמא שאין חיוב על הבחורים כיון שהנהלת הישיבה יכולה להעביר את הבחורים חדר וכדו'. ואם יש חיוב האם על התלמידים לקבוע את המזוזה עם ברכה? וכמו כן מהו חיוב מזוזה על חדר פנימי שבתוך חדר? ולקבוע מזוזה עם ברכה, כתב לי בזה"ל: הנהלת הישיבה חייבת מדין בית האוצר, והבחורים חייבים עכ"פ רק לאחר חודש והם יכולים לקבוע מזוזה בברכה מדין זכין לבעה"ב. וחדר פנימי חייב במזוזה ומברכים אם יש בו ד' אמות על ד' אמות. עכ"ד, והיינו שהחיוב מוטל על הישיבה, וכן הסכים עמי בזה הגרנ"י בן שמעון שליט"א.

וכן כתב לי הגאון רבי משה רחמים שעיו שליט"א בעמח"ס שו"ת מחקר ארץ וש"ס בזה"ל:

בעה"י יום חמישי לסדר "כי תבנה בית חדש" שנת לשכ"ן כבו"ד בארצנו

בימי הרחמים ישלח ה' ישועה ממרומים, למתעסק בקדשים, מרביץ תורה בתלמידים, מפענח כל נעלמים, בקי בספרים רבים, הרה"ג מוה"ר יוסף אביטבול שליט"א.

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

בדבר השאלה האם חיוב מזוזה בישיבה הוא מוטל על הבחורים או על הנהלת הישיבה.

הנה גרסינן במסכת פסחים (דף ד ע"א) המשכיר בית לחבירו על השוכר לעשות לו מזוזה, אמר רב משרשיא מזוזה חובת הדר היא. וכן נפסק להלכה בשלחן ערוך יורה דעה סימן רצ"א סעיף א'.

והשתא נחזי אנן בנדון דידן, לכאורה נראה שחיוב זה מוטל על הבחורים מכיון שהם גרים בישיבה, ומי שגר בישיבה עליו מוטל החיוב לקבוע מזוזה.

אלא שנראה דנדון דידן שאני, ואינו דומה לכל שוכר בית מחבירו, שכל שוכר בית הוא שוכר מבעל הבית את הדירה ומשלם לו שכר על הבית ודיו, לכן מוטל על השוכר לקבוע מזוזה כיון שהמצוה היא עליו והוא בעלים לזמן על הבית. מה שאין כן בחורי ישיבה כאשר ההורים משלמים שכר לישיבה, אינם משלמים רק על מקום הדירה אלא הם משלמים שכר להנהלת הישיבה כדי שידאגו לכל צרכיו של התלמיד, בין צרכים רוחניים ובין צרכים גשמיים, ואם כן הוי כאילו התנו במפורש שיתנו לו לגור בחדר שיש בו מזוזה, ומעתה החיוב חל על הנהלת הישיבה.

ועיין במסכת בבא מציעא (דף צז ע"א) אמרו ליה רבנן לרבא שאיל לן מר, אקפיד אמר להו לאפקועי ממונאי קא בעיתו, אדרבה אתון שאילתון לי, דאילו אנא מצי אישתמוטי לכו ממסכתא למסכתא אתון לא מציתו לאישתמוטי. דנמצא שמי שקובע איזה מסכת ילמדו הוא נקרא בעלים. וכן נפסק להלכה ברמב"ם פרק ב' הלכות שאלה ופקדון הלכה ד' וז"ל, הרב שהוא מקריא ברצונו לתלמידים בכל עת שירצה ואיזו מסכתא שירצה, והם היו קבועים לבא תמיד ונשמט להן ממסכתא למסכתא, הרי הן שאוליין אצלו ואין הוא שאול להם, ע"ש. וכן נפסק בטור ושלחן ערוך חו"מ סימן שמ"ו סעיף י"ג וז"ל, הרב השונה לתלמידיו, אם הם צריכים ללמוד עמו בכל מסכתא שירצה הוא, ואף אם התחילו מסכתא אחת יכול לשנותה לאחרת, אז הוו הם כשואלים לו, שהם עמו במלאכה, ואם שאל מהם הוי שאלה בבעלים.

נמצא דבישיבות היום שהנהלה קובעת לתלמידים איזה מסכת ילמדו, הם נחשבים בעלים, והתלמידים שאולים אצלם, והגם שמשלמים שכר לימוד, מכל מקום אכתי נחשב שהנהלה מחליטה בחדרי הישיבה איך להתנהג.

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

ונמצא שהגם שחובת מזוזה הוא חובת הדר, מכל מקום בחורי ישיבה אינם נחשבים שהם דרים בבית כמי ששוכר דירה שהוא מחליט מה לעשות בבית, אלא הגם שהם דרים שם, אבל הישיבה יכולה להחליט להם מה מותר להם לעשות בחדרים ומה אסור, ואין זה נחשב כשכירות גמורה של המקום. ולכך נראה שחיוב המזוזה הוא חל על הנהלת הישיבה.

ויהי רצון שה' יפתח לבנו בתלמוד תורתו ונזכה להבין ולהשכיל לשמוע ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל מצותיו באהבה.

בברכת כו"ח טובה

רחמים משה שעיו

פה עיה"ק ירושלים תובב"א

עכ"ד.

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה

ח. הוספה לבאר התורה קל בענין חתימה קבוע במייל מועילה

בס"ד

לכבוד הגאון הצדיק רבי רן יוסף חיים מסעוד אביחצירא שליט"א בעמח"ס מריח ניחוח ושא"ס עפולה.

שבוע טוב

ב"ה עולה בדעתי שאלה חדשה

לפי מש"כ בחלק מן הפוסקים שיש לכתוב לשנה טובה תכתב ותחתם וכו' גם במייל, מה הדין באדם שיש לו חתימה במייל קבועה, האם נקרא שמברך את חבריו, לשנה טובה או דלמא דסו"ס לא נקרא שמברכו אף שעשה חתימה קבועה במייל מ"מ הרי שהוא עשה את החתימה הוא עשה את זה, וסו"ס הרי הוא מברך, ואשמח לקבל בזה?

בברכת התורה

ובברכת כתיבה וחתימה טובה

הצב"י יוסף אביטבול

בס"ד

לשנה טובה תכתב ותחתם

לכבוד ידידי היקר רבי יוסף אביטבול שליט"א שלום וברכה וכט"ס!

אחדשה"ט

שמחתי לקבל את שאלתו הנפלאה!

ונראה בס"ד לומר מסברא ואין לי בזה כעת ראייה שגם חתימה קבועה במייל מועילה כי הרי את החתימה הקבועה לברכת לשנה טובה תכתב ותחתם יצר אותה רק מראש חודש אלול ואם כן כוונתו שיועיל לכל זמן שעדיין שייך לברך דבר זה. כנלע"ד בס"ד.

שבת שלום ומבורך ריחמ"א ס"ט

קובץ באר התורה (קלא) ראש השנה